

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Diplomová práce

Bc. David Sogel

Česká šlechta v první třetině 20. století

Czech Nobility in the First Third of the 20th Century

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. Mgr. et Mgr. Matěj Spurný, Ph.D.

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. Mgr. et Mgr. Matěji Spurnému, Ph.D za vedení mé diplomové práce, poskytnuté cenné rady a připomínky. Velice si vážím jeho porozumění a trpělivosti, kterou se mnou až do samotného odevzdání práce měl. Za to mu patří můj velký dík.

Zároveň bych chtěl poděkovat svému bratrovi Mgr. Jaroslavu Sogelovi za to, že mi byl, kdykoliv jsem požádal, nejen velkou oporou, ale také hlavním jazykovým korektorem textů. Rád bych také srdečně poděkoval své přítelkyni Bc. Monice Zunové za její oporu, nadhled a pochopení projevené po celou dobu studia.

Závěrem bych rád poděkoval všem zaměstnancům archivů, kteří mi i přes nepříznivou dobu silně ovlivněnou pandemií pomohli při mém bádání.

V Praze, dne 7. ledna 2022

Bc. David Sogel

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. ledna 2022

Bc. David Sogel

Klíčová slova

česká šlechta, Československá republika, první pozemková reforma, Státní pozemkový úřad, Svaz československých velkostatkářů, Auersperg, Buquoy, Czernin, Metternich-Winneburg, Schaumburg-Lippe, habitus, Pierre Bourdieu, longue durée, Fernand Braudel

Key words

Czech nobility, the Czechoslovak Republic, the first land reform, State Land Registry, The Union Of Czechoslovak Land Owners, Auersperg, Buquoy, Czernin, Metternich-Winneburg, Schaumburg-Lippe, habitus, Pierre Bourdieu, longue durée, Fernand Braudel

Abstrakt

Diplomová práce *Česká šlechta v 1. třetině 20. století* analyzuje význam šlechty žijící na území Čech, konkrétně pěti vybraných rodů, a to Auerspergů, Buquoyů, Czerninů, Metternichů-Winneburgů a Schaumburgů-Lippe, po vzniku Československé republiky roku 1918. Pozornost je po celou dobu zaměřena na tyto rody, jejich život a strategie v nově vzniklém státu. Práce si klade za cíl analyzovat jejich reakce na změnu státního zřízení, na probíhající pozemkovou reformu, na zrušení užívání šlechtických titulů vedoucího k zániku jejich privilegovaného společenského postavení, stejně jako na propojení individuální a kolektivní složky šlechtictví. Metodologicky se práce opírá o koncepty Pierra Bourdieu a Fernand Braudela, konkrétně o pojetí habitu, kapitálu, sociálního pole, dlouhého trvání a tzv. nové šlechty. Úvodní části práce, tedy historický kontext, prameny a metodologické přístupy, mají za cíl ukázat vhodnost užití těchto konceptů pro výzkum šlechty. Následující, tedy empirická část práce, která začíná pátou kapitolou, zkoumá jednotlivá pole šlechty, přičemž první popisovanou oblastí je pole politické. U něj je důraz kladen na otázku postoje zkoumaných rodů vůči Československu. Jádro práce představuje následující šestá kapitola, která mimo jiné prokazuje kontinuitu šlechtictví i po roce 1918, analyzuje ekonomické pole šlechty, konkrétně tři hlavní strategie vzniklé v reakci na probíhající pozemkovou reformu. První popisovanou strategií je kolektivní snaha šlechticů o vzájemnou spolupráci za účelem organizovaného odporu vůči postupu Státního pozemkového úřadu. Proti němu šlechta kolektivně vystupuje skrze Svaz československých velkostatkářů. Další dvě strategie jsou již individuální, buď závislé na dohodě šlechticů s úřady, nebo vedoucí k soudním sporům majícím až mezinárodní dosah. Sedmá kapitola pak zkoumá sociální pole a kulturní kapitál vybraných rodů, přičemž na základě archivního výzkumu rovněž ukazuje spleť mezilidské vztahy, které se dotýkají osoby šlechtice-velkostatkáře. Práce je zakončena v závěru shrnutím a celkovou analýzou habitu a rovněž analýzou propojení jednotlivých polí a kapitálů, které zároveň odpovídají na otázku charakteristiky českého šlechtice 1. třetiny 20. století.

Abstract

The diploma thesis *Czech Nobility in the First Third of the 20th Century* analyses the significance of the nobility living in Bohemia after the establishment of Czechoslovakia in 1918. The focus is put on five of the noble families, specifically Auersperg, Buquoy, Czernin, Metternich-Winneburg and Schaumburg-Lippe, their lives, and their strategies in the newly formed republic. The aim of the thesis is to analyse their reactions to the change of the establishment, the ongoing land reform, the abolition of the aristocratic titles and their use leading to the end of their privileged social status as well as the joint of the individual and collective aspects of the nobility. From the methodological point of view, the thesis is based on the concepts of Pierre Bourdieu and Fernand Braudel, specifically the concept of habitus, capital, social fields, *longue durée* and the so-called new nobility. The introductory parts of the thesis, the historical context, sources, and the methodological approaches, aim to demonstrate the suitability of the use of these concepts for the study of nobility. The following part, empirical part of the thesis, beginning by the fifth chapter, studies the individual fields of nobility, with the first area being the political field. The accent is put on the attitude of the studied families towards Czechoslovakia. The core of the thesis lies in the sixth chapter, which demonstrates the continuity of nobility after 1918; analyses the economic field of the aristocracy, specifically three main strategies developed in reaction to the ongoing land reform. The first mentioned strategy is their collective effort to protest the steps taken by the State Land Registry. The nobility pursues its goals against it via The Union of Czechoslovak Land Owners. The other two strategies are individual, either dependent on the agreement of the noblemen with authorities or leading to judicial disputes with possible international impact. The seventh chapter deals with the social field and the cultural capital of the selected noble families. Based on the archival research it also demonstrates the complicated interpersonal relations related to the person of nobleman-landowner. The thesis is concluded by the overall analysis of habitus and the analysis of the interconnection of the particular fields and capitals. These also characterize the Czech nobleman in the first third of 20th century.

Obsah

ÚVOD	80
1 TÉMA A KONTEXTY PRÁCE	83
2 PRAMENY A POUŽITÁ TERMINOLOGIE	88
3 METODOLOGICKÉ PŘÍSTUPY.....	91
3.1 PIERRE BOURDIEU A JEHO POJMY HABITUS, SOCIÁLNÍ PROSTOR, KAPITÁL A STÁTNÍ ŠLECHTA	91
3.1.1 Bourdieuho teorie a vhodnost jejich užití při výzkumu šlechty	91
3.1.2 Habitus.....	92
3.1.3 Sociální pole	95
3.1.4 Formy kapitálu.....	97
3.1.5 Státní šlechta.....	100
3.2 FERNAND BRAUDEL, TEORIE ČASOVOSTI A JEJÍ APLIKOVATELNOST PRO VÝZKUM ŠLECHTY	100
4 ŠLECHTA V PRŮBĚHU STALETÍ OPTIKOU LONGUE DURÉE	104
5 ŠLECHTA A JEJÍ POLITICKÉ POLE – ZTRÁTA „SVĚTU VČEREJŠKA“ ..	109
6 EKONOMICKÉ POLE ŠLECHTY A PRVNÍ POZEMKOVÁ REFORMA....	118
6.1 PŘEDPOKLADY PRVNÍ POZEMKOVÉ REFORMY	118
6.2 ŠLECHTICI DRŽÍ POSPOLU – OD HAUSCHILDovy KANCELÁŘE KE SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VELKOSTATKÁŘŮ	122
6.3 PRÁVO JE NA NAŠÍ STRANĚ! – OD AKTIVIT VE SČV K SOUDU V ŽENEVĚ.	136
7 SOCIÁLNÍ POLE A KULTURNÍ KAPITÁL ŠLECHTY	151
ZÁVĚR.....	92
SEZNAM POUŽITÝCH ARCHIVNÍCH PRAMENŮ	96
STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V ZÁMRSKU	96
STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V PLZNI.....	101
STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V TŘEBONI.....	101
SEZNAM POUŽITÉ SEKUNDÁRNÍ LITERATURY	104

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	112
--------------------------------	-----

Úvod

Vznik Československé republiky v roce 1918 znamenal konec dlouhé éry Habsburků, kteří vládli s drobnými přestávkami Čechům od raného novověku. Na vládnoucí rakouský rod byla přirozeně napojena také česká nobilita, šlechta žijící na území Čech. Právě pro ni pád starého monarchistického zřízení znamenal konec privilegované pozice a začátek období velkých změn, ať už na politické, ekonomické nebo sociální úrovni. Šlechta se navíc svým napojením na Habsburky v očích široké veřejnosti zdiskreditovala, což potvrzují i okřídlená provolání lidu žádajícího konečné odčinění Bílé hory. Lidé také viděli v této, do konce první světové války privilegované části společnosti, jeden z nástrojů germanizace Čech. Logicky tak jedny z prvních kroků nové československé vlády vedly ke zbavení titulů šlechty a ke snaze zbavit je také jejich majetků. Ty měly být dány k dispozici širokým masám toužícím po půdě, obzvláště po dlouhých hladových válečných letech.

Předkládaná diplomová práce s názvem *Česká šlechta v 1. třetině 20. století* má být vzhledem do dějin šlechty na počátku 20. století. Na rozdíl od jiných nedávno vydaných prací se bude snažit nahlížet na dějiny šlechty z pohledu sociálně-historického. Osud celé nobility bude analyzován na základě výzkumu dochovaných archivních materiálů vybraných pěti šlechtických rodů, kterými jsou Auerspergové, Buquoyové, Czerninové, Metternichové-Winneburgové a Schaumburgové-Lippe. Osudy zástupců jednotlivých rodů a především archivní prameny, které se jich týkají, budou vzájemně komparovány s cílem pochopit šlechtice a jeho společenskou roli v rámci dějin Československé republiky.

Metodologicky se bude práce opírat o koncepty dvou významných francouzských vědců minulého století, a to Pierra Bourdieu a Fernanda Braudela. Pojmy jako habitus, sociální, politické a ekonomické pole, distinktivní znaky či kulturní a symbolický kapitál budou užity pro pochopení vnímání šlechtice z pohledu společnosti i pro pochopení jeho chování vůči blízkému okolí. Skrze dlouhé trvání, la longue durée Fernanda Braudela, bude nahlíženo na otázku šlechty a šlechtictví v průběhu staletí, tedy, jak se z pohledu dlouhého trvání tento společenský konstrukt měnil a zda po roce 1918 přichází razantní proměna, či dokonce přímo konec šlechty.

Plánovaná struktura diplomové práce počítá s osmi kapitolami. První z nich má nabízet vzhled do problematiky výzkumu šlechty v rámci české historiografie. Konkrétně by v této části měly být nastíněny hlavní proudy výzkumu nobility a její podoby.

Druhá kapitola se bude zabývat zkoumanými prameny a užitým pojmoslovím. Představeny tu budou výchozí zdroje pro sepsání této práce, tedy archivní prameny nalezené jak v archivech velkostatků, tak v rodinných archivech rodů, které jsou uloženy ve Státních oblastních archivech v Zámrsku, Plzni a Třeboni, u posledních dvou jmenovaných konkrétně na pobočkách v Klášteře a Jindřichově Hradci. Tyto pestré písemnosti složené kupříkladu z korespondence, ego-dokumentů, básní, karikatur, úředních a soudních rozhodnutí, žádostí, pozvánek, blahopřání a kondolencí, jsou doplněny materiály z Národního archivu v Praze, konkrétně z fondu Svazu československých velkostatkářů, který spojoval velké půdní vlastníky. Dochází tak ke kombinaci úředních, hospodářských, soukromých a ego dokumentů.

Následná třetí kapitola, zabývající se jednotlivými metodologickými přístupy, má popsat možnosti užití teorií Fernanda Braudela a Pierra Bourdieu pro výzkum šlechty. Akcentován bude také dosud v literatuře neznámý koncept státní šlechty. Cílem jeho užití má být zodpovězení otázky, zda po předpokládaném konci staré, s monarchií spojené šlechty, přichází šlechta „nová“, ať už státní či jiná, nebo zda se tato „nová“ šlechta etablovala vedle původní šlechty již dříve.

Poslední teoreticky orientovaná kapitola má za pomoci analýzy dlouhého trvání u šlechty odpovědět na výzkumnou otázku, zda lze šlechtu vůbec zkoumat optikou *longue durée* Fernanda Braudela. Cílem je také zjistit, jestli v průběhu staletí doznala šlechta velkých změn, či kontinuálně dokázala samu sebe modernizovat, čímž by si udržela až do dvacátého století své dominantní postavení.

Empirická část této práce je rozdělena podle jednotlivých polí, které definoval Pierre Bourdieu. Politické pole šlechty, které bude jako první z nich na základě dochovaných archivních pramenů analyzované, má za cíl odpovědět na otázky, jaký byl politický vztah mezi šlechtou a mladou Československou republikou v prvních letech její existence, zda je možné dohledat nějaké snahy o spolupráci s ní, zda naopak šlechta ostře nevystupovala vůči republice či zda se zdržela jakýchkoliv veřejných aktivit po pádu Rakouska-Uherska. Tím hlavním, o co se tato část opírá mimo sekundární literaturu a prameny, je dobový tisk.

Politické pole je úzce svázáno s polem ekonomickým, kterému se má věnovat následující pasáž. Mám v úmyslu ji rozdělit do tří podkapitol, které budou chronologicky řazeny a které nastíní proměnu ekonomického pole od roku 1918 až do druhé poloviny třicátých let. Hlavní výzkumná otázka, na kterou má tato část odpovědět, zní, zda je možné nalézt nějaké kolektivní strategie šlechty při obraně jejich hospodářství před probíhající pozemkovou reformou, nebo zda naopak šlechtické rody postupují čistě individuálně bez

ohledu na dřívější vzájemné vazby mezi českými šlechtici. Jako doplňující si pokládám otázku, zda můžeme spatřovat určité personální kontinuity v osobách, které mají nějaký vztah k jednomu či více šlechtickým rodům, případně ke šlechtě jako celku, zastoupené zde Svazem československých velkostatkářů, o jehož fond uložený v Národním archivu se text bude primárně opírat.

Závěrečná sedmá kapitola si klade za cíl nastínit spleť sociální a kulturní vazby šlechty ve zkoumané době. Za pomoci Bourdieuho pojmů by kapitola měla zodpovědět otázky, jak vypadalo sociální pole šlechtice, zda se měnilo v průběhu dvacátých a třicátých let, jaké byly zájmy šlechticů a jestli lze na základě veškerých poznatků nastínit základní individuální a individualizované dispozice tvořící habitus jednotlivých šlechticů.

Mimo zmíněné rozsáhlé archivní podklady se práce bude opírat také o sekundární literaturu, která bude ponejvíce zastoupena publikacemi: *Šlechta v proměnách* Dity Jelínkové Homolové, *Cizí páni na české půdě* Václava Horčíčky a kolektivu a vydanými vzpomínkami Rudolfa Czernina s názvem *Ein böhmisches Märchen*.

Celkově má diplomová práce zachytit obraz šlechtice 1. třetiny 20. století z co nejvíce perspektiv, ať už z pohledu politického, ekonomického, sociálního, kulturního či symbolického.

Důvodem pro výběr tématu této práce byla nejen absence literatury zabývající se šlechtou a jejími specifiky ve zmiňovaném období, ale také má vlastní dlouholetá průvodcovská zkušenost ze zámku v Ratibořicích. Mé sedmileté působení v této roli mi ukázalo, jak málo se toho ve veřejném prostoru ví o šlechtě po první světové válce v porovnání s jinými obdobími. Jako neméně důležitou navíc vnímám možnost otevřít dosud okrajová témata týkající se šlechtického života. Z tohoto důvodu je zájem také věnován lidem vyskytujícím se v okolí šlechty, které si sami její zástupci vybírali, aby za ně řešili pozemkovou reformu a další majetkové záležitosti.

1 Téma a kontexty práce

Výzkum šlechty jako sociální skupiny, jejích zvyků, mentality, nobilitace a privilegií, šlechty jako ekonomického a kulturního fenoménu, jejích předmětů, majetků, stravování, vztahů, mazlíčků aj. se stal velmi aktuální po sametové revoluci. Šlechtu, která byla postupně v českém prostředí oproti marxistickému výkladu rehabilitována, zviditelnily restituční procesy trvající od 90. let do současnosti, a to jak pozitivně, tak negativně. Její výzkum je nicméně dodnes mnohdy, jak bude níže popsáno, pojímán spíše tradičně. Základním polem zájmu autorů nejsou jen rody, ale také dějiny míst, především jednotlivých hradů a zámků, na kterých šlechta žila, dále pak historie rodů a biografie nejvýznamnějších zástupců šlechty.

Mnohé současné publikace vznikají za finanční pomoci různých institucí, z nichž nejvýznamnější roli má Národní památkový ústav, který se tímto způsobem cíleně snaží rozšířit povědomí jak o jednotlivých objektech ve své správě, tak o jejich vlastnících či předmětech, které jsou s jejich životem spjaty. Jako příklad aktuálně vydaných publikací mohu jmenovat například rozsáhlou kolektivní monografii *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii*¹ editorské trojice Petr Pavelec, Martin Gaži a Milena Hajná; případně díla *Zámek Bučovice*² či *Zámek Vizovice*³, které na základě zkoumaných archivních materiálů a fotografií popisují historii staveb. Zároveň jsou publikovány i ryze specializované práce spojené s různým zaměřením jednotlivých turistických sezón. Na základě roku 2019, který byl ve znamení rodu Gallasů a Clam-Gallasů, byly pod záštitou NPÚ publikovány práce *Parádní kočáry hraběte Gallase*⁴ z pera Martina Krummholze, nebo *Gallasové/Clam-Gallasové. Noblesa severních Čech*⁵ od Vladimíra Tregla.

¹ PAVELEC, Petr, Martin GAŽI a Milena HAJNÁ. *Ve znamení Merkura: šlechta českých zemí v evropské diplomacii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2020, 823 stran. ISBN 978-80-87890-31-8.

² KONEČNÝ, Michal a MÍČHALOVÁ, Zdeňka. *Zámek Bučovice*. První vydání. V Kroměříži: Národní památkový ústav, územní památková správa, 2021. 191 stran. ISBN 978-80-907400-7-5.

³ KALÁBOVÁ, Lenka a KONEČNÝ, Michal. *Zámek Vizovice*. První vydání. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2020. 239 stran. ISBN 978-80-907400-6-8.

⁴ KRUMMHOLZ, Martin. *Parádní kočáry hraběte Gallase*. Překlad Jiří Špaček. Na Sychrově: Národní památkový ústav, územní památková správa, [2019]. 62 stran. ISBN 978-80-906784-1-5.

⁵ TREGL, Vladimír. *Gallasové/Clam-Gallasové: noblesa severních Čech*. Na Sychrově: Národní památkový ústav, územní památková správa, 2019. 151 stran. ISBN 978-80-906784-2-2.

V protikladu k této tendenci popsat šlechtictví a vše, co s tím je spojeno do nejužších detailů, stojí práce, které se snaží skrze šlechtu zkoumat různé sociální a kulturní jevy. Z prací Radmily Švaříčkové-Slabákové, jež se zabývá především dějinami paměti, žen a identit, bych uvedl knihy *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*⁶ a *Mýtus šlechty u nás a v nás: paměť a šlechta dvacátého století*.⁷ Dalším významným zdrojem bylo dílo amerického historika Eagle Glassheima s názvem *Urození nacionalisté*⁸, které mapuje českou šlechtu ve spojení s otázkou jejich národnosti v 1. polovině 20. století.

Na tyto práce v nedávné době navázala Dita Jelínková Homolová knihou *Šlechta v proměnách*, ve které se zabývá osudy územně československé aristokracie v letech 1918–1948. Především druhá část této knihy⁹, která na příkladu několika konkrétních šlechticů a šlechtičen zkoumá dění mezi lety 1918–1938, se stala inspirativní i pro tuto práci. Jako úplně nejnovější a inspirativní dílo bych pak jmenoval publikaci *Cizí*

⁶ Kniha ilustruje na základě pramenného výzkumu několika generací tohoto původně francouzského rodu různé rodinné strategie, který tento rod v průběhu téměř dvou staletí volil. Neméně podstatný je obsažený výzkum kapitálu, konkrétně symbolického kapitálu rodiny Mensdorff-Pouilly, který v závěrečném 20. oddílu prezentuje symboly, skrze které se šlechticové a šlechtičny prezentovaly, jako byla čest, paměť či vlastní jména. Více k tomuto In: ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007. Každodenní život. ISBN 978-80-7203-859-6., str. 313-323

⁷ Tato poutavá publikace si klade velmi úspěšně za cíl zmapovat nejčastější mýty, které jsou se šlechtou v českém, potažmo v československém prostředí spojeny. Akcent je kladen především na problematiku rodinné paměti, výchovy a šlechtičen, což jsou zároveň tři hlavní oblasti, na které se právě Radmila Švaříčková-Slabáková specializuje. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Mýtus šlechty u nás a v nás: paměť a šlechta dvacátého století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Knížnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-223-8.

⁸ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2012. 313 s. ISBN 978-80-7407-140-9.

⁹ Druhá část publikace s názvem *Šlechta v proměnách v letech 1918–1938* mapuje problémy české, německé a částečně maďarské šlechty, která měla své rodové majetky na území Československa. Autorka se zaměřuje především na analýzu deníků vybraných šlechticů, na základě nichž ukazuje vnitřní rozpor šlechticů. Neméně inspirativní pak je rovněž analýza průběhu první pozemkové reformy a reakce vybraných zástupců na tuto situaci. JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. ISBN 978-80-7422-520-8., konkrétně zde na str. 59–154.

*páni na české půdě*¹⁰ autora Václava Horčičky a kolektivu, která se zabývá reakcí šlechty na pozemkovou reformu.

Má diplomová práce se snaží navázat na tento z mého pohledu alternativní proud výzkumu šlechtických rodů, kdy si klade za cíl propojit dochované archivní materiály osobních šlechtických fondů a velkostatků s již etablovanými sociálně-historickými metodologickými koncepty, a nahlédnout tak na problematiku šlechty v 1. třetině 20. století z odlišné perspektivy. Základem pro sepsání práce se staly materiály, které dosud nikdo metodologicky nepropojoval, tedy archivní materiály kanceláří velkostatků, dále pak osobní korespondence a pozůstalost význačných šlechticů patřících do zmíněných rodů společně s dopisy a interními dokumenty Svazu československých velkostatkářů.

Vybrané prameny dokazují trojí pohled na zástupce šlechty, neboť se jedná o kombinaci jejich nejinternějších písemností, takzvaných ego-dokumentů, ve spojení s oficiálními dokumenty vydanými kanceláři velkostatků, které jsou mnohdy podepsány daným šlechticem, a jež jsou navíc doplněny interní komunikací mezi jednotlivými šlechtickými českými rody pod záštitou Svazu československých velkostatkářů

Metodologickou inspirací mi byla *Šlechta v proměnách* Dity Jelínkové Homolové, která využívá rovněž jako metodologický základ výzkumu terminologii francouzského sociologa Pierra Bourdieu. Na rozdíl od této práce se ale *Šlechta v proměnách* zabývá čistě ego-dokumenty jednotlivých rodů. Podobně byla využita i publikace *Cizí páni na české půdě*, která je ve své detailnosti a využití českých i zahraničních pramenů nesrovnatelná s jinými publikacemi zabývajícími se průběhem pozemkové reformy na šlechtických velkostatech cizinců, spolu s analýzou jejich dopadů.

Zároveň chci uvést na pravou míru, že i když práce nese název *Česká šlechta v první třetině 20. století*, tak se nejedná o dílo mapující všechny šlechtické rody žijící okolo roku 1918 na území Čech. To by ostatně ani nebylo možné. Podle Wiliama Godseye, který vytvořil seznam rodů majících přístup k Habsburkům a jejich dvoru na konci 19. století¹¹, ze 474 rodových jmen celkem 161 vlastní většinu svého majetkového fondu na území zemí Koruny české. Pokud bych tedy měl naplnit název této práce, zabralo by více než jeden lidský život zkoumat takové množství archivních pramenů. I s ohledem na tuto skutečnost

¹⁰ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Vydání první. Praha: Agentura Pankrác, 2021. 258 stran. ISBN 978-80-86781-43-3.

¹¹ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2012. 313 s. ISBN 978-80-7407-140-9., str. 9-10

jsem se rozhodl vybrat pět šlechtických rodů majících svou majetkovou základnu na území Čech a spadajících do kategorie tzv. nobility, tedy vyšší šlechty. Konkrétně se jedná o rody, které v průběhu v 1. třetině 20. století spadaly pod mnohé národnosti, ať už českou, rakouskou, německou, francouzskou, či dokonce dánskou. Pro výzkum jsem si vybral knížecí rody Auerspergů, Buquoyů, Metternichů a Schaumburgů-Lippe doplněné okrajově jediným původně českým hraběcím rodem Czerninů z Chudenic.

Výběr těchto rodů nebyl náhodný, neboť jsem nastavil sérii kritérií, které musely rody splňovat. Hlavní podmínkou byla nutnost umístění hlavního rodového sídla na území Čech. Neméně důležitým kritériem byl dostatečný rozsah majetku daného rodu v Československu, díky kterému by i ve spojení se svou titulaturou mohli být daní šlechticové řazeni do kategorie tzv. nobility, tedy nejvyšší vrstvy šlechty. Podstatnou roli při výběru hrála i otázka průběhu první pozemkové reformy, kdy důležité z mého pohledu bylo, aby byl jejich rodový majetek výrazněji zasažen první pozemkovou reformou. Toto kritérium se při dalším výzkumu projevilo jako redundantní, neboť všechny české aristokratické rody byly silně ovlivněny pozemkovou reformou. Poslední, již okrajovou roli, hrálo samotné vystupování rodu, tedy zda se jedná v sekundární literatuře o reflektovaný rod, nebo naopak zda je v literatuře pouze řídce zastoupen. V tomto ohledu jsem se rozhodl vydat se střední cestou, tedy vyhnout se velkým rodům jako jsou Schwarzenbergové, Kinští či na Moravě Liechtensteinové, kteří jsou v mnoha ohledech již probádáni.¹²

Proces takového výběru i s ohledem na použité metody byl velmi dlouhý a náročný, i proto doufám, že práce prokáže, že právě takovýto nový, neotřelý směr je použitelný pro

¹² Příkladem mohou být v posledních dvaceti letech publikované knihy českých autorů, jako:

HORÁK, Ondřej. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním: příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2010. 287 s. Otazníky našich dějin; sv. 19. ISBN 978-80-7277-457-9.

HORČIČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Vydání první. Praha: Agentura Pankrác, 2017. 910 stran. ISBN 978-80-86781-33-4.

HORČIČKA, Václav. *Lichtenštejnové v Československu*. Vyd. 1. Praha: Agentura Pankrác, 2014. 222 s. ISBN 978-80-86781-22-8.;

JUŘÍK, Pavel. *Kinští: Bůh, čest, vlast*. Vydání první. Praha: Knižní klub, 2019. 167 stran. Universum. ISBN 978-80-242-6220-8.

ALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. Vyd. 1. České Budějovice: Vedita, 2004. 351 s. Šlechta zemí České koruny; sv. 1. ISBN 80-86829-05-7.

výzkum šlechty nejen z pohledu krátkého časového úseku, tedy necelých třiceti let, ale i dlouhého časového období, jak ho popisuje Fernand Braudel. Je mou velkou nadějí, že tento směr výzkumu šlechty nalezne více zájemců, a možná se tak časem změní i mnohdy velmi rigidní výklady na zámcích – od nepodložených příběhů k zajímavým podloženým osudům, které spojovaly danou rodinu jak s celou šlechtou, tak fakticky s celým státem.

2 Prameny a použitá terminologie

Zkoumané rody, které jsou podrobněji představeny v následující kapitole, měly svá hlavní sídla na území Čech. Dochované archivní prameny proto zůstaly na území České republiky, konkrétně ve státních oblastních archivech. Prameny rodu Auerspergů a Schaumburgů-Lippe dnes nalezneme ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, pozůstalosti po rodu Buquoyů a Czerninů ve Státním oblastním archivu v Třeboni, přičemž dostupné jsou v badatelně v Jindřichově Hradci, a písemnosti velkostatku Kynžvart i osobní fondy Metternichů-Winneburgů pak ve Státním oblastním archivu v Plzni, přičemž dostupné jsou v badatelně v Klášteře. Kromě těchto míst bylo nutné navštívit ještě Národní archiv v Praze, který shromažďuje všechny důležité písemnosti týkající se spolků aktivních na celém území dnešní České republiky. Právě sem spadají i fondy Svazu československých velkostatkářů a Kanceláře právních zastupitelů, které jsem pro svou práci využíval. Celkový přehled využitých materiálů je v seznamu použitých pramenů na závěr této práce.

Zkoumané prameny jsou dvojí až trojí povahy s ohledem na to, z jakého úhlu pohledu na ně budeme nahlížet. Já je dělím na tři části, kdy první část pramenů je čistě osobní povahy. Jedná se tedy o takzvané ego dokumenty, prameny, které se týkají konkrétních osobností jednotlivých rodin. Sem spadá osobní korespondence, dochované poznámky, deníky, koncepty dopisů, osobní předměty či obdržené žádosti, nabídky a potvrzení. Z těchto dokumentů se mi podaří, jak věřím, zdárně nastínit postavu šlechtice v první třetině 20. století.

Druhá část pramenů, která byla pro práci klíčová, tvoří písemnosti spadající pod kanceláře jednotlivých velkostatků. Na základě těchto pramenů je možné zkoumat nejen faktickou reprezentaci šlechty, tedy zastoupení jejího vlivu jinými úředníky, právníky a hospodáři, ale také zrod a moc takzvané „nové šlechty“. Dochované dopisy, zaslané výzvy, žádosti, předvolání, dotazy apod. hrají při výzkumu šlechty naprosto nezastupitelnou roli, neboť dokazují, jak málo věcí sami šlechtici fakticky řešili. Ukazují tak jiný pohled na průběh celé pozemkové reformy prováděné na jednotlivých velkostatech. Jejich pečlivou analýzou je možné prokázat mnohé vazby soustředěné k osobě šlechtice-velkostatkáře. Zároveň prokazují změnu role šlechtice, který přestává přímo zasahovat do dění, jen z povzdálí vše pozoruje a komentuje. Je tak patrné, že z šlechtice jako aktivní osobnosti, která skrze svůj politický vliv může něco ovlivnit,

zasedá v radách, shromážděních, je součástí armády či nejužšího poradního sboru kolem panovníka, se stává fakticky rentiér žijící z předky získaných majetků. Dochované prameny, jak je nastíněno v praktické části mé diplomové práce, zachycují šlechtice spíše jako hlavu rodinu, cestovatele navštěvující své majetky, čestné předsedy, mecenáše a především občany vyrovnávající se s dobou.

Poslední, nejmenší složka zkoumaných pramenů pochází z fondů spolků, které sdružovaly šlechtice a vytvářely jim prostor pro vzájemné setkávání, komunikaci a vyjednávání společného postupu proti Státnímu pozemkovému úřadu. Společnou silou se pokoušel tento institucionalizovaný spolek vytvořit protiváhu ke státním nařízením a zároveň vytvořit platformu i pro onu „novou šlechtu“, tedy právní zástupce velkostatkářů.

Velkou obtíž při popisu šlechtické společnosti skýtá nejen otázka užívání titulů, ale také otázka tvaru jmen. V tomto ohledu jsem se řídil prameny. U šlechticů jako byli Schaumburgové-Lippe, kteří díky svému říšskému občanství nepřišli o německé tituly, výjimečně užívám i tituly v případě zmínky po roce 1918. Na ostatní rody se snažím nahlížet perspektivou práva, který jejich titulaturu zakazuje. Přesto u citovaných pramenů se projevuje, že šlechtické tituly byly ještě ve 30. letech minulého století běžně užívány, především pokud se jedná o soukromou korespondenci a žádost.

Jména šlechticů jsem se snažil psát tak, jak je užívali oni sami. František Josef Auersperg běžně užíval i českou podobu svého jména, jak je patrné z oficiálních dokumentů. Proto jsem konkrétně u něj nevolil německou variantu. Naopak Friedrich Schaumburg-Lippe či Eugen Czernin vždy využívali pouze tuto německou variantu svých jmen. U Friedricha to dodnes dosvědčují i mnohé předměty v expozici státního zámku Ratibořice. Co se týká názvů šlechtických rodů Auerspergů, Buquoyů, Czerninů, Metternichů-Winneburgů a Schaumburgů-Lippe, užívám konstantně v celé práci tyto psané tvary, které jsou doloženy ve všech užitých pramenech. I v případě, kdy využívám německy psané prameny, však tato jména s ohledem na jazyk, kterým je tato práce napsána, přechyluji.

Určitý problém se může jevit při označení zkoumaných rodů jakožto *českých*. Po celou dobu mé práce, není-li uvedeno jinak, důsledně dodržuji zemský historický aspekt přídavného jména český, který by byl do německého jazyka překládán jako *böhmisch*, nikoliv nacionálně laděné *tschechisch*. Podobně i rod Buquoyů označuji za českou,

případně etnicky říšskou šlechtu, protože ke svým francouzským kořenům měli vazbu již pouze historickou.

3 Metodologické přístupy

3.1 Pierre Bourdieu a jeho pojmy *habitus*, *sociální prostor*, *kapitál* a *státní šlechta*

3.1.1 Bourdieuho teorie a vhodnost jejich užití při výzkumu šlechty

Pierre Bourdieu ve svém rozsáhlém díle představil několik konceptů a inovativních perspektiv, skrze které lze zkoumat společnost a především jedince, jehož výjimečnou roli sám akcentoval. Bourdieu se ve svém díle vymezoval především proti strukturalistickým tezím, které od doby první generace Pražského lingvistického kroužku silně rezonovaly a staly se vlivnými ve francouzském vědeckém prostředí. Francouzského sociologa tato tendence, jak sám píše, „*redukovat aktéra na pouhá epifonemata struktury*“¹³ irituje, sám se naopak snaží o návrat jedince a živých struktur. „*Všechna má vědecká práce se totiž opírá o přesvědčení, že tu nejhlubší logiku sociálního světa lze zachytit jedině ponorem do partikulárností určité empirické, historicky situované a datované skutečnosti.*“¹⁴

S ohledem na cíl této diplomové práce analyzovat šlechtu jako sociální skupinu v první třetině 20. století jsem se rozhodl využít teorie Pierra Bourdieu jako hlavní stavební kámen metodologického uchopení své práce. Skrze jednotlivé aktéřské chování pěti šlechtických rodů by mělo být dle Bourdieuho logiky možné popsat ryze tradiční sociální svět šlechty, případně ukázat jednotlivé rozdíly v této skupině.

Velmi výstižně Bourdieho sociologii popsal Jiří Šubrt, který říká: „*Sociální svět má podle tohoto autora svou objektivní i subjektivní stránku, sociologie má proto vyústit do analýzy procesu, prostřednictvím kterého je objektivita zakotvena v subjektivní zkušenosti.*“¹⁵ I proto, aby mohl jedince jako součást živé struktury ovlivněné kulturou pozorovat, definoval a redefinoval Bourdieu několik pojmů jako je *kapitál*, *pole* či *habitus*. Právě tyto pojmy chci s podobným odkazem, tedy se snahou objektivního popisu života a fungování šlechty skrze jejich subjektivní zkušenost, využít a aplikovat při samotném zkoumání vybraných šlechtických rodů.

¹³ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998., str. 7

¹⁴ Tamtéž, str. 10

¹⁵ ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001. 164 s. Sociologie. ISBN 80-85866-77-3., str. 105

Jsem si vědom, že detailní analýza a komparace pěti rodových fondů s využitím dalších materiálů z Národního archivu nemohou být chápány jako vypovídající pro celou šlechtu, přesto, jak bude dokázáno v empirické části této práce, jsou mnohé strategie jednotlivých šlechticů natolik podobné, že je lze spojovat výlučně právě s touto sociální skupinou. V podobném duchu zdárně pracovala s Bourdieuho konceptem například Eva Benetková ve své diplomové práci *Disent po roce 1989*¹⁶, která ve své práci dokládá, že i přes nemožnost úplného zobecnění partikulárních výsledků, které přesto nabízí více než důležitou sondu do světa postdisentu, poskytla teorie P. Bourdieuho opěrný bod pro studium chování jednotlivců i celé skupiny a jejich interpretaci.¹⁷ Výsledkem jejího zkoumání je zřetelný doklad přetrvávání některých rysů disentu i desetiletí po roce 1989.

Vhodnost Bourdieuho teorií přímo pro studium šlechty prokázala v nedávné době Dita Jelínková Homolová ve své knize *Šlechta v proměnách*.¹⁸ V této knize autorka kombinuje Bourdieuho koncepcí s dalšími pracemi zahraniční historiografie – ať už se jedná o práce Wenera Sombarta, Rudolfa Brauna či okrajově Stephana Malinowskeho a Heinze Reife.¹⁹ Její práce však na rozdíl od předkládané diplomové práce vychází čistě z ego-dokumentů, deníkových záznamů jednotlivých šlechticů, a snaží se mapovat jejich myšlenkový svět v letech 1918–1948. Tím se ve své podstatě značně odlišuje od pramenného základu této práce, jež je založena především na interních úředních písemnostech jednotlivých šlechticů a jejich velkostatků.

3.1.2 Habitus

Pojem *habitus*, který Pierre Bourdieu oproti dřívějším pojetím značně redefinoval, lze směle označit za klíčový pojem v celém rozsáhlém díle tohoto autora, ačkoli ho on sám nikdy přímo nedefinoval, pouze obecně vymezoval vůči dalším konceptům. Zahraniční i čeští autoři, kteří z Bourdieuho práce vychází a tento pojem užívají, nejčastěji přejímají

¹⁶ BENETKOVÁ, Eva. *Disent po roce 1989. Využití teorie změny habitu Pierra Bourdieu na příkladu vybraných organizací postdisentu*. 2019. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze. Vedoucí práce: Nicolas Maslowski.

¹⁷ BENETKOVÁ, Eva. *Disent po roce 1989. Využití teorie změny habitu Pierra Bourdieu na příkladu vybraných organizací postdisentu*. 2019. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze. Vedoucí práce: Nicolas Maslowski, str. 79

¹⁸ JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: 2017.

¹⁹ Tamtéž, str. 11-20

charakteristiku habitu,²⁰ kdy habitus je označován za systém „trvalých, přenositelných dispozic, strukturovaných struktur mající sklon fungovat jako strukturující struktury... objektivně regulovaných... aniž by však byl produktem podřízenosti pravidlům, může být kolektivně organizovaný, aniž by byl produktem organizačního úsilí nějakého dirigenta.“²¹ Tato definice v sobě skrývá několik důležitých bodů a zároveň rozporů tohoto konceptu.

Při snaze vycházet z tohoto konceptu je podstatné nejprve pochopit pozadí vzniku tohoto pojmu. Obecně je patrné, a to nejen na základě předchozí citace, že Bourdieu jak u habitu, tak i u následujících pojmů jako *kapitál* či *pole* vychází vědomě z konceptů vzniklých v 19. století. Ačkoli se sám vymezoval vůči kritice, že tento koncept je deterministickým reliktem, dostává se do střetu s voluntaristickými teoriemi jednání.²² Bourdieu se navíc sám místy hlásí k deterministické tradici.²³ Můžeme tak, dle mého názoru, tento koncept francouzského sociologa chápat jako snahu se sice na jednu stranu vymezovat vůči myšlence 19. století, že člověk je determinován svým lidství, na druhou stranu však determinace zůstává, a to v nové podobě – tedy v podobě kulturní, ekonomické, sociální a potažmo i politické. Dle Josepha Jurta tak u Bourdieuho oproti strukturalistickým tendencím dochází ke snaze znovu „přivést aktéra zpátky ke hře“²⁴, tedy

²⁰ Příkladem českých prací, které se také odkazují na zmiňovanou citovanou pasáž původní francouzské knihy, může sloužit nejen kniha Jiřího Šubrtů *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie*, ale také práce Michala Růžičky a Petra Vašátů *Základní koncepty Pierra Bourdieu*. Ze zahraničních prací, které se přímo konceptem habitu zabývají, mohou uvést jak nedávno vydanou rozsáhlou práci nakladatelství J. B. Metzler *Bourdieu-Handbuch: Leben, Werk, Wirkung*, jež vznikla za spolupráce editorů Gerharda Fröhliche a Boike Rehbein, tak studii švýcarského romanisty Josepha Jurta *Die Habitus-Theorie von Pierre Bourdieu*. Společně všem těmto pracím je, že při definici habitu vychází z Bourdieuho práce *Le Sence pratique*, která vyšla v roce 1980, tedy rok po vydání Bourdieuho mezinárodně nejreflektovanější práce *La Distinction* z roku 1979.

²¹ Tento citát přeložený z Bourdieuho práce *Le Sence pratique* z roku 1980 přejímám od autorské dvojice Michal Růžička a Petr Vašát. RŮŽIČKA, M., VAŠÁT, P., *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole-kapitál-habitus*, [online], ANTROPOWEBZIN 2/2011. [Cit. 4.3.2020]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>

²² ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001. 164 s. Sociologie. ISBN 80-85866-77-3., str. 107

²³ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998., str. 8

²⁴ Joseph Jurt přímo ve své práci uvádí: „Es ging ihm darum, die Erfahrungen der Akteure in ein Erklärungsmodell ihres Handelns zu integrieren. „Ich wollte, wenn Sie so wollen“, erklärt er im Rückblick, „die leibhaftigen Akteure wieder ins Spiel bringen, die durch Lévi-Strauss und die Strukturalisten, zumal Althusser, dadurch eskamotiert worden waren, daß man sie zu Epiphänomenen der Struktur erklärt hatte.““

vytvořit model, který sloučí všechny tyto prvky, které aktéra tvoří a zároveň také tyto složky integrovat.

Základem *habitu* je mimo deterministické kulturologické předpoklady i otázka vztahu a propojení individuální a kolektivní složky. Právě toto pomyslné rozmezí mezi osobním a obecným je podstatné i pro tuto práci. V mnoha zkoumaných pramenech, jak je patrné v teoretické části, aktéři svůj vlastní postoj spojují a porovnávají s ostatními šlechtici.

Sám Pierre Bourdieu v knize *Teorie jednání* popisuje habitus následovně: „*Habitusy, stejně jako společenské pozice, jejichž jsou plodem, jsou diferencované; také však diferencující. Jsou nejen odlišné či odlišované, ale samy také odlišnosti plodí; uvádějí v činnost různé principy diferenciaci nebo užívají společných principů diferenciaci různým způsobem.*“²⁵ Tato dvojakost, již lze odkázat na M. Webera či M. Mause, je dle mého mínění klíč k tomu, proč Bourdieu nedokázal habitus nikdy přímo definovat. Sám si tuto pasáž vysvětlují tak, že habitus je vlastně propojením osobního lidského vnímání jednotlivého aktéra s vnímáním společnosti, ve které aktér žije, i konkrétní sociální skupiny, do které aktér patří. To vede k ovlivnění aktérova jednání, jež ale zároveň může ovlivnit jednání celé skupiny či systému, jehož je součástí. Vše je navíc propojeno s myšlením, tedy tím, jak sám autor nad daným chováním uvažuje. Bourdieu se ale vyhýbá kritice, že „*hybatelem veškerého lidského jednání je snaha odlišit se.*“²⁶ To, jak se jednatel (aktér) chová, co si osvojí, nebo vůči čemu se naopak vymezuje, je dáno jeho dispozicemi.²⁷ Právě s ohledem na takovéto pochopení Bourdieuho konceptu budu s pojmem habitus dále pracovat.

Pokud bychom tuto myšlenku dovedli ad absurdum, tak teoreticky by na světě dle této koncepce neměli být dva lidé, kteří budou mít habitus stejný. Tento případ je fakticky vyloučený i pro osoby si velmi blízké, jako jsou sourozenci či přímo dvojčata. Jako doklad

JURT, Joseph. *Die Habitus-Theorie von Pierre Bourdieu*. In: LiTheS. Zeitschrift für Literatur- und Theatersoziologie, 2010. s. 5-17. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/264362167_Die_Habitus-Theorie_von_Pierre_Bourdieu, zde konkrétně str. 5

²⁵ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, str. 16

²⁶ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998, str. 16

²⁷ Tamtéž, str. 16-17

k tomuto tvrzení mohu uvést bratry Wilhelma a Leopolda²⁸, syny posledního vládce náhodské větve rodu Schaumburg-Lippe, prince Friedricha. Leopold se narodil v roce 1910, inklinoval k češství, byl vězněn i trestán za svůj antifašismus za války a po ní se snažil marně získat české občanství a zůstat v Československu. Naopak o dva roky mladší Wilhelm byl znám svým odporem k Čechům, a to už v mládí, kdy si podle pamětnice nechtěl hrát s dětmi českých zaměstnanců, a později se stal vášnivým podporovatelem národního socialismu. To se mu stalo v roce 1938 osudným, když zemřel poté, co se zřítíl jako pilot letadla Junkers.²⁹

Obecně nelze říci, že by byl habitus neměnný, ačkoli dispozice jsou vrozené. Další vlivy jsou schopné zpětně habitus nově modelovat, čímž dochází buď k vědomé, nebo naopak nevědomé změně pozic, chování a vnímání.

3.1.3 Sociální pole

Výše bylo naznačeno, že habitus utváří praxi aktéra, kterou Pierre Bourdieu označuje pod pojmem *pole*.³⁰ *Sociální prostor*, nebo také *sociální pole*³¹ jsou místem, kde se odehrává střet mezi faktickými dispozicemi aktérů, na které navíc působí *pole moci* nejčastěji v podobě státu.³² Společnost tak Bourdieu fakticky chápe jako prostor antagonistických pozic, které jsou okupovány aktéry, mezi nimiž dochází k neustálým symbolickým bojům o co nejvýhodnější pozice v sociálním poli.³³ Pokud si Bourdieuho členění zjednodušíme, tedy pomineme dělení na dílčí sociální pole, tak fakticky rozpoznává tři základní společenské třídy, kterými jsou buržoazie, maloměšťanská třída

²⁸ Vzhledem k absenci dostatečné sekundární literatury vycházím nejen z dochovaných archivních pramenů v SOA Zámorsk z fondu Rodinný archiv Schaumburg-Lippe, ale i z rozhovoru s Waldemarem zu Schaumburg-Lippe, vnukem Friedricha zu Schaumburg-Lippe.

²⁹ Více k tomuto příběhu bylo možné zjistit na společné výstavě Muzea Boženy Němcové v České Skalici a Národního muzea v Praze s názvem *Rytíři nebes*, která probíhala od 7. 6. 2019 do 30. 4. 2020.

³⁰ ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Praha: 2001., str. 107

³¹ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998., str. 37

³² Tamtéž, str. 39

³³ RŮŽIČKA, M., VAŠÁT, P., *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole-kapitál-habitus*, [online], ANTROPOWEBZIN 2/2011. [Cit. 4. 3. 2020]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>, str. 129

a spodní vrstva (spodina). Tyto tři skupiny definuje ve sborníku *Die verborgenen Mechanismen der Macht*, který v Německu poprvé vyšel v roce 1992.³⁴

Zmíněná buržoazie, nejbohatší vrstva, elita, dříve aristokracie, může být označena za vládnoucí třídu. Jejím cílem je udržet si moc a snaží se skrze distinkci o odlišnost svých sociálních pozic v sociálním prostoru od ostatních tříd. Sám Pierre Bourdieu uvádí jako příklad přejímání sportů mezi vrstvami. Aristokracie se snaží si historicky udržovat monopol nad některými sporty, jako je jezdeckví, šerm či bojové sporty.³⁵ Střední vrstva, se naopak snaží elitě přiblížit tím, že přebírá jejich distinktivní znaky, čímž se indoktrinuje do elitní skupiny. Zaniká tak původně čistě aristokratická praktika, protože pro šlechtu zevšední.³⁶ Ne každý distinktivní znak však může být od nejvyšší vrstvy společnosti přejat, neboť některé zvyky záleží na ekonomickém poli. Právě nedostatek financí pomáhá elitní skupině udržet si jisté znaky dodnes. Jako příklady mohu uvést jízdu na koni a obecně dostihy, pólo, organizovaný lov či leectví, potažmo závodění v luxusních vozech. Ekonomické hledisko prezentace v sociálním prostoru je zvláště určující pro spodní vrstvu, pro niž je typický tzv. „*Notwendigkeitsgeschmack*“.³⁷ Pod tímto pojmem si lze představit možnost investovat kapitál pouze do některého pole, čímž dochází k úpadku polí jiných. Lze tak konstatovat, že spodní vrstva se může pouze identifikovat skrze dosažitelné.

Dílčím cílem této práce bude analyzovat, nakolik je Bourdieuho tvrzení platné i pro dobu 20. a 30. let minulého století, kdy šlechta po roce 1918 přichází o možnost užívat své tituly, čímž rovněž přichází o první všeobecně platný distinktivní znak. Snaží se tento znak jiným způsobem nahradit, nebo zůstává i přes zákaz stále u užívání titulu, jehož užívání vyžaduje i po ostatních?

³⁴ BOURDIEU, Pierre. *Die verborgenen Mechanismen der Macht.*, VSA-Verlag, 1992. ISBN 978-3879756056.

³⁵ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání.* Praha: Karolinum, 1998., str. 12

³⁶ Jako příklad P. Bourdieu uvádí přejímání boxu ve Francii maloměšťanskou a měšťanskou vrstvou od aristokracie, čímž se stalo, že aristokracie tento sport opustila. BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání.* Praha: Karolinum, 1998., str. 12

³⁷ BENKELMANN, Greta. *Geschmack als gesellschaftlicher Orientierungssinn. Der Geschmacksbegriff bei Pierre Bourdieu.* München, 2016. GRIN Verlag. Dostupné z: <https://www.grin.com/document/354630>

3.1.4 Formy kapitálu

Pojem *kapitál* spojovaný především s Karlem Marxem a jeho ekonomickou teorií Pierre Bourdieu kompletně pozměnil tím, že jeho užití podle něj není vázáno pouze ekonomicky. Naopak ekonomický kapitál jej zajímá méně než nově nadefinované jiné podoby kapitálu. Původní užití francouzskému sociologovi vadilo proto, že nebylo aplikovatelné při výzkumu společnosti v době předkapitalistické.³⁸ Základní podmínkou je, že kapitály vlastně představují vztahy a pozice, o něž aktéři usilují. Dochází tak k prolínání kapitálu a polí, obě složky jsou na sobě závislé. Mnozí autoři Bourdieumu připisují na základě schématu sociálního prostoru, že rozlišil pouze tři, respektive čtyři druhy kapitálu – kapitál ekonomický, kapitál kulturní, kapitál sociální a kapitál symbolický, což ale Michal Růžička s Petrem Vašátem popírají.³⁹ Podle těchto autorů je možné definovat více kapitálů, sami jako příklad uvádí *vzdělanostní kapitál* a *kapitál rétorický*. Dodávají navíc, že pod pojmem *kapitál* je třeba vidět především jeho diferencující efekt, tudíž cokoli, co způsobuje nerovnou distribuci uznání a moci.⁴⁰

Já se v této práci budu držet klasičtějších výkladů, které navazují přímo na Bourdieuho práci *The Forms of Capital*, ve které uvádí: „*Kapitál se může prezentovat ve třech základních podobách: jako ekonomický kapitál, který je okamžitě a přímo směnitelný na peníze a může být institucionalizován ve formě vlastnických práv; jako kulturní kapitál, který je za určitých podmínek přeměnitelný na ekonomický kapitál a může být institucionalizován ve formě vzdělávacích kvalifikací; a jako sociální kapitál, tvořený sociálními závazky („spojeními“), který je za určitých podmínek přeměnitelný na ekonomický kapitál a může být institucionalizován ve formě šlechtického titulu.*“⁴¹ Já

³⁸ ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Praha: 2001., str. 109

³⁹ RŮŽIČKA, M., VAŠÁT, P., *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole-kapitál-habitus*, [online], ANTROPOWEBZIN 2/2011. [Cit. 4.3.2020]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>, str. 130

⁴⁰ Tamtéž, str. 130

⁴¹ Jak sám píše: „*Capital can present itself in three fundamental guises: as economic capital, which is immediately and directly convertible into money and may be institutionalized in the form of property rights; as cultural capital, which is convertible, in certain conditions, into economic capital and may be institutionalized in the form of educational qualifications; and as social capital, made up of social obligations (“connections”), which is convertible, in certain conditions, into economic capital and may be institutionalized in the form of a title of nobility.*“ Více in: BOURDIEU, Pierre. *The forms of*

osobně budu mimo tyto základní tři druhy kapitálu navíc rozlišovat ještě kapitál politický⁴² a místy kapitál symbolický.⁴³

Kapitály jsou fakticky základem diferenciací jednotlivých aktérů, což Bourdieu dokazuje ve své nejznámější publikaci *La Distinction* z roku 1979.⁴⁴ Konkrétně u šlechty, která je v této práci zkoumána, se lze domnívat, že ekonomický kapitál bude hrát ve zkoumaných pramenech prim v možnosti jejich majetkové reprezentace. Navíc jim ekonomický kapitál bude silně pomáhat i v dosažení *symbolického kapitálu*, který se vyznačuje tím, že „působí jako kapitál cti a prestiže, jako kredit vážnosti v nejširším smyslu, využívající symbolické zdůrazňování, používání symbolů statusu a znaků distinkce.“⁴⁵ Šlechta svou distinkci projevovала nejen skrze výše zmíněné sporty, ale také skrze oblečení, a to nejen svá, ale i svých lokajů, dále skrze sídla či skrze vystupování. Materiální statky určené ekonomickým kapitálem tak de facto budovaly i symbolický kapitál šlechty, který šel ruku v ruce s jejich ekonomickým postavením.

Podstatné je si uvědomit, jak píše Jiří Šubrt, že: „kapitál je ve všech svých formách rozdělován nerovnoměrně. Praktické disponování odpovídajícím druhem kapitálu podmiňuje šance jednat a dosáhnout zisku uvnitř specifického sociálního pole.“⁴⁶ Dá se proto konkrétně u šlechty předpokládat, že vzhledem ke své dlouho privilegované roli ve společnosti disponuje do určité míry všemi druhy kapitálu. Záleží tak pouze na konkrétním jedinci, okolnostech a čase, jak dokáže daný kapitál zhodnotit.

Pod pojmem ekonomický kapitál, který je v této práci obecně řazen do ekonomického pole, označuje Bourdieu různé formy materiálního bohatství, přičemž v ideálním případě je

capital. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport (1986). CT: Greenwood: 241–58. Dostupné online: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf

⁴² Místy i začlením kapitál politický, který je běžně chápán jako součást sociálního kapitálu. Šlechta vždy měla v rámci sociálních vazeb nutnou politickou funkci, proto ji oddělím od funkce ekonomické a pro zdůraznění budu sociální kapitál nazývat přímo politickým.

⁴³ Konkrétně tak, jak je popsán níže s ohledem na práci Jiřího Šubrt - ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Praha: 2001., str. 111

⁴⁴ Viz použitý německý překlad: BOURDIEU, Pierre. *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*. Suhrkamp, Frankfurt am Main 1982. ISBN 3-518-28258-1

⁴⁵ ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Praha: 2001., str. 111

⁴⁶ Tamtéž, str. 109

směnitelný i za peníze.⁴⁷ Sám Bourdieu ve své práci *Forms of Capital* uvádí, že je atributem, faktickým doplněním dalších kapitálů, a to sociálního a kulturního.⁴⁸ Také kulturní kapitál, který někteří teoretici propojují se symbolickým kapitálem,⁴⁹ je také mnohdy úzce spjat s ekonomickým kapitálem. Poslední z nejčastěji autory definované čtveřice kapitálů, tedy *sociální kapitál*, lze chápat jako soubor vztahů, do kterých je aktér zapojen a v nichž se pohybuje.⁵⁰ Jedná se tedy o síť známostí a kontaktů, ať už v personální či institucionální podobě, které mnohdy závisí na zbylých třech hlavních kapitálech. Pro účely této práce bude místy, jak bylo naznačeno, označován také jako *politický kapitál*, který má v případě šlechty ze všech částí sociálního kapitálu nejdůležitější roli.⁵¹

⁴⁷ ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Praha: 2001., str. 110

⁴⁸ Více in: BOURDIEU, Pierre. *The forms of capital*. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport (1986). CT: Greenwood: 241–58. Dostupné online: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf, str. 16

⁴⁹ K propojení obou kapitálů dochází především proto, že některé prvky, které nás reprezentují i kulturně, vytváří určitou symbolickou distinkci. Člověk se tak staví na výši vůči ostatním právě skrze umění, vzdělání či jazyky. Typickým příkladem je užívání francouzštiny jako základního komunikačního jazyka u šlechticů 19. století. Více k tomuto v kapitole *Rodinní strategie: Vzdělání a výchova*. IN: ŠVARČIKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007. Každodenní život. ISBN 978-80-7203-859-6., str. 130-135

⁵⁰ ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Praha: 2001., str. 111

⁵¹ Politický kapitál chápou jako množství nashromážděné důvěry a popularity určitého politického aktéra či instituce, nebo naopak množství důvěry, které zkoumaný aktér podporovanému člověku, straně či instituci dává s cílem posílit tak jinou složku svého kapitálu. Jako příklad mohou být uvedeny diplomatické schopnosti šlechticů dané jejich symbolickým a kulturním kapitálem, které tak automaticky vytvářely potenciál k zisku dostatečného politického kapitálu. To je fakticky vidět i v dnešní době, kdy mnozí voliči Karla Schwarzenberga v prezidentských volbách v roce 2013 uvedli, že „*volí svého knížete*“, protože má osvojené způsoby a vystupování. Bylo tak patrné, že mnohdy nešlo ani o politickou stranu, kterou daný kandidát zastupoval, nýbrž o kapitál, kterým oplýval. Příkladem může být článek Petra Majerika z 13. ledna 2013. [online], Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2013/01/proc-uspel-karel-pet-duvodu-uspechu-jeho-kampane/ANTROPOWEBZIN 2/2011>. [Cit. 24.7.2021].

3.1.5 Státní šlechta

Důležitost vzdělání jakožto formy určité výlučnosti v rámci společnosti detailně popsal Pierre Bourdieu v krátké kapitole *Škola, Maxwellův démon?*⁵², která se nachází v publikaci *Teorie jednání*. Francouzský sociolog velmi úspěšně rozvádí myšlenku, že školní řád, konkrétně odstup mezi žáky, je stanoven jejich nestejným rozložením kulturního kapitálu. Všeobecným přijímáním této diferenciacce společností dochází k vytváření sociální hranice, a to především u srovnání vysokoškolsky vzdělaných lidí a občanů s nižším dosaženým vzděláním. Bourdieu dochází k tomu, že podobný předěl byl vytvořen kdysi mezi vysokou šlechtou a prostým lidem.⁵³

Instituce školy, respektive školského systému, tak de facto vytváří novou šlechtu, konkrétně *státní šlechtu*, která „zakládá svou autoritu a legitimnost na školním titulu.“⁵⁴ Státní šlechta je tak oproti té rodové spjata nikoli s panovníkem, nýbrž se školním vzděláním, které jí propůjčuje určitou legitimitu – především symbolický kapitál.⁵⁵ Je patrné, že v minulosti nutně docházelo ke kolizi mezi šlechtou rodovou, jejíž prestiž nedostatkem institucionalizovaného vzdělání upadá, a mezi šlechtou státní, která díky svému know-how může ovlivňovat fungování státu na více úrovních.

Dílčím cílem této diplomové práce je analyzovat, zda opravdu dochází k symbolickému předání kulturního kapitálu ze strany šlechty nové vrstvě vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří ve zkoumaných letech 20. století oplývali mimo kulturního kapitálu také značným ekonomickým a politickým vlivem. Dochází tak k postupnému předávání pravomocí? Rezignuje šlechta na svou pozici? A reaguje na tento trend snahou více studovat vysoké školy, aby svou svrchovanost postavila i na akademickém titulu?

3.2 Fernand Braudel, teorie časovosti a její aplikovatelnost pro výzkum šlechty

Druhým metodologickým podkladem mé diplomové práce se stala otázka časovosti, kterou v minulém století otevřel slavný francouzský historik, člen školy Annales, Fernand Braudel (1902–1985). V návaznosti na svou původně disertační práci *La Méditerranée et*

⁵² BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998., str. 28-31

⁵³ Tamtéž, str. 28

⁵⁴ Tamtéž, str. 30

⁵⁵ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998., str. 30

*le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II.*⁵⁶ publikoval Braudel v roce 1958 studii s názvem *La Longue Durée*⁵⁷, ve které se přímo zabývá otázkou časovosti. V článku, který byl přeložen do českého jazyka pod názvem *Dlouhé trvání*⁵⁸, prezentuje slavný francouzský historik svou představu historického výzkumu ve spojení s časovostí. Především otevřeně kritizuje přístup tehdejší sociologie, která není schopna se oprostit od současnosti a výzkumu krátkých časových období. Braudel naopak vyzdvihuje tehdejší vědecké osobnosti, které dokázaly překročit klasický pohled na dějiny a sled událostí a vymanit se tak pouze z krátkého trvání.⁵⁹

Fernand Braudel v tomto textu rozpoznává tři trvání, tedy tři roviny sociální reality.⁶⁰ Nejkratší historické trvání označuje jako *histoire événementielle*, tedy *krátké trvání* nebo také *krátký čas*, jež se vyznačuje velmi omezenou dobou platnosti, zaměřuje se „na krátkodobé hodnoty a zkoumání současného stavu“⁶¹. Zde dochází k hlavnímu sporu o kompetenci mezi historiky a sociology, neboť historikové opírající se pouze o faktografii sklouzávají k pouhé deskripci tohoto krátkého času stejně, jako to dělají sociologové.⁶²

Střednědobé časové období, tedy takzvaný *rytmus cyklických fází středního rozsahu* nazývaný francouzsky *histoire conjoncturelle*⁶³ zachycuje delší dějinné trvání, které je typické svou opakovatelností. Braudel sem řadí především ekonomické, ale také sociální

⁵⁶ Já vycházím z německého překladu BRAUDEL, Fernand. *Das Mittelmeer und die mediterrane Welt in der Epoche Philipps II.* Kart. Ausg., 1. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994. 3 sv. ISBN 3-518-40597-7.

⁵⁷ V anglicky mluvícím prostředí je v současnosti nejvíce citovaný překlad Immanuela Wallersteina publikovaný jako BRAUDEL, Fernand; WALLERSTEIN, Immanuel. *Commemorating the Longue Durée*, Fernand Braudel Center: Review, Vol. 32, No. 2, 2009, str. 171-203. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40647704>

⁵⁸ BRAUDEL, Fernand. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: Číslo 8, 2010, str. 1-21. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/braudel_1995_dlouhe_trvani.pdf

⁵⁹ Jako příklad lze uvést chválu Claude Léviho-Strausse a jeho výzkumů. Více tamtéž, str. 3

⁶⁰ Podrobněji k tomuto In: ŠRUBAŘ, Ilja. *Longue durée, cyklicita a sociální transformace*. Sociologický časopis: ročník 37., číslo 2., 2001. str. 149-159. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2001/02/03.pdf>

⁶¹ BRAUDEL, F. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: 2010. str. 9

⁶² Tamtéž, str. 9

⁶³ ŠRUBAŘ, Ilja. *Longue durée, cyklicita a sociální transformace*. Sociologický časopis: 2001. str. 150. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2001/02/03.pdf>

cykly či různé sémantické a kulturní konfigurace. Právě tímto střednědobým trváním se má zabývat sociálněekonomická historie cílící především na cyklické ekonomické výkyvy.⁶⁴

Nejdelší trvání, které prochází skrze většinu naší minulosti, nazývá Braudel *la langue durée*, tedy dlouhé trvání. To chápe francouzský historik jako strukturu, například uspořádání společnosti, čili jakousi „*realitu s neobyčejně dlouhým časovým projevem*.“⁶⁵ Nejčastěji uváděný příklad napříč generacemi v návaznosti na Braudelovu knihu⁶⁶ jsou geografické stereotypy, tedy závislost člověka ať už na vegetaci, fauně, klimatu či plodinách, které se mu nabízí.⁶⁷

Právě v první části mé diplomové práce budu z tohoto „dlouhého času“, tedy velmi dlouhého dějinného trvání při výzkumu šlechty vycházet. Jsem si vědom kritiky, která se v některých aspektech ostře vyhradila vůči *la longue durée*. Z nejnovějších prací mohu jmenovat článek Richarda E. Leeho *Lessons of the Longue Durée: The Legacy of Fernand Braudel*.⁶⁸ Autor v něm kritizuje Braudelův přístup v několika podstatných bodech. Jako nejdůležitější shledávám kritiku přílišné generalizace faktů po pohledu na dějiny skrze dlouhé trvání. Nejen dle Richarda E. Leeho dochází k přílišné generalizaci, soustředí se tedy především na „totální, globální historii“ a ztrácí pestrost jednotlivých dějinných linií.⁶⁹ Dá se říci, že pokud bychom nesoustředili Braudelovu časovost na úzce vymezenou sociální strukturu jako jasně definované pole, dojde k zploštění reality, kvůli které se ztratí výjimečnost některých dějinných událostí a postupů.

Z mého pohledu není možné odlišovat jednotlivé časové perspektivy od sebe, dívat se pouze optikou dlouhého trvání bez reflexe krátkých trvání, které naopak Braudel kritizuje pro svou přílišnou faktografičnost⁷⁰ a rovněž snahu vybírat pouze „důležité události, které měly nějaké následky.“⁷¹ Mým cílem není takto postupovat. Chci v této

⁶⁴ BRAUDEL, F; WALLERSTEIN, I. *Commemorating the Longue Durée*, Fernand Braudel Center: 2009, str. 174

⁶⁵ BRAUDEL, F. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: 2010. str. 7

⁶⁶ BRAUDEL, F. *Das Mittelmeer und die mediterrane Welt in der Epoche Philipps II*. Suhrkamp, 1994.

⁶⁷ BRAUDEL, F. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: 2010. str. 7

⁶⁸ LEE, Richard E. *Lessons of the Longue Durée: The Legacy of Fernand Braudel*. *Historia Critica*, číslo 69, 2018. str. 69-77. Dostupné z: <https://doi.org/10.7440/histcrit69.2018.04>

⁶⁹ Tamtéž, především str. 75 a 77.

⁷⁰ BRAUDEL, F. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: 2010. str. 7

⁷¹ Tamtéž, str. 9, 10.

práci proto nastínit všechny tři základní časy, které Braudel sám nastínil.⁷² Postupovat budu od nejdelšího trvání, které je spojeno se šlechtou jako celkem, tedy s životem jednotlivých rodů a jejich rodinnou strategií napříč generacemi a staletími, kdy více než o rodinu a jednotlivé její zástupce půjde o šlechtu jako celek, až se přes naznačené ekonomické cykly střednědobého trvání dostanu v závěrečných kapitolách k velmi krátkému událostnímu trvání, jež je specifické pro každou ze zkoumaných pěti šlechtických rodin. Mým cílem je spíše než totální teorii využít optiku, kterou Fernand Braudel svým pohledem na čas nabízí a jež se, jak bude níže i s ohledem na jeho spisy patrné, přímo pro studium šlechty nabízí. V našem prostředí se jedná o dosud nevyužitou možnost pohledu na studium šlechty jako takové, a tak věřím, že by tato práce mohla podnítit i další výzkum.

⁷² V průběhu dějin dochází k postupnému upravování a doplňování jednotlivých časů, skrze které je možné se na dějiny dívat. Základní tři trvání – krátké, střednědobé a dlouhé – doplňovali Braudelovi současníci, jako například Claude Levi-Strauss, svým pojmem velmi dlouhé trvání (anglicky *very long durée*), nebo později Immanuel Wallenstein, který přidává sociální čas nazvaný Kairos. Více k tomuto In: LEE, Richard E. *Lessons of the Longue Durée: The Legacy of Fernand Braudel*. Historia Critica, 2018. str. 77

4 Šlechta v průběhu staletí optikou *longue durée*

Využití Braudelova *longue durée* se i v současném výzkumu ukázalo v mnoha oblastech možným.⁷³ Sám Braudel ve svém článku z roku 1958 uvádí: „*Některé struktury s dlouhou životností se stávají stálými prvky po bezpočet generací, svým množstvím zatěžují běh historie, a tím jej určují. Jiné nemají tak dlouhého trvání. Nicméně všechny jsou pilíři a zároveň překážkami dějin. Jako překážky se vymezují do hranic, z nichž se člověk se svou zkušeností nedokáže vymanit.*“⁷⁴ Právě toto tvrzení je bezpochyby platné také pro výzkum šlechty jako takové.

Pokud se podíváme na počátek středověku, kdy je to, co dnes chápeme pod pojmem *šlechta*, teprve u zrodu, vnímáme silné osobnosti v okolí vůdců a vládců jako nositele pokroku, změny, nového řádu, který postupně vytvoří feudalismus. Toto zřízení související s křesťanstvím a středověkým chápáním světa ukazuje po staletí svůj význam pro budování státu, kdy se až do stavby měst jedná o jedinou možnost, jak (vyjma církve a samotného panovníka) ovládat území v Čechách. V této době se ze zkoumaných rodů etabluje rod Czerninů z Chudenic, jehož prvním listinným dokumentem doložený prapředek pochází z 12. století.⁷⁵ Jejich sledovaný rodokmen, který je po celou dobu spojen s pobytem rodu v zemích Koruny české, začíná roku 1358.⁷⁶

Ferdinand Seibt šlechtu v období přechodu mezi raným a vrcholným středověkem chápe jako skupinu velmožů, která si jak svou vzájemnou spoluprací garantuje držbu území, tak skrze vlastní shromáždění dbá na vlastnické i trestní právo.⁷⁷ „*Svou vzájemnou sounáležitost a své právo spolurozhodovat šlechta vůči prastarému panovnickému právu*

⁷³ Jedním z častěji citovaných děl je dnes již klasický článek Ilji Šrubaře zabývající se otázkou nejen *dlouhého trvání*, ale také transformace jako takové. Článek navazuje na diskuzi, která byla na počátku tisíciletí velmi živá. ŠRUBAŘ, Ilja. *Longue durée, cyklicita a sociální transformace*. Sociologický časopis: 2001. str. 149–159. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2001/02/03.pdf>

⁷⁴ BRAUDEL, Fernand. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: Číslo 8, 2010, str. 7. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/braudel_1995_dlouhe_trvani.pdf

⁷⁵ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 1999. 685 s. ISBN 80-85770-79-2. str. 116

⁷⁶ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 330 s. ISBN 80-204-0760-X. str. 51

⁷⁷ SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3. str. 56

přemyslovské dynastie obhájila rovněž ve sféře transcendentní, neboť se označila za familia Sancti Wenzeslai (družinu svatého Václava).“⁷⁸

Tímto symbolickým propojením panovníka a šlechty dochází nejen k faktickému uznání šlechty jako takové, ale také k závazku služby celku, neboť okolí panovníka mu tradičně musí pomáhat s údělem vlády. V období krize, například za Jana Lucemburského, přechází šlechta do opozice, nárokuje si úlohy vládce a snaží se ve skutečnosti soupeřit s královským domem.⁷⁹

Teprve až se zakládáním měst a s příchodem městských práv je poprvé šlechta nejen nositelem pokroku, ale zároveň i „překážkou dějin“.⁸⁰ V tomto prvním sporu mezi městy a šlechtou, který je symbolicky spojený na našem území rovněž s husitským hnutím⁸¹, šlechta nakonec vítězí a stává se silnější (mocnější). Opět je nositelkou pokroku, v tu dobu poprvé získává na našem území legitimaci pro opravdové zásahy do vlády – vyjadřuje podporu panovníkovi⁸² a zároveň má právo souhlasit či nesouhlasit s výběrem daní. Šlechta tak ve svých pravomocích přibližuje aristokracii na západě, kdy například v Anglii od podepsání *Magny Charty Libertatum* Janem Bezzemkem v roce 1215 dochází k omezení moci panovníka na úkor šlechty.⁸³

Moc a význam šlechty navíc umocní třicetiletá válka, na našem území především skrze výsledky bitvy na Bílé hoře, které změni i národnostní strukturu šlechty na našem území. Původní česká šlechta ustupuje do menšiny, na naše území se dostávají jazykově a národnostně cizí rody, které díky své podpoře Habsburků získávají bohaté polnosti.

⁷⁸ SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3. str. 56

⁷⁹ Více například v části *Osamocený král v neklidném království* In: BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Vydání první. V Praze: Vyšehrad, 2018. 581 stran. Velké postavy českých dějin; svazek 27. ISBN 978-80-7429-342-9. str. 97-98

⁸⁰ ČORNEJ, Petr. *Historie českých zemí*. 4. vyd. Praha: Fragment, 2009. 127 s. ISBN 978-80-253-0919-3. str. 22-23

⁸¹ MEZNÍK, Jaroslav. *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*. In: *Sborník historický*. Praha: Historický ústav ČSAV Sv. 37, 1990. str. 7-36.

⁸² V mnoha případech se jedná o volbu, ať už budeme mluvit o Jiřím z Poděbrad, nebo o volbě rodu Jagellonců. Více In: ČORNEJ, Petr. *České dějiny: výpravná historie českých zemí*. 1. vyd. Brno: B4U, 2012. 175 s. ISBN 978-80-87222-16-4., například str. 75

⁸³ DRŠKA, Václav a PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. 364 s. ISBN 80-86493-11-3. str. 195

V 17. století se tak na naše území dostávají mnohé rody, které tu setrvaly až do 20. století, jako právě zkoumaní Auerspergové, Buquoyové nebo Metternichové-Winneburgové.

Mým cílem rozhodně není uvádět jednotlivé konkrétnosti, které vedou k proměně role šlechty až do 19. století, kdy se z téměř autonomní, silné politické, ekonomické a kulturní jednotky stává pomocná ruka vládnoucího domu Habsburků. Ta se společnou silou snažila spolu s panovníkem zabraňovat ideji občanství, která se šířila z Francie. Stejně tak to není cílem ani užité perspektivy *dlouhého trvání*, neboť jak sám Braudel píše: „*pokud historik přijme dlouhé trvání za své, souhlasí předem se změnou stylu a přístupu, jiným způsobem myšlení a novou koncepcí sociální*.“⁸⁴ Jinde pak uvádí doplňující poznámku, že důležité je vymanit se ze studia dějin čistě faktografickým způsobem, ba naopak je třeba přesahů, které sice nejsou faktograficky zakotveny, nicméně s pomocí rekonstrukce je možné alespoň nastínit hlavní tendence v průběhu času.⁸⁵ To je také mým cílem - nastínit situaci šlechty z pohledu *dlouhého trvání*.

Dlouhé trvání je typicky spjato jak s politickými, tak s ekonomickými procesy. Richard E. Lee ve svém článku tvrdí, že modernější struktury poznání pomohly přerodu z pozdního feudalismu ke kapitalismu, vše za pomoci vzdělanců a technologických inovací.⁸⁶ Touto změnou prošly ještě šlechtické rody, které si v rámci dlouhého trvání udržely své postavení, přesto však dochází od francouzské revoluce k postupné celospolečenské změně. Od po staletí podstatné otázky loajality a blízkosti šlechty k panovníkovi se dostáváme do doby, kdy šlechta ztrácí svůj kapitál (a to nejen ekonomický) v důsledku rychlého etablování dalších skupin lidí. Těmi jsou inovativní podnikatelé a továrníci. V kontrastu se šlechtou nejsou tolik zatíženi tradičními hodnotami a normami, přesto se šlechtě snaží napodobováním jejích distinktivních znaků přiblížit.

Petr Bělík ve své dizertační práci, zabývající se specificky moravskou šlechtou, uvádí, že se šlechtou a jejím zemským patriotismem je spjato mnoho věcí, u kterých se jedná spíše o symbolický význam daný staletým historickým vývojem s návazností na tradici,

⁸⁴ BRAUDEL, Fernand. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: Číslo 8, 2010, str. 8. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/braudel_1995_dlouhe_trvani.pdf

⁸⁵ BRAUDEL, Fernand; WALLERSTEIN, Immanuel. *Commemorating the Longue Durée*, Fernand Braudel Center: Review, Vol. 32, No. 2, 2009, str. 183. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40647704>

⁸⁶ LEE, Richard E. *Lessons of the Longue Durée: The Legacy of Fernand Braudel*. Historia Critica, 2018. str.

o kterou se šlechta opírá.⁸⁷ Optikou *longue durée* tu i přes postupné změny zůstávají charakteristické znaky, které se jen velmi pomalu mění.

Zůstává tu například (i přes velké finanční zatížení) snaha o demonstraci výjimečného postavení v rámci celé společnosti i aristokracie jako takové. Tato demonstrace podpírá možnost užití rodového titulu. Není proto s podivem, že se jednotlivé rody uchylují k přestavbě a modernizaci svých sídel podle nejrůznějších vzorů, kromě francouzských vlivů dominují rovněž ty z Velké Británie. Tyto manifestace mají udržet důležitou šlechtickou výlučnost – urozenost danou původem, rodem, tradicí, historií a nikoli jen drženým kapitálem. V tom se šlechta výrazně odlišuje od nešlechtických majetných vrstev, které se šlechtě naopak chtějí přiblížit a dosáhnout tak na její sociální a kulturní kapitál, jenž otevírá další možnosti podnikání. Jako známý příklad mohu uvést rodinu Bartoňů (šlechtickým přídomkem z Dobenína), která, ač původem česká podnikatelská rodina, dosáhla nobilitace na samém sklonku habsburské monarchie v roce 1912.⁸⁸

Při pohledu na svět aristokracie v 19. století je zásadní ptát se také na reakci šlechty vůči novým změnám, jakou je například silné národnostní vzednutí vrcholící odmítnutím dosavadního zemského patriotismu (landespatriotismu) po roce 1848. Rodoví zástupci šlechty mimo svou loajalitu vůči zemi a panovníkovi začínají ovlivňovat své chování i s ohledem na národnost, ke které se hlásí. Mecenášské aktivity spojené se založením Vlasteneckého (později Národního muzea), či snad ještě patrnější finanční podpora v případě výstavby Národního divadla, mají již zřejmé nacionální příčiny.⁸⁹

Stejně jako rok 1848 neznamenal ani rok 1918 okamžitou změnu pro šlechtu z pohledu *longue durée*. Pokud se zaměříme na nejdůležitější aspekty šlechty jakožto sociální skupiny v průběhu staletí, zjistíme, že všechny podstatné (distinktivní) znaky (vyjma veřejného užívání titulů) byly zachovány.⁹⁰ Šlechta se ale přesto musí vyrovnávat s jednou podstatnou změnou – přestala být vítána a podporována. Československá vláda totiž jako první v průběhu staletí zahájila otevřený boj se zástupci šlechty, který vede k její postupné

⁸⁷ BĚLÍK, Petr. Za císaře a za vlast. Dynastický a zemský patriotismus u moravské šlechty druhé poloviny 19. století. [online]. Brno, 2016 [cit. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/lzzjgk/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc., str. 203

⁸⁸ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: 1999, str. 29

⁸⁹ Více k této transformaci In: EFMERTO VÁ, Marcela C. a SAVICKÝ, Nikolaj. *České země 1848-1918. Díl I., Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 453 s. ISBN 978-80-7277-171-4.

⁹⁰ Přesto i užívání titulů bylo zachováno mnohými i přes jeho úřední zrušení.

likvidaci.⁹¹ Vnějšími vlivy tak dochází k razantnímu otřesu šlechtického politického, ekonomického, kulturního, sociálního i symbolického kapitálu. Právě proměnou těchto jednotlivých polí se zabývají následující kapitoly.

Přesto, jak bude empiricky prokázáno, i po ztrátě politické moci a fakticky také výjimečnosti spojené s užíváním titulů nedochází k razantnímu konci šlechtictví jako takového. Snaha udržet si výjimečnost je silnější než ekonomické podstaty, jak dokazují činy z nedávné doby.⁹² I v současnosti vzpomínka na minulou slávu a pocit důležitosti historické držby rodového sídla nutí potomky zkoumaných knížecích rodů a také jednoho rodu hraběcího, aby i přes hospodářskou nevýhodnost bojovali o znovuzískání svých nemovitostí, které jsou ochotni dokonce i odkupovat. Jako červená linka se táhne až do dnešních dob pocit sounáležitosti a výlučnosti aristokracie napříč celými jejími dějinami.

⁹¹ Příkladem může být nejen přijetí zákona o zrušení šlechtických titulů, ale také samotná forma pozemkové reformy. Více k tomuto v následující části práce.

⁹² Mohlo by být jmenováno více takových příkladů, nicméně pro práci nejrelevantnější je restituční otázka spjatá s rodem Czerninů. Více k této problematice v seriálu Modrá krev, konkrétně v dílu č. 2 z 1. řady, který měl v ČT premiéru 2. 2. 2017 s názvem Czerninové [online]. In: <https://www.ceskatelevize.cz/> [Cit. 5.3.2020]. Dostupné z URL:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11453913494-modra-krev/414235100141001-czerninove/>

5 Šlechta a její politické pole – ztráta „Světů včerejška“⁹³

„Was ein Mensch in seiner Kindheit aus der Luft der Zeit in sein Blut genommen, bleibt unasscheidbar.“⁹⁴

Perspektiva dlouhého trvání, kterou se zabývala předchozí kapitola, ukázala základní pilíře šlechtictví. Mezi ty můžeme řadit pocit vzájemné sounáležitosti šlechticů vycházející už z 12. století, pocit výlučnosti dané možností užívat tituly, velkou ekonomickou dominanci oproti zbytku obyvatelstva, která byla v průběhu dějin také protipólem moci panovníka, a výraznou politickou a vojenskou roli. Následující kapitoly již opustí prostou deskripci vhodnou pro *longue durée* a zaměří se na kratší časové období a jednotlivé aspekty šlechtictví v 1. třetině 20. století na příkladu konkrétních rodů. Zkoumány a popsány budou politické, ekonomické, kulturní, sociální a symbolické aspekty šlechtictví, které budou pozorovány na základě sekundární literatury a především archivních pramenů.

Pro územně českou šlechtu bylo období první třetiny dvacátého století z pohledu politického vlivu jedno z nejvíce zlomových v historii. Jen velmi těžce se její příslušníci vyrovnávají s mnohdy idealizovaným *světem včerejška*, který pro šlechtice znamenal především pocit jistoty a kontinuity v osobě panovníka a státu. Tato jistota však s koncem první světové války mizí a šlechtické rody, které měly svá hlavní rodová sídla na území Čech, se i přes své snahy a vyjadřování loajality k habsburskému trůnu ocitají v nově vzniklé Československé republice, která o ně ani o jejich služby nestojí. Například pro Františka Josefa Auersperga, jak dosvědčuje dochovaná korespondence, bylo obtížné uznat jinou autoritu než bývalý vládnoucí císařský rod Habsburků. Podobně i bývalé rozpadlé

⁹³ Tato kapitola byla pojmenována podle románu Stefana Zweiga *Die Welt von Gestern*. Má iniciovat objektivní popis, který Zweig používá ve svém románu a skrze který se snaží vyjádřit pocit ztráty jistoty „starého“ Rakouska-Uherska. Monarchie byl podle Zweiga nahrazena novým řádem, světem nejistoty, vůči kterému je těžké se přizpůsobit, a ve kterém musí obtížně hledat své místo. Stejně jako pro Zweiga zůstalo staré uspořádání monarchistické Evropy dobou ideálů a vzpomínek i pro zkoumané šlechtice, jak naznačují jejich citované ego-dokumenty.

⁹⁴ „To, co člověk v dětství nasaje z ducha doby do své krve, zůstává neoddělitelné.“ In: ZWEIG, Stefan. *Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Europäers*. str. 7. [online]. Dostupné z: <https://www.literaturdownload.at/pdf/Stefan%20Zweig%20-%20Die%20Welt%20von%20gestern.pdf>

Rakousko-Uhersko chápal jako svou vlast, přirozeně s Vídní jakožto centrem.⁹⁵ To, že po válce velmi zkoušené město neztratilo u šlechticů na významu i přitažlivosti, dokládá jak udržování majetku ve Vídni,⁹⁶ tak hojné cesty do Vídně, kde si také mimo politické vazby udržují i ty ekonomické a sociální. Proto i dlouho po rozpadu Rakouska-Uherska odjíždí pravidelně na pobyty do Rakouska, především do Vídně.⁹⁷

Pohledem Pierra Bourdieu zase můžeme konstatovat, že i přes patrnou změnu politického kapitálu dochází k udržení habitu, který byl silně spjat s otázkou služby rakouskému trůnu. Svou loajalitu k bývalému Rakousku-Uhersku si ale rozhodně neudrželi všichni šlechtici. Například rod Schaumburg-Lippe, který se vždy spíše ztotožňoval s Němci, nikoli Rakušany,⁹⁸ směřuje své zájmy po rozpadu Rakouska-Uherska na německou stranu.⁹⁹ Německou vládu navíc rod Schaumburg-Lippe v době krize finančně

⁹⁵ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K15, kart. 14, inv. č. 296-327, sign. Korespondence osobní

⁹⁶ Někteří žadatelé o pomoc, například v tomto případě Fridericke Muszczynski, vdova po hejtmanu Muszczynském, přímo žádá Františka Josefa Auersperga, zda by ji neubytoval v některém ze svých bytů ve Vídni. Je tak zřejmé, že žena musela vědět o majetkovém zázemí Auerspergů. SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, kart. 8, inv. č. 168, sign. Fridericke Muszczynski, vdova po hejtmanu Muszczynském. Odpověď na nedochovaný dopis F. J. Auersperga, rok 1934

⁹⁷ Příkladem může být odpověď správy panství Slatiňany Československému jezdeckému klubu, ve které oznamuje, že se velkostatkář Auersperg pro svůj několikaměsíční pobyt v Rakousku akce nezúčastní. SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K29, kart. 26, inv. č. 484, sign. Československý jezdecký klub v Praze. Odpověď na dopis z 23. 9. 1936

⁹⁸ Tato vazba na Německo je u rodu Schaumburg-Lippe dána tím, že v Čechách žila sekundogeniturní, do roku 1924 fideikomisní větev tohoto rodu. Obě větve rodu i obě zastupující kanceláře si pravidelně dopisovaly, členové obou rodin se navštěvovali. Dokladem politicko-ekonomické spolupráce je například dopis ze 14. 7. 1925, ve kterém se odkazují Schaumburgové na nutnou konzultaci s prvorozenou linií v Bückebergu vzhledem k pozemkové reformě i postupu vůči SPÚ. In: SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich – Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Z. 679/25 Adm.

⁹⁹ Přesto, jak dokládá Barbora Nováková ve své diplomové práci, poslední majitel Friedrich Schaumburg-Lippe nebyl přívrženec nacismu (na rozdíl od své ženy Antoinetty Anny), pro jejich postoj vůči jiným národnostem. Staré německé rodiny jsou prokazatelně vnímány jako málo agitační pro německou věc, protože „si zvykly žít v symbióze s českým národem.“ NOVÁKOVÁ, Barbora. *Rod Schaumburg-Lippe v Českých zemích v období druhé světové války*. 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Vedoucí práce Horčíčka, Václav, str. 92

podporoval.¹⁰⁰ Postupem času jednají podobně také jiné rody, například rod Metternich-Winneburg.¹⁰¹ Faktem je, jak píše Dita Jelínková Homolová, že „všichni [příslušníci šlechtických rodů] se tedy do roku 1918 považovali za integrální součást habsburské monarchie, existovaly ale rozdíly ve vnímání „užší“ a „širší“ vlasti.“¹⁰²

Domov, vlast, Heimat či Vaterland ale pro většinu šlechticů tvořila především široce pojímaná vlast rodného Rakouska-Uherska. Politicko-sociální vazby na tento v roce 1918 zaniklý stát přetrvaly ještě po další desetiletí. Důvodem byla nejen úcta a loajalita k Habsburkům, ale i ekonomické důvody. Ze zkoumaných pěti rodů projevovali největší náklonost k Habsburkům Auerspergové, knížecí šlechtický rod, který proslul svou službou, věrností a nakonec i sňatkovými vazbami k Habsburkům.¹⁰³ Svou politickou náklonnost k habsburskému domu vyjadřovali ale i ekonomicky, protože i po neúspěšných pokusech Karla I. o získání uherského trůnu nepřestali finančně i věcně bývalou císařskou rodinu podporovat.¹⁰⁴

Ze zkoumaných pramenů vybraných šlechtických rodů je patrné, že reakce jednotlivých šlechticů na říjnové události roku 1918 byly negativní. Jednoznačným dokladem, mimo nechvalně známé výroky Ottokara Czernina (1872–1932) proti

¹⁰⁰ Příkladem je jeho půjčka ve výši 1 000 000 marek, kterou skrze německé velvyslanectví zaslal na podporu státu. Tu mu na oplátku v dopise z 9. 5. 1923 děkuje: „für die Teilnahme an der Not des Vaterlandes.“ In: SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945), účast na politickém životě a veřejném dění: Finanční příspěvky a milodary institucím a organizacím

¹⁰¹ Poslední příslušník tohoto rodu, kníže Paul, byl velice nakloněn národnímu socialismu. To dosvědčuje jak dochovaná korespondence, tak i další dokumenty. Například v SOA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 57, inv. č. 1370. Signatura Badehausverkauf

¹⁰² JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: 2017. str. 59

¹⁰³ Velkou náklonnost k Habsburkům projevovali ze zkoumaných pěti rodů nejvíce Auerspergové, kteří vůči tomuto rodu zůstali loajální až do současnosti, což dokládá i sňatek Franze Josefa Auersperga (narozen 1962) s arcivévodkyní Marií Constanzí (narozena 1957). Vnučku císaře Karla I. pojal za svou choť kníže Auersperg v roce 1994. ŽUPANIČ, Jan, STELLNER, František a FIALA, Michal. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha: 2001. str. 26

¹⁰⁴ Příkladem je dochovaná korespondence Habsburků a Auerspergů, která se dnes nachází v RA Auersperg v SOA Zámorsk. V jednom z dopisů z 29. 3. 1926 děkuje císařovna za to, že se Franz Joseph Auersperg podílel na „Action eines Klaviergehenkes für Allerhöchstdieselbe beteiligt haben.“ Těmito slovy děkuje za zařízení klavíru do jejich domu, protože údajně v celém domě nebyl použitelný jediný klavír. SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, ukl. č. K15, kart. 14, inv. č. 285, sign. Osobní korespondence s císařskou rodinou – svobodný pán Erwin Gudeus

demokracii¹⁰⁵ i proti samotnému T. G. Masarykovi, je *Prohlášení věrnosti panovnickému domu* ze dne 21. října 1938.¹⁰⁶ Toto prohlášení, pronesené na půdě Panské sněmovny, navazovalo na proslov dr. Fořta, který již předtím jménem svým i jménem 11 českých „pairů“ podal 17. října *Manifest*, ve kterém se společně vyjádřili proti myšlence další spolupráce v rámci dosavadního Rakouska-Uherska.¹⁰⁷ Na tento *Manifest* i na *Deklaraci českých říšských poslanců z 30. května 1917* reaguje hrabě Clam-Martinic *Prohlášením monarchistické šlechty*, ve kterém říká: „Jménem stoupenců strany prohlašuji tímto slavnostně, že až do poslední chvíle budeme věrně státi k Rakousku, že tuto věrnost přeneseme na svaz států, který nově vznikne s pomocí Boží pod žezlem Habsburků a že až do posledního dechu neochvějně zachováme naši dynastii zděděnou věrnost.“¹⁰⁸ Následně je uvedeno, že „hrabě Clam-Martinic mluvil jménem těchto pánů – Zdeňka knížete Lobkovice, Jar. kníž. Thuna, Alfonse hrab. Mensdorffa-Puilyho, Arnoška hr. Chotka, Vojt. hr. Schönborna, Jos. hr. Nostitze, kn. Schwarzenberga, Ferd. prince Lobkovice a hr. Szerenyiho, knížete Metternicha, prince Fr. Lichtensteina mladšího, Evžena hr. Czernina.“¹⁰⁹

Na tato slova navázal ještě baron Hussarek, který odsoudil Wilsonovu nótu a reagoval slovy: „Spojení národů v rámci Rakouska nenastalo náhodou nýbrž z dějinných potřeb. Zejména hospodářské momenty upevnily toto sloučení a takové základní zájmy mohou být dozajista zatemněny bouřemi národně vzrušených dob, ale nemohou být změněny co do své podstaty a povahy své proveditelnosti.“¹¹⁰

¹⁰⁵ Jmenovány mohou být jeho výroky jako: „velké masy lidí jsou vždy bezcharakterní a zbabělé“ nebo „vox populi – vox hovězí“, které velmi rezonovaly v soudobém tisku. Více in: MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: 1999. str. 53

¹⁰⁶ *Venkov: orgán České strany agrární*, ročník XIII., číslo 245, výtisk z 22. října 1918, str. 3. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:a601c660-b371-11e7-91d5-005056825209?page=uuid:5700cc80-b382-11e7-9047-5ef3fc9bb22f>. [Cit. 29.12.2021].

¹⁰⁷ Tamtéž, také článek ze str. 3-4. [Cit. 29.12.2021].

¹⁰⁸ *Venkov: orgán České strany agrární*, ročník XIII., číslo 245, výtisk z 22. října 1918, str. 3. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:a601c660-b371-11e7-91d5-005056825209?page=uuid:5700cc80-b382-11e7-9047-5ef3fc9bb22f>. [Cit. 29.12.2021].

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 3. [Cit. 29.12.2021]. Následně je dodáno, že „projev hr. Clama nepodepsal pouze dr. kníže Bedřich Lobkovic, ač prodléval ve sněmovně, a dále také dr. Bedř. Princ Schwarzenberg.“

¹¹⁰ Tamtéž, str. 3. [Cit. 29.12.2021].

Překvapivě i Eugen Czernin (1892-1955), který se po smrti svého adoptivního prastrýce Františka Czernina stal dědicem rozsáhlého černínského panství v Čechách¹¹¹, se ve svých denících vyjadřoval ve 20. letech k Československu rezervovaně a naopak velmi živě popisoval a pozitivně hodnotil snahy císaře Karla I. o znovuzískání vlády v Uhrách.¹¹² Naopak se později, především ve třicátých letech, hlásil k české národnosti, na čemž se shodují jak publikované vzpomínky jeho syna Rudolfa,¹¹³ tak i sekundární literatura.¹¹⁴

Zaměříme-li se na vztah Československa a šlechty, doznáme toho, že se jedná o vztah velmi negativní. Šlechta byla pro svou spolupráci a loajalitu k Habsburkům nenáviděna a odstranění šlechty, alespoň odstranění jejich titulů, byl jedním z hlavních úkolů nového státu. Snaha o *odčinění Bílé hory* byla jedním z hlavních politických programů poválečných let.¹¹⁵ Již v té době však existují hlasy, které se ohrazují proti okřídlenému *odčinění Bílé hory*. Jedním z nich byl historik Josef Pekař. Ten své důvody, proč nepodporuje politickou štvanici na šlechtu i pozemkovou reformu, popsal v několika statích v Národních listech, které jsou později souhrnně publikovány pod názvem *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*.¹¹⁶ Hned na úvod Pekař uvádí: „*Patřím k těm, kteří se obávají, že pozemková reforma, velebená nejednou jako největší dílo české revoluce, dovršení národního osvobození atd., přinese více škody než prospěchu naší budoucnosti.*“¹¹⁷ Ve spojitosti s náladami v Československu vůči Habsburkům a šlechtě jsou také mimo politizaci pozemkové reformy spojovány tři události – zrušení užívání šlechtických titulů v roce 1918, zrušení instituce svěřeneckých dědičných statků

¹¹¹ Konkrétně se stal majitelem panství Petrohrad, Krásný Dvůr, Jindřichův Hradec. Více k tomuto v publikovaných vzpomínkách jeho syna: CZERNIN, Rudolf. *Ein böhmisches Märchen: helle Tage - dunkle Zeiten - erlebte Zeitgeschichte*. Graz: Stocker, 2003. 160 s. ISBN 3-7020-1028-9. str. 10-12

¹¹² SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Czernin, Deník Eugena Czernina č. 7. IA7. Datováno 1. 8. 1920-30. 11. 1921

¹¹³ CZERNIN, Rudolf. *Ein böhmisches Märchen: helle Tage - dunkle Zeiten - erlebte Zeitgeschichte*. Graz: 2003. str. 18

¹¹⁴ JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: 2017. str. 63

¹¹⁵ Tuto problematiku národního odporu vůči územně české šlechtě velmi výstižně popsal Jiří Rak ve své práci *Bývalí Čechové* konkrétně v kapitole *Šlechta zrádná a cizácká*. In: RAK, Jiří. *Bývalí Čechové: české historické mýty a stereotypy*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1994. 148 s. ISBN 80-85787-73-3. str. 67-82

¹¹⁶ PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. V Praze: Vesmír, 1923. 79 s.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 5

(fideikomis) v roce 1924¹¹⁸ a svržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí¹¹⁹ 3. listopadu roku 1918.¹²⁰

Šlechtici postupně rezignují na svou původně výsadní politickou pozici a do parlamentních ani jiných voleb nekandidují. Dita Jelínková Homolová, která publikovala ve své knize paměti některých šlechticů, píše: „*Bylo by iluzorní se domnívat, že projevy loajality vyjadřované v prvních měsících po vzniku republiky novým politickým elitám byly upřímné, aniž bychom chtěli snižovat češství daných představitelů šlechty. Nicméně mnozí ze šlechticů si uvědomovali, že v nastalých podmínkách je nutné s novými představiteli moci dobře vycházet.*“¹²¹ Na tomto místě je dobré připomenout alespoň některé šlechtice, kteří se aktivně snažili zapojit do spolupráce s nově vzniklou Československou republikou. Oproti odhadovaným více než 400 rodům, které žily či měly alespoň sídlo na území ČSR, se však jedná o opravdu malou hrstku lidí. Zdeněk Hazdra, který na téma šlechty pracující pro první republiku sepsal monografii *Šlechta ve službách Masarykovy republiky*, uvádí pouze šest příkladů šlechticů, kteří s novou vládou spolupracovali. Byli to bratři František, Antonín a Zdeněk Bořek-Dohalský, František Schwarzenberg, Maximilian E. Lobkowitz a Jindřich Kolowrat-Krakowský.¹²² U vybraných rodů, které byly pro sepsání této práce zkoumány, naopak nelze najít jediný důkaz snahy o spolupráci s Československem v prvních letech jeho existence. I když dochází k velmi čilé korespondenci mezi jednotlivými rody napříč hranicemi, vztah k Československé republice, otázka loajality, nebo jakýkoliv popis emocí vůči novému státu ve zkoumaných dopisech obsaženy nebyly.¹²³

¹¹⁸ Původní návrh byl podán již v roce 1919, ale nepovedlo se ho v Národním shromáždění prosadit. GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: 2012. str. 65

¹¹⁹ Více o této aféře například v kapitole *Pomníky proti své vůli* In: HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomněny*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1996. 280 s. ISBN 80-7185-050-0. str. 21-33

¹²⁰ Reakce šlechty na tyto události jsou buď kusé, nebo vůbec žádné, jak dosvědčují nejen deníky Eugena Czernina, ale i další dochovaný archivní materiál.

¹²¹ JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918–1948*. Praha: 2017. str. 7

¹²² HAZDRA, Zdeněk. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky: mezi demokracií a totalitními režimy*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 333 s. Šlechtické rody Čech, Moravy Slezska; sv. 12. ISBN 978-80-7422-337-2.

¹²³ Co do dochované osobní korespondence je nejbohatším zdrojem rodinný archiv Auerspergů, ve kterém se dochovala komunikace s různými společenskými vrstvami. Přesto ani v ní nenajdeme zmínky o vztahu

Jedinou výjimkou je koncept nikdy nadeslaného dopisu Františka Josefa Auersperga prezidentu Tomáši G. Masarykovi z roku 1928, kdy se nejspíše předpokládalo, že prezident navštíví město i zámek Žleby. Po oficiálním oslovení „*pane presidente*“ Auersperg v dopise píše, že se dozvěděl o jeho plánované návštěvě městečka Žleby, a proto dává prezidentovi k dispozici jako doprovod a odbornou společnost profesora Josefa Scheuertze. Následně píše důvody, proč se sám rozhodl nebýt Masarykovi společníkem. Uvádí, že i přesto, že je občanem Československé republiky, tak přesto s ní nesdílí své pocity. Zároveň píše, že je vyznáním katolický křesťan,¹²⁴ a proto mu čest nedovolí, aby se nechoval podle svých pocitů, a proto nepovažuje za správné, aby trávil čas s prezidentem Masarykem.¹²⁵

Celkově je pravděpodobné, že šlechta Masarykovi nemohla odpustit to, že stál za zničením Rakouska-Uherska. Na obou stranách se tak propisovaly dávné křivdy. Protihabsburské cítění mělo značně nacionální konotace a spojovalo se s ostře protiněmeckými náladami.¹²⁶ Počáteční politická situace byla navíc zostřena ještě vznikem čtyř separátních provincií Sudetenland, Deutschböhmen, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren, které se měly připojit ke vznikajícímu Rakousku.¹²⁷ Separatistické tendence vyvolávaly velký politický neklid, který v sobě ukrýval také hospodářské důvody. Pokud by došlo k odtržení těchto území, přišla by nová Československá republika o lehký průmysl v pohraničí, stejně jako o důležité území lesního hospodářství, které v pohraničí dominovalo. Ze zkoumaných rodů se tak stalo velmi důležité obrovské lesní bohatství rodu Buquoyů, které se nacházelo v etnicky německém prostředí.¹²⁸ I na tento důležitý aspekt reagovala pozemková reforma, když se snažila změnit vlastnickou strukturu v příhraničních oblastech.

Auerspergů k Československé republice. SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, ukl. č. K15, kart. 14, inv. č. 296-327, sign. Korespondence osobní

¹²⁴ Tento obrat *ich bin in meiner Überzeugung chatolischer Christ* použil F. J. Auersperg ještě ve více korespondencích vždy v reakci na nějaké pozvánky na akci či jiné výzvy, které se rozhodl odmítnout

¹²⁵ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, ukl. č. K6, kart. 5, inv. č. 101, sign. Koncept dopisu prezidentu T. G. M., datováno 1928

¹²⁶ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: 2012. str. 62

¹²⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. 502 s. ISBN 978-80-7363-146-8. str. 47-49.

¹²⁸ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: 2012. str. 62

Naprostá většina odborných prací, které se zabývají první Československou republikou a pozemkovou reformou, se shoduje na tom, že z pohledu státu byly problematické mimo půdního rozložení v zemi ještě dva aspekty – nacionální a zahraničně-politický.¹²⁹ Nacionální otázka v sobě spojovala nejen otázku národnostního cítění šlechty, ale také zahraničně-politický problém vyplývající z nejasných kontaktů jednotlivých šlechticů. I proto se ministerstvo vnitra Československé republiky čile zajímalo o kontakty československých velkostatkářů s monarchistickými kruhy, které by mohly ohrozit samostatnost či alespoň prestiž Československa. Tajné služby navíc hlídaly, zda neexistuje vedle předpokládaného mezinárodního sociálního spiknutí, ze kterého po řadě pučů v zahraničí mohly mít oprávněný strach, i monarchistické hnutí. Z obav o takovouto „pátou kolonu“ vyslalo dle poznatků Eagle Glassheima ministerstvo vnitra řadu tajných agentů do řad zaměstnanců velkostatků a šlechtických domů, aby odhalili případné spiknutí. Jmenovaný americký historik došel k poznání, že takto byli například špehováni hrabě Vojtěch Sternberg (1868–1930) a hrabě František Clam-Gallas (1854–1930) kvůli údajné podpoře císaře Karla I. s cílem navrátit ho na uherský trůn.¹³⁰

Obava československé vlády se opírala o patrnou nejistotu z reakce od konce roku 1918 bývalých aristokratů, kteří jen těžko snášeli velký počet radikálních změn. Za krátké období mnozí letití zastánci habsburské monarchie zažili nejen z habsburské perspektivy neúspěšný konec první světové války, během níž byli angažováni, ale také mezinárodně odsouhlasený zánik Rakouska-Uherska, odvrhnutí monarchistického uspořádání a vznik republiky. Ta si navíc do svého čela nezvolila nikoho jiného než věčného podrývače Habsburků, bývalého rakouského poslance, T. G. Masaryka. Po tomto pro mnohé zjevném šoku navíc přichází vládou zorganizovaná ztráta privilegovaného postavení symbolizované úředním zákazem užívání šlechtických titulů či obstavením majetku. Vše byl jen počátek

¹²⁹ Na tomto místě lze jmenovat celou řadu prací, které se tímto obdobím i ve spojení se šlechtou zabývají. Pokud bych měl jmenovat alespoň některé z nich, tak otázkou nacionální stránky šlechty a pozemkové reformy se nejvíce z novějších publikací zabýval Eagle Glassheim ve své knize *Urození nacionalisté* a Drahomír Jančík v rozsáhlé kapitole *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*, která je součástí rozsáhlého díla s názvem *Nacionalismus zvaný hospodářský*. Otázce zahraničně-politického vlivu šlechty se pak z nejnovějších prací nejdůsledněji věnuje kniha *Cizí páni na české půdě* sepsaná pod vedením Václava Horčíčky.

¹³⁰ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: 2012. str. 66

největšího majetkového pohybu za první republiky – pouhá příprava na pozemkovou reformu.

Pokud tedy vůbec můžeme mluvit o politické moci šlechty v počátečních letech Československa, jednalo se o moc maximálně lokální. Rody, jež přišly o celorepublikový význam, si udržely do začátku pozemkové reformy hospodářský vliv, který nutil tamější obyvatele ke spolupráci. Jedním z prvků, které se ani po vzniku Československa nezměnily, je neustálé zasílání proseb o hospodářskou pomoc aristokratům ze strany obyvatel. Dochované stovky a tisíce došlých proseb jsou dodnes nejrozsáhlejší částí dobové korespondence umístěné v Rodinném archivu Auerspergů ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.¹³¹

Sama šlechta v prvních letech po vzniku Československa spíše sleduje situaci, kterou bez zásahu hodnotí, podobně jako Eugen Czernin ve svých denících.¹³² Větší aktivita ve formě organizovanějšího politického vlivu je spojena až s pozemkovou reformou. Ta přiměla šlechtice ke spolupráci, jejímž symbolickým vrcholem je fungování Svazu německých a Svazu československých velkostatkářů. Právě o tomto střetu, který probíhal mezi bývalou územně českou šlechtou a úřady od roku 1924 až do druhé světové války a který spojuje pole politické a ekonomické, pojednává následující kapitola.

¹³¹ Viz SOA Zámrsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K12, kart. 11, inv. č. 226, sign. Žádosti jednotlivců o podporu (A-F)

¹³² SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Czernin, Deník Eugena Czernina č. 7. IA7. Datováno 1. 8. 1920-30. 11. 1921

6 Ekonomické pole šlechty a první pozemková reforma

6.1 Předpoklady první pozemkové reformy

Při pohledu na hospodářské zázemí pěti šlechtických rodin, na které se především soustředil provedený archivní výzkum, zjistíme, že všechny své hlavní sídlo držely od počátku svého příchodu na území Čech až do první pozemkové reformy.¹³³ Vedlejší statky, jako u Czerninů vrchlabské panství, u Schaumburgů-Lippe doly v okolí dnešní Rtyně v Podkrkonoší a Červeného Kostelce či Nasavrky u Auerspergů, jsou však panství, u kterých docházelo i před první pozemkovou reformou ke ztrátám či naopak k ziskům.

I proto, že se z hlediska historiografie je téma první pozemkové reformy již z určitého pohledu zpracované,¹³⁴ rozhodl jsem se tuto část své diplomové práce zaměřit spíše na jednání vybraných šlechtických rodů, abych odhalil, jakým způsobem se snažily bránit pozemkové reformě, jak byly úspěšné a jak spolupracovaly či naopak nespolupracovaly jak mezi sebou, tak i se Státním pozemkovým úřadem. V úvodu se ale přesto nevyhneme pasážím, které celou provedenou pozemkovou reformu zasadí do politicko-ekonomicko-společenského řádu minulého století.

Při pohledu na československou pozemkovou reformu můžeme konstatovat, že se jednalo o nejzásadnější zásah socioekonomické povahy do majetkové struktury obyvatelstva z hlediska dějin až do událostí na počátku druhé světové války. Její snahou bylo vyřešit nejen otázku nacionální, a pomyslně tak *odčinit Bílou horu* a navrátit půdu do etnicky českých rukou,¹³⁵ ale také vyřešit otázku sociálněekonomickou. Jak správně uvádí

¹³³ Pozemková reforma, která probíhala ve 20. a 30. letech minulého století, je běžně v literatuře označována jako první, neboť se jednalo o v pořadí první státem organizované přerozdělování majetku. Další dvě, které co do rozsahu zabíraného majetku již byly menší, probíhaly až po skončení druhé světové války. Fenomémem nucených pozemkových přesunů se zabývá v současnosti hojně citovaná publikace Jana Kuklíka a kolektivu s názvem *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Více In: KUKLÍK, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011. 114 s. ISBN 978-80-87284-25-4.

¹³⁴ Jak dokáže v této kapitole i poznámkový aparát užité sekundární literatury.

¹³⁵ Josef Pekař jako jeden z předních kritiků pozemkové reformy chápal právě nacionální stránku této nucené socioekonomické změny jako hlavní. Ve svém díle *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy* se proto snaží dokázat historickou irelevanci vnímání etnicity u šlechticů v době před 19. stoletím. Jmenuje proto řadu rodů, které jsou původně historicky české, nicméně s ohledem na panovnický rod a hlavní komunikační jazyk se

Drahomír Jančík: „*Sociální status člena vesnické komunity určovala hektarová výměra jeho polnosti.*“¹³⁶ Pro běžného člověka, obzvláště na vesnici, znamenala držba půdy otázku společenského postavení. Proto záhy vedlo nerovnoměrné rozdělení pozemkového fondu k politizaci tohoto problému, který vrcholil vznikem ČSR. Je zřejmé, že právě lidé, kteří si ještě během první světové války víc než dříve uvědomili svou žalostnou ekonomickou situaci způsobenou mimo jiné nedostatkem půdy, byli v nejbližších volbách voliči té strany, která jim slibovala dosažitelné zlepšení jejich ekonomické, potažmo tedy i sociální situace.

Jako první si změnu rozložení půdního bohatství klade za cíl Česká strana agrární, která již v roce 1903 ve svém programu vyjadřuje názor, že je nutné odkupovat a rozdělovat alodiální a rustikální velkostatky.¹³⁷ S tímto programem, který byl po roce 1918 přetvořen v požadavek pozemkové reformy, postupně souhlasily i další politické strany, jako sociální demokraté či čeští národní socialisté. Mezi odpůrce změny pozemkového vlastnictví můžeme řadit obecně strany spojené s katolickou vírou, tedy lidovou stranu, která nepodporovala záměr zabrat i církevní velkostatky,¹³⁸ nebo velkostatkářské a šlechtické kruhy zastupované Spolkem českých velkostatkářů a Spolkem německých velkostatkářů.¹³⁹

postupně stávají spíše šlechtou německou. Více In: PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. V Praze: Vesmír, 1923. 79 s.

¹³⁶ JANČÍK, Drahomír. *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: JANČÍK, Drahomír, ed. a KUBŮ, Eduard, ed. *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2011. 735 s. Bod. ISBN 978-80-7363-351-6. str. 275

¹³⁷ JANČÍK, Drahomír. *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: JANČÍK, D. KUBŮ, E. *Nacionalismus zvaný hospodářský*. Praha: 2011. str. 275

¹³⁸ Nemašly byl například půdní rozsah olomouckého arcibiskupství, který zabíral plochu 46 515 ha. Plánovaná reforma na území šlechty proběhla v porovnání s ostatními velkostatky jen rámcově. Složitá politická situace mezi katolickou církví a Československou republikou vyvolaná například Marmaggiho aférou vedla k postupnému zmírňování nároků SPÚ. Zároveň byla podstatná podpora reformy ze strany lidovecké strany, která právě úmysl rozparcelovat církevní majetek kritizovala. Více In: JANČÍK, Drahomír. *Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu*. In: JANČÍK, D. KUBŮ, E. *Nacionalismus zvaný hospodářský*. Praha: 2011. str. 278ad.

¹³⁹ LACINA, Vlastislav. *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. 254 s. Práce Historického ústavu Akademie věd České republiky, Monografie; sv. 17. ISBN 80-7286-000-3. str. 133

Pozemková reforma první Československé republiky je spjata se čtyřmi zákony, které jí nastavily právní rámec. První se označuje jako Zákon o obstavení velkostatků.¹⁴⁰ Ten znemožňoval vlastníkům svévolně nakládat s nemovitým majetkem, tedy neomezoval jejich vlastnické právo, ale fakticky zabraňoval prodejm či jiným pohybům tohoto obstaveného majetku. Druhým zákonem, který již legislativně určil samotný vzhled pozemkové reformy, byl takzvaný záborový zákon neboli Zákon o zabrání velkého majetku pozemkového.¹⁴¹ Tento předpis stanovoval rozsah zabíraného majetku i rozsah půdy, která bude vlastníkov ponechána. Součástí byla i expropriace majetku habsburské dynastie. Třetí zákon z roku 1920 se označoval jako přidělový zákon.¹⁴² Ten ustanovoval přiděl zabrané půdy a upravoval právní poměr k přidělené půdě. Závěrečný čtvrtý zákon, který vyvolával největší kritiku ze strany velkostatkářů i odborné veřejnosti, jak bude později dokázáno, se obecně nazývá náhradový zákon.¹⁴³ Tyto čtyři zákony přijaté mezi lety 1918 až 1920 stanovily podobu pozemkové reformy, která oproti očekávání probíhala až do druhé světové války. Takovým dokladem je například archivní materiál rodu Metternich-Winneburg, kdy velkostatek Plasy řeší přes svého právníka ještě 4. 6. 1941 finanční nedoplatek. Případ se od roku 1940 otevírá kvůli výměře, která se o 1,91 ha a 45m² neshoduje s uzavřenou smlouvou z 23. 2. 1932. Po velkostatku Plasy je proto požadován doplatek téměř 90 000K ze strany Státního pozemkového úřadu.¹⁴⁴

Za účelem hladkého průběhu pozemkové reformy byl vydán 3. července roku 1924 Zákon o zrušení svěřenectví.¹⁴⁵ Národní shromáždění republiky Československé se na podobě tohoto zákona shodlo až po dlouhých pěti letech, neboť již roku 1919 probíhaly první debaty „o zákoně, který by zrušil instituci svěřeneckých dědičných statků

¹⁴⁰ Zákon č. 32 schválený 9. listopadu 1918. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/818/1/2/zakon-c-32-1918-sb-o-obstaveni-velkostatku/zakon-c-32-1918-sb-o-obstaveni-velkostatku>. [Cit. 29.11.2021].

¹⁴¹ Zákon č. 215 schválený 16. dubna 1919. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrrguwtk>. [Cit. 29.11.2021].

¹⁴² Zákon č. 81 schválený 30. ledna 1920. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6obrfuya>. [Cit. 29.11.2021].

¹⁴³ Zákon č. 329 schválený 8. dubna 1920. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mzshewta>. [Cit. 29.11.2021].

¹⁴⁴ SOA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 5, inv. č. 200/10. Signatura Bodenreform Allgemeines.

¹⁴⁵ Zákon č. 179 schválený 3. července 1924. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi2f6mjxhewta>. [Cit. 30.11.2021].

(fideikomis), jež právně znemožňovala zcizování takto vázaného šlechtického pozemkového majetku.¹⁴⁶ Realita roku 1924 je však již jiná než v roce 1919, a tak je tento zákon pouze právním podložením dříve vydaných záborů na fideikomisní majetek, které byly již předtím obstaveny na základě zákona z 22. května roku 1919. Ten se týkal zajištění půdy pro malé nájemce.¹⁴⁷

Při pohledu na práci Jana Voženíka s názvem *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonisace v Československé republice*, která je dnes dostupná například ve fondu Národní knihovny, je patrný jeden z důvodů, proč vláda tak radikálně zasáhla vůči šlechtě. Na sedmé straně této práce se totiž nachází statistika zabývající se rozdělením zemědělských závodů podle velikosti produktivní plochy v Čechách a na Moravě.¹⁴⁸ Statistika¹⁴⁹ ukazuje, že v Čechách více jak 84 % hospodářství (celkem jich bylo před pozemkovou reformou 469 811), má rozlohu o velikosti 10 ha a menší. Naopak hospodářství, která mají pozemkovou výměru nad 500 ha a spadají tak do kategorie velkostatků, bylo v Čechách pouze 0,1 %, konkrétně 580. Přesto má těchto 580 velkostatků úhrnnou rozlohu větší než předchozích téměř 470 000 hospodářství. Jak píše Drahomír Jančík: „nepatrné množství latifundií s výměrou zemědělské půdy od tisíce hektarů výše, které se podílelo jen 0,04 % na celkovém počtu hospodářství, mělo ve vlastnictví téměř třetinu veškeré půdy (zemědělské, lesní i volných ploch) českých zemí.“¹⁵⁰ Dále pak uvádí, že například jen Schwarzenberkové v Čechách vlastnili 248 000 ha půdy.¹⁵¹

Státní pozemkový úřad vystupoval především v raných letech velmi neúspěšně vůči velkostatkářům, kteří se snažili ubránit záborům své půdy všemi možnými směry. Využívali různé dostupné strategie a známosti, aby ochránili svůj majetek, přesto mnozí z nich přišli o více jak 50 % majetku, nebo museli dokonce obětovat celé jedno panství, aby uchránili panství jiné. Celkem vzal Státní pozemkový úřad do záboru neuvěřitelné 4 000 000 ha půdy, z čehož 1 300 000 ha bylo půdy zemědělské. I přes velkou snahu však

¹⁴⁶ GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: 2012. str. 65

¹⁴⁷ JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: 2017. str. 80

¹⁴⁸ VOŽENÍLEK, Jan. *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonisace v Československé republice*. Praha: Česká agrární společnost, 1919. 80 s. Knihovna České agrární společnosti; č. 1., str. 7

¹⁴⁹ Pro své publikace ji využil například Vlastislav Lacina nebo Drahomír Jančík.

¹⁵⁰ JANČÍK, Drahomír. *Pozemková reforma – nástroj národního přerozdělení půdního fondu*. In: JANČÍK, D. KUBŮ, E. *Nacionalismus zvaný hospodářský*. Praha: 2011. str. 278

¹⁵¹ Tamtéž, str. 278

nedokázal zajistit pro nabízenou půdu hospodáře, a tak propuštěny ze záboru byly asi 2 000 000 ha půdy, naopak přes 870 000 ha zemědělské půdy a přes 1 000 000 ha ostatní půdy změnilo rozhodnutím Státního pozemkového úřadu svého majitele.¹⁵²

Dříve, než se podíváme na různé strategie šlechtických rodů, jak se vůči pozemkové reformě v Československu bránily, zmínil bych, že pozemková reforma na území Československa nebyla po první světové válce ojedinělou událostí. Podobné příklady nalezneme v různých částech Evropy. Co do procentuálního podílu území bylo nejvíce půdy zabráno v Lotyšsku, druhé místo zaujímá Estonsko a Československá republika se umístila na pomyslné třetí příčce.¹⁵³ Dalším státem, ve kterém proběhla pozemková reforma, bylo území bývalého království Srbů a Chorvatů, tedy Jugoslávie, kde se dotkla především majetků v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině.¹⁵⁴ Ze sousedních států je třeba ještě zmínit pozemkovou reformu probíhající na území Polska, která však oproti jiným reformám byla o mnoho méně radikální, neboť do konce 30. let byla provedena pouze na ¼ velkostatků.¹⁵⁵ Kristýna Kaucká ve své diplomové práci uvádí, že nejbližší byla naší pozemkové reformě plánovaná pozemková reforma na území Maďarska, ke které vláda přistoupila již 15. února 1919.¹⁵⁶ Vzhledem k různým politickým změnám, jako byl neúspěšný pokus Karla I. chopit se opět moci v Uhrách, nebo dominance vlády hraběte Istvána Bethlena, který jako zástupce velkostatkářů příliš pozemkovou reformu nepodporoval, zůstalo v Maďarsku 41 % půdy v rukou velkostatkářů.¹⁵⁷

6.2 Šlechtici drží pospolu – od Hauschildovy kanceláře ke Svazu československých velkostatkářů

¹⁵² HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 10

¹⁵³ KAUCKÁ, Kristýna. *Pozemková reforma na velkostatku Křivoklát*. 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce Kubů, Eduard. str. 40

¹⁵⁴ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 11

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 12

¹⁵⁶ KAUCKÁ, Kristýna. *Pozemková reforma na velkostatku Křivoklát*. 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce Kubů, Eduard. str. 40

¹⁵⁷ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 12

Přes oficiální zrušení šlechtických titulů úřady v listopadu 1918 zůstala bývalá šlechta při sobě, což dokládá i založení Svazu československých velkostatkářů (dále SČV) v květnu roku 1919, ve kterém se dominantně angažovala.¹⁵⁸ Hlavním cílem svazu bylo vytvoření protipólu proti tlaku vlády a Státního pozemkového úřadu. Založením SČV vznikl mimo jiné prostor, kde se mohli velkostatkáři scházet, předkládat své problémy a především spolupracovat po právní stránce. V tomto ohledu plynule navázali na spolupráci s Hauschildovou advokátní kanceláří, která vznikla v roce 1848 a nepřetržitě fungovala až do roku 1945.¹⁵⁹ Opět se tedy projevuje kontinuita v jednání zástupců nobility, kdy i přes změnu státního uspořádání i právního výkladu sebe samé vsází bývalá šlechta na osvědčené osobnosti, a to bez ohledu na jejich etnicitu.

Advokátní kancelář založil JUDr. Ignác Hauschild, který ji vlastnil až do své smrti v roce 1881.¹⁶⁰ Jelikož byl sám politicky činný, stal se poslancem zemského sněmu a říšské rady, a následně se podařilo navázat úzké kontakty s různými českými šlechtici.¹⁶¹ Od 16. století bylo obecně přijímáno, že jednotlivé správy velkostatku si najímaly na právní úkony externí advokáty, díky čemuž se v relativně krátké době podařilo Ignáci Hauschildovi získat plnou moc pro právní zastupování osob a velkostatků, například Karla Schwarzenberga, Josefa Colloredo-Mansfelda či Otakara Bubny z Litic.¹⁶² Této pozice dosáhl díky svým politickým kontaktům i odborným znalostem. Hauschildovo zaměření na

¹⁵⁸ KUBAČÁK, Antonín. *Činnost Svazu československých velkostatkářů v letech 1919–1943*. In: Sborník archivních prací č. 37. Praha: 1987. s. 325–373

¹⁵⁹ Dr. Jaroslav Honc sepsal v roce 1960 archivní pomůcku číslo 386 s číslem archivního souboru 558, která je dnes umístěna v Národním archivu. Právě tento spis s označením *Kancelář právních zástupců českých velkostatků 1850-1933* obsahuje dodnes jinde nepublikované informace o fungování právních zástupců šlechtických velkostatků. Dr. Honc převzal v roce 1959 již částečně zpracovaný archivní fond bývalé Hauschildovy, později Vaníčkovy kanceláře. Podařilo se mu sestavit nejen archivní pomůcku, ale uspořádal celý rozsáhlý fond s obsahem více jak 850 kartonů. Dnes se jedná o největší archivní pramen zabývající se otázkou právního zastupování mnoha významných velkostatků z Čech. Některé podstatné informace sepsané v této archivní pomůcce nebylo možné dohledat ani v sekundární literatuře, proto bude právě tato archivní pomůcka citována jako zdroj. HONC, Jaroslav. Archivní pomůcka č. 688 Národního archivu s číslem archivního souboru 558. Dostupná i online: <http://www.badatelna.eu/fond/1528>

¹⁶⁰ HONC, Jaroslav. Archivní pomůcka č. 688 Národního archivu s číslem archivního souboru 558. str. 4

¹⁶¹ Historicky bylo zvykem, že samotné velkostatky neměly své vlastní právní zástupce. Proto si najímaly právní zástupce, kteří je zastupovali v jednotlivých případech. Tento systém byl pro šlechtice výhodnější, než financovat jednoho právního zástupce na svém velkostatku. Více In: HONC, Jaroslav. Archivní pomůcka č. 688 Národního archivu s číslem archivního souboru 558. str. 3

¹⁶² HONC, Jaroslav. Archivní pomůcka č. 688 Národního archivu s číslem archivního souboru 558. str. 5

hospodářské a dědické otázky, především specializace na fideikomisní velkostatky, využili i jeho potomci Karel Hauschild, Ignác Hauschild mladší, Ingo Hauschild-Fritsch a nakonec i Jindřich Vaníček.¹⁶³

Z rodů, na které se tato práce nejvíce soustředí, navázali spolupráci s Hauschildovou kanceláří jako první Buquoyové (1862), následně pak Metternichové a Auerspergové.¹⁶⁴ Czerninové z Chudenic sice nepatřili mezi trvalé klienty Hauschildovy kanceláře, přesto i Eugen Czernin¹⁶⁵ a Theobald Czernin¹⁶⁶ se nechali právně zastoupit ve věci větších právních sporů spojených s dědictvím fideikomisu. Právě na fideikomisní a alodiální majetky se tato pražská advokátní kancelář specializovala, a i proto byla po vzniku Československa, kdy se vlastníkem stává Jindřich Antonín Vaníček, nejdůležitější právní oporou Svazu československých velkostatkářů.¹⁶⁷ Jména právních zástupců, jako byl dr. Jindřich A. Vaníček, dr. Josef Pipes, dr. Friedrich Pipes či dr. Eduard Lederer¹⁶⁸, se neustále objevují v archivních materiálech před i po roce 1918.

Archivní materiál uložený v Národním archivu prozrazuje strukturální obsah záležitostí, které jednotlivé šlechtické rody musely řešit. Buquoyové s Hauschildovou kanceláří spolupracovali především v majetkoprávních záležitostech, kdy si brali půjčku na svůj alodiální majetek za zajištěním investic do průmyslu.¹⁶⁹ Poslední záznam je však datován rokem 1913, tudíž lze předpokládat, že s advokátní kanceláří přestali před vypuknutím války spolupracovat. Naopak Metternichové plynule pokračovali v dřívější spolupráci. Před první světovou válkou jim tato kancelář například pomáhá zpracovávat

¹⁶³ Potomci Ignáce Hauschilda staršího dokázali prestiž kanceláře dále rozšiřovat, o čemž svědčí množství případů uložených ve fondech Národního archivu. Teprve až Ingo Hauschild-Fritsch, ačkoli byl také velmi schopným právníkem pracujícím po první světové válce pro Liechtensteiny, prodal velmi prosperující kancelář Jindřichovi A. Vaníčkovi, který ji vedl po celé zkoumané období 20. a 30. let.

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 5

¹⁶⁵ Národní archiv (dále NA), fond Kancelář právních zástupců (dále KPZ), karton č. 760, invent. j. 989. Signatura Eugen Czernin. Datováno 1908-1911

¹⁶⁶ NA, fond KPZ, karton č. 760, invent. j. 990. Sign. Theobald Czernin. Datováno 1884-1885

¹⁶⁷ To dokládají mnohé archivní prameny, které budou v následující části této práce citovány. Dlouholetou spolupráci Vaníčkovy advokátní kanceláře a SČV potvrzuje i Jaroslav Honc, podle kterého se Vaníček díky svému sňatku stal i velkostatkářem velkostatku Všechlapy, později k němu zakoupil i velkostatek Lnáře u Blatné. HONC, Jaroslav. Archivní pomůcka č. 688 Národního archivu s číslem archivního souboru 558. str. 8

¹⁶⁸ NA, fond KPZ, karton č. 509, invent. j. 644. Sign. Metternichové. Datováno 1911. Věc: Empfangsbestätigung

¹⁶⁹ NA, fond KPZ, karton č. 63, invent. j. 110. Sign. Buquoyové. Datováno 1910-1913

pachtovní smlouvy na panství Kynžvart,¹⁷⁰ následně ve dvacátých letech přímo velkostatek právně zastupuje při jednání se Státním pozemkovým úřadem. Příkladem může být řešení odepsání pozemku v Plasech z vložky zemských desek z roku 1920.¹⁷¹ Také rod Auerspergů zastupuje Hauschiledova kancelář před první světovou válkou v pozemkových a majetkových záležitostech, jako například při směnné smlouvě uzavřené v roce 1902.¹⁷² Na tuto spolupráci navazují po roce 1918, kdy kancelář již vlastní Čech J. A. Vaníček. Po válce je významným advokátem této kanceláře dr. Josef Pipes. Ten zastupuje Auerspergy například ve věci prosby města Vlašimi. Radní žádají velkostatek o možnost těžby 30 000 m³ dřeva z auerspergských lesů, aby měli občané topivo na zimu.¹⁷³ Ze všech zkoumaných rodů tak pouze náchodská sekundogenitura Schaumburg-Lippe nenavázala spolupráci s touto právní kanceláří.

Personální kontinuita osob, které spolupracovaly se zkoumanými šlechtickými rody, je až překvapivě velká právě i po roce 1918. Advokáti (konkrétně Josef Pipes, Eduard Lederer nebo J. A. Vaníček) využili svých rozsáhlých zkušeností v majetkoprávních otázkách a s pomocí svého renomé se stali minimálně v počátečních letech, hlavními právními zástupci nově vzniklé organizace s názvem Svaz československých velkostatkářů, jak dokazují dochované archivní prameny z let 1918–1923.¹⁷⁴

Svaz československých velkostatkářů byl ve 20. a 30. letech jednou z možností, jak se bránit proti pozemkové reformě. Tuto variantu šlechtické velkostatky využívaly zpočátku velmi hojně, teprve později začaly využívat i jiných zákonem daných možností. Vytvořit orgán, který by zastupoval a hájil velkostatkáře, byla první užitá strategie šlechty první třetiny 20. století.

Svaz československých velkostatkářů byl založen v květnu roku 1919 s cílem vytvořit společný orgán hospodářům, kteří mají výměr půdy větší jak 100 ha, tudíž mohou

¹⁷⁰ NA, fond KPZ, karton č. 509, invent. j. 644. Sign. Metternichové. Datováno 1909. Věc: Pachtvertrag

¹⁷¹ NA, fond KPZ, karton č. 521, invent. j. 665. Sign. Metternichové. Datováno 1920. Věc: Odepsání pozemku č. kat. 200/5

¹⁷² NA, fond KPZ, karton č. 21, invent. j. 44. Sign. Auerspergové. Darováno 1902. Věc: Usnesení. č.j. 6960/2

¹⁷³ Tuto žádost již v listopadu osobně F. J. Auersperg schválí, nicméně ještě několik týdnů se řeší podmínky, místo těžby a cena za těžbu, než se ustálí na ceně 15 K za prostorový metr sypaný (Festmeter) dřeva. NA, fond KPZ, karton č. 21, invent. j. 44. Sign. Auerspergové. Datováno 1920

¹⁷⁴ Jednu z prvních zpráv pro SČV s názvem *Exposé* vypracoval v roce 1919 právě Dr. Pipes, jak dokládá jeho pečť. NA, fond Svazu československých velkostatkářů (dále SČV), NAD 268, karton č. 7, invent. č. 111. Sign. Pozemková reforma na velkostatecích. Datováno 1919. Věc: Soubor poznámek a materiálů proti připravovaným zákonům o pozemkové reformě.

očekávat, jak se všeobecně vědělo, že je záhy zasáhne chystaná pozemková reforma.¹⁷⁵ Antonín Kubačák ve své práci uvádí, že na počátku vzniku SČV byl ustanoven přípravný výbor, který si zvolil za prvního předsedu velkostatkáře F. Malinského.¹⁷⁶ Mimo rozesílání 300 náborových dopisů velkostatkářů je třeba připomenout, že ve struktuře tohoto vznikajícího svazu byli začleněni lidé, kteří se šlechtici a jejich administrativami spolupracovali dlouho před první světovou válkou, a tak je zjevné, že právě jejich podíl na tomto svazu mohl pomoci značnému nárůstu počtu členů v prvních měsících po vzniku SČV. Počet členů se v průběhu let měnil, na počátku se do SČV přihlásilo 249 velkostatkářů. Jejich množství rostlo až do roku 1923, než u mnohých zavládla postupná deziluze z jeho fungování, především faktické neschopnosti prosadit navrhované změny pozemkové reformy.¹⁷⁷ Jak připomíná Hana Syrochmanová ve své diplomové práci, vedle tohoto oficiálního důvodu je nutné hledat i ekonomické důvody, neboť členové museli platit svazu roční příspěvek, jehož výše se odvozovala od velikosti majetku. V počátku to bylo 0,10 haléře za 1 vlastněný hektar půdy, později až 0,80 haléře za 1 vlastněný hektar půdy.¹⁷⁸

Postupem času vedle SČV vzniká ještě Svaz německých velkostatkářů,¹⁷⁹ který sdružoval německy smýšlející velkostatkáře. Kristýna Kaucká ve své diplomové práci píše, že hlavním důvodem pro vytvoření Svazu německých velkostatkářů byla v roce 1919 SČV vyhlášená zásada, že „SČV má sdružovat československé velkostatkáře, kteří jsou zcela loajální k nově vzniklé Československé republice.“¹⁸⁰ Dovolím si tvrdit, že tento důvod nebyl hlavní, neboť jak je možné na základě archivních záznamů doložit, tak v SČV byli

¹⁷⁵ Dodnes nejrozsáhlejší prací, která se týká činnosti SČV, je studie Antonína Kubačáka. Tato práce z 80. let shrnuje politiku tohoto orgánu a představuje jednotlivé předsedy. KUBAČÁK, Antonín. *Činnost Svazu československých velkostatkářů v letech 1919–1943*. SAP 37, 1987, č. 2, s. 325–373.

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 327

¹⁷⁷ Toto tvrzení A. Kubačáka ze strany 329 dokládá i množství dochovaných materiálů obsažených v Národním archivu ve fondu SČV, konkrétně v kartonech 7–11 nazvaných Pozemková reforma na velkostatkářích.

¹⁷⁸ SYROCHMANOVÁ, Hana. *Osud velkostatkářů během pozemkové reformy za první republiky (léta 1918 - 1923)*. 2008. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, obor Hospodářská politika. Vedoucí práce Dr. Antonie Doležalová, str. 18

¹⁷⁹ Verband deutscher Großgrundbesitzer

¹⁸⁰ KAUCKÁ, Kristýna. *Pozemková reforma na velkostatku Křivoklátska*. 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce prof. Kubů, Eduard. str.

členy jak Auerspergové, tak Buquoyvé, Metternichové-Winneburgové a Schaumburgové-Lippe. Ani jeden z těchto rodů přitom po celou dobu existence Československa netíhnul k české národnosti, ba naopak někteří z nich v určitých fázích života vůči Čechům ostře vystupovali.¹⁸¹ Dle Václava Horčíčky je dokonce pravděpodobné, že Svaz německých velkostatkářů využíval svého politického napojení na Německo, tudíž přes diplomaty Výmarské republiky docházelo oklikou k řešení interních politicko-hospodářských sporů mezi českými velkostatkáři a vládou.¹⁸²

Svaz československých velkostatkářů začal aktivně vystupovat proti zamýšlené pozemkové reformě již v roce 1919. V první chvíli hned po svém vzniku využil svaz služeb Dr. Leopolda Hufnagla, který sepsal pro účely SČV dvacetistrannou rozsáhlou analýzu. V té se zabýval především otázkou, jak jinak vyřešit vnitřní kolonizaci obyvatelstva a rozdělení majetku, aniž by došlo k větším zásahům vůči velkostatkům.¹⁸³ Druhý dvanáctistránkový spis s názvem *Entrée*, který informuje o celkovém stavu zemědělství v Československu, sepsal již zmíněný JUDr. Josef Pipes, v té době ještě advokát Vaničkovy kanceláře.¹⁸⁴ Pro autory není podstatná pouze celková celorepubliková statistika, ale zabývají se také jednotlivými vazbami velkostatků na další hospodářské segmenty mimo zemědělství. Snahou je tak dokázat, že plánovanou parcelací velkostatků dojde k poničení například pivovarnictví.¹⁸⁵ Ze sepsaných analýz je patrná značná erudice obou doktorů, detailní znalost fungování některých velkostatků, ale také jasný úmysl ubránit celistvost velkostatků.

¹⁸¹ Takovým příkladem mohou být osudy posledního zástupce rodu Metternich-Winneburg Paula Alfonse (1917-1992), který se přimkl k německému národnímu socialismu a mimo bojů ve španělské občanské válce se účastnil i jako důstojník druhé světové války. SoA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 57, inv. č. 1370/10

¹⁸² Václav Horčíčka k tomuto konkrétně říká: „Českoslovenští diplomaté svým protějškům do omrzení opakovali, že cizinci jsou reformou postiženi stejně, jako tuzemci. [...] tomu tak v mnoha případech nebylo a českoslovenští občané byli reformou nakonec postiženi více, než mnozí cizinci.“ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 19

¹⁸³ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 111. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1919. Věc: Zu den Gesetzanträgen auf Enteignung des Grossgrundbesitzes.

¹⁸⁴ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 111. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1919. Věc: Soubor poznámek a materiálů proti připravovaným zákonům o pozemkové reformě.

¹⁸⁵ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 111. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1919. Věc: Soubor poznámek a materiálů proti připravovaným zákonům o pozemkové reformě

Svaz se též snažil využít obrovský potenciál své členské základny, kdy členům zasílal pravidelná dotazníková šetření.¹⁸⁶ Díky plošným formulářům a seznamům otázek, které zasílal, by bylo možné takřka rok po roce rekonstruovat průběh prvních let pozemkové reformy. Zároveň se do rukou SČV dostává obrovské množství statistických údajů, o které mohli činitelé opřít své argumenty proti pozemkové reformě. Bývalí šlechticové ochotně zasílali pro účely SČV údaje pro vytvoření seznamu úředních správ,¹⁸⁷ výměry svých hospodářství včetně parcelace jednotlivých částí¹⁸⁸ nebo soupisy ztrát lesní půdy i s konkrétními výměry a finančním odhadem.¹⁸⁹

Pro tuto práci je však podstatné, že na tato dotazníková šetření odpovídaly všechny zkoumané rody – Auerspergové, Buquové, Metternichové-Winneburkové, Czerninové i Schaumburgové-Lippe. Až na jednu výjimku, dotazníkové šetření z roku 1923 zabývající se průběhem první fáze pozemkové reformy a způsobenými chybami Státního pozemkového úřadu (dále SPÚ), však vždy odpověď minimálně jednoho rodu chybí.¹⁹⁰ Na ostatní šetření se dochovaly pouze odpovědi některých rodů, přičemž kvantitativně nejvíce jsou zastoupeny odpovědi zasláné velkostatky Auerspergů a Czerninů.¹⁹¹

¹⁸⁶ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 116. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Soubor dat o členských velkostatech sestavený podle dotazníků k provádění pozemkové reformy

¹⁸⁷ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 113. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1921. Věc: Seznam velkostatků, na něž vložena úřední správa SPÚ a jména vnucených správců

¹⁸⁸ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 116. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Soubor dat o členských velkostatech sestavený podle dotazníků k provádění pozemkové reformy

¹⁸⁹ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 119. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922–1927. Věc: Program SPÚ pro akci sestátnění lesů a seznamy zabraných lesních velkostatků a komplexů

¹⁹⁰ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 125. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1923. Věc: Soubor odpovědí na anketu SČV o průběhu první čísti pozemkové reformy a o chybách, kterých se přitom SPÚ dopouštěl. Odpovědi zasláná z velkostatků jsou bez ohledu na etnickou příslušnost vlastníka fakticky totožné, shodují se na příliš velké ploše, na kterou byl uvalen zábor SPÚ. U všech se také vyskytuje kritika postupu SPÚ vůči nim.

¹⁹¹ Především Eugen Czernin se dle dochovaných archivních materiálů velmi angažoval v rámci SČV. Jednou z důležitých postav, která měla na starosti komunikaci s úřady, byl Dr. František Nepustil. Ten mimo práce pro SČV vystupoval jako administrátor velkostatků Eugena Czernina se sídlem na zámku v Petrohradě. NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků

Svaz československých velkostatkářů se snažil v prvních letech několika způsoby zabraňovat pozemkové reformě a vystupování SPÚ vůči svým členům. Dle dochovaných archivních materiálů je patrné, že členové svazu důvěřovali a snažili se mu poskytnout co nejvíce podkladů pro jeho jednání. Strategie, jak se bránit proti pozemkové reformě, se měnily - bývalí šlechticové a jejich právní zástupci zkoušeli nové strategie, když selhávaly ty předešlé. Víra ve vzájemnost a spolupráci, která jistě vycházela ze zkušenosti z doby habsburské monarchie, byla velká.

Na začátku svého aktivního vystupování prováděl SČV nátlakové akce. Příkladem může být rok 1920, kdy došlo k sepsání a publikování oficiálního protestu proti parcelaci litického panství.¹⁹² V následujících letech se snažil SČV důsledně prosazovat své navrhované změny podoby pozemkové reformy na příslušných orgánech a ministerstvech, které na ni byly napojeny. Takovým příkladem je audience Dr. Františka Nepustila u ministra orby Milana Hodži a ministra financí Aloise Rašína dne 17. 11. 1922.¹⁹³ Ve svém projevu hovoří za přítomné takto: „*Nepřicházíme jako mandatáři pánů majitelů, nýbrž spontánně bez zplnomocnění pánů majitelů jako odborníci, kteří na základně vlastní zkušenosti a znalosti poměrů i celého organismu velkostatků pozdvihují ještě v poslední hodině svůj varovný hlas proti zamýšlenému zestátnění lesů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, poněvadž pokládáme tuto akci a zvláště v tak překotné formě – neboť předání má se uskutečnit ještě do konce t. r., tudíž za ne více než 6 neděl – za technicky nemožné, škodlivé a neodůvodněné.*“¹⁹⁴

Rétorika Dr. Františka Nepustila, který jako administrátor czerninských velkostatků byl na šlechtické velkostatky přímo napojen, je až úsměvná a dokresluje snahu tohoto advokáta navodit u ministrů pocit, že není zaujatý, ba naopak přišel pouze jako odborník pomoci lepšímu průběhu reformy. Zároveň bych chtěl ještě upozornit na nevyčtený symbolický rámec celé schůzky, kdy jako faktický zástupce lidu bez zplnomocnění

¹⁹² Jedná se o jediný archivně doložený případ, kdy se SČV postavilo formou oficiálně podaného protestu proti rozhodnutí SPÚ. Nutno dodat, že dle nalezených pramenů nebyl na tento protest brán jakýkoliv zřetel. NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 114. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1920. Věc: Memorandum odboru středních statků při SČV

¹⁹³ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků

¹⁹⁴ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků

vystupuje Čech, který i podle následujících výroků nechce útočit na smysl pozemkové reformy, nýbrž pouze poukazovat na její chyby.

Osvětová strategie se mezi lety 1921–1923 zdála být nejúčinnější zbraní v boji proti slepému hlasu lidu volajícímu po *odčinění Bílé hory*, a tak i v dalších měsících probíhaly různé akce Svazu velkostatkářů za účelem změny alespoň některých podob reformy. V návaznosti na předchozí interpelaci proběhla 24. 11. 1922 audience u ministra osvěty Bechyněho, následně ten den intervence u ministerského rady Dr. Wirta, načež delegace zamířila přímo za *presidentem*¹⁹⁵ Státního pozemkového úřadu doktorem Viškovským.¹⁹⁶ Na všech těchto setkáních vystupoval JUDr. František Nepustil pouze jako nezávislý advokát a obhájce na Praze III., který se snaží spolu s přítomnými kolegy¹⁹⁷ o zlepšení průběhu pozemkové reformy.

Na tuto zřejmě neúspěšnou akci, protože SPÚ průběh reformy i celkové vystupování vůči rodům nijak nezměnil, navazuje série dopisů, které mají podobu pozemkové reformy změnit. Příkladem je dopis z 23. března 1923 adresovaný „*Vysokému Ministerstvu financí*“, ve kterém autoři opět s podobnou rétorikou uvádí: „*Nesmírný význam, jaký má prováděná pozemková reforma a sestátnění lesů natoliko pro postižené majitele velkostatků, nýbrž pro veškerenstvo vůbec a především pro státní finance, ukládá za povinnost kruhům poměrů znalým, aby ukázaly na následky těchto akcí a obzvláště na důsledky jejich překotného provádění. Jako povolání odborníci a znalci, zkušení ve všech oblastech agrikultury a národního hospodářství, dovolují si podepsaná ústřední řiditelé – po úradě s ostatními kolegy odborníky – předložiti Vysokému Ministerstvu financí z vlastního popudu vyjádření k sestátnění lesů a k pozemkové reformě, při čemž zdůrazňují, že činí tak bez všeho příkazu postižených majitelů velkostatku.*“¹⁹⁸

Patrná je také v tomto případě podobná strategie jako u audiencí v předchozím roce, kdy se advokáti staví do role odborníků, kteří se snaží mimo jiné uchránit státní finance.

¹⁹⁵ Jak bylo patrné v pramenech, například v citované audienci JUDr. Františka Nekvapila, tak namísto označení předsedové byli nejvyšší představitelé SPÚ nazýváni prezidenty. NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent.

¹⁹⁶ Tamtéž

¹⁹⁷ Zmínění kolegové nejsou ale v oficiálním zápise jmenováni, a tak se lze pouze domnívat, že by se mohlo jednat například o dr. Hufnagla a dr. Poppera, kteří spolu s dr. Františkem Nepustilem vystupovali jménem SČV i v následujících letech.

¹⁹⁸ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků

Oproti předchozím audiencím už při závěrečném podpisu dopisu vystupují jako zástupci velkostatků. Podepsáni pod dopisem jsou: „*Dr. R. Popper m.p., centr. ředitel Clam-Gallaských statků ve Fridlandě; Dr. Hufnagel m.p. centr. ředitel Auerspergských statků ve Vlašimi a Dr. Fr. Nepustil m.p., administrátor Czerninských statků v Praze.*“¹⁹⁹ Advokáti píšící tento dopis již tedy vystupují jako znalci vzhledem ke svým zkušenostem ze správy velkostatků, což oficiálně poprvé připouští. Bylo by liché domnívat se, že takový čin proběhl bez vědomosti bývalých šlechticů, které pánové zastupovali. Ze zkoumaných rodů je tak jasné, že v této první fázi vyjednávání a osvěty měli největší roli právě Czerninové a Auerspergové, konkrétně větev z Vlašimi.

Snahy bývalých šlechtických rodin zastoupených SČV, které měly v prvních letech reformy především osvětový charakter, nabírají na intenzitě do konce roku 1923. Svaz sám začal vydávat mnohé informační brožury, jako *Pamětní spis o otázce sestátněných lesů*, který byl natištěn v roce 1919,²⁰⁰ začal se dále angažovat v soudobém odborném²⁰¹ i veřejném tisku²⁰² nebo shromažďoval a opět na ministerstva zasílal reakce jednotlivých lesníků a jiných odborníků na prováděnou pozemkovou reformu.²⁰³ Velký význam se také přikládal dopisům, které SČV zaslal prezidentu Masarykovi.²⁰⁴ Těm předcházela vždy velká dotazníková šetření, ve kterých až překvapivě otevřeně vystupovali ze zkoumaných rodů Schaumburgové-Lippe. Ti si na úvod jednoho z nich velmi stěžují na postup SPÚ. Pozemkovou reformu chápou jako snahu finančně zlikvidovat velkostatkáře. I proto

¹⁹⁹ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků

²⁰⁰ Tamtéž

²⁰¹ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 118. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922–1923. Věc: Poznámky a materiál o škodlivých následcích připravovaného zestátnění lesů a text pojednání Fr. Heského "Sestátnění lesů v ČSR z hlediska lesní politiky".

²⁰² Příkladem může být zveřejnění článku v TRIBUNĚ, který sepsal Ing. V. Š. a nese název *Pozemková reforma v Čsl. republice*. V. Š. *Pozemková reforma v Čsl. republice*. Tribuna č. 217, ročník VI. 1924, str. 1–2. In: NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků

²⁰³ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 118. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922–1923. Věc: Poznámky a materiál o škodlivých následcích připravovaného zestátnění lesů a text pojednání Fr. Heského "Sestátnění lesů v ČSR z hlediska lesní politiky".

²⁰⁴ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 125. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1923. Věc: Pamětní spis SČV a německého svazu velkostatkářů o chybách pozemkové reformy a o potřebě její revise, podaný prezidentu republiky

zdůrazňují nízký finanční výměr zabraných lesů, který byl SPÚ stanoven na 2 200 000 Kč, ale lesní správa pracující pro rodinu Schaumburg-Lippe stanovila cenu na 3 500 000 Kč.²⁰⁵

Z mého pohledu je zde jednoznačně významný zdánlivě nenápadný dopis z 9. dubna 1924 s č. 34168-24-IV/2, *Rozklad do rozhodnutí o rozsahu převzetí půdy velkostatku Náchodského*.²⁰⁶ V dopise se říká: „*JUDr. Jindřich A. Vaníček, advokát v Praze I.-606., jako právní zástupce pana Karla Campeho, hospodářského rady v Náchodě a generálního plnomocníka pana prince ze Schaumburg-Lippe, držitele svěřeneckého velkostatku Náchodského, podává uctivý rozklad do rozhodnutí [...]*“.²⁰⁷ Z tohoto dopisu je patrné již předtím nastíněné propojení velkostatků minimálně na území Čech s původní Hauschildovou, později Vaníčkovou kanceláří. Karl Campe zastupoval Friedricha Schaumburg-Lippe i jeho syna Christiana Schaumburg-Lippe po celou dobu sporu s SPÚ.²⁰⁸ Je ale zřejmé, že sám právníkem nebyl, proto si na podání rozkladu na rozhodnutí SPÚ musel najmout advokáta, kterým byl samotný J. A. Vaníček. Ačkoliv rodina Schaumburg-Lippe do této chvíle nikdy prokazatelně nespolupracovala s Hauschildovou kanceláří, po jejich členství a angažování v SČV začne přejímat strategii ostatních zkoumaných šlechtických rodin, tedy začne spoléhat na právní ochranu garantovanou osobou J. A. Vaníčka.

Na pozadí staré šlechty, která ztratila politický, částečně symbolický kapitál a nyní přichází i o své ekonomické zázemí, se začíná rodit nová *Státní šlechta*, jak ji teoreticky pojmenoval Pierre Bourdieu. Tato *Nová šlechta*, i když brání zájmy šlechty staré, začíná získávat vzhledem ke svému vzdělání a know-how kapitál, jak to můžeme vidět na příkladu J. A. Vaníčka. Nejedná se pouze o hmotné finanční zajištění, které jim poskytují šlechtické rodiny, ale mění také jejich kapitál politický, symbolizovaný získanou pravomocí v zastoupení jednat s úřady místo velkostatkářů. Druhý a podobně významný je kapitál symbolický, který je spojený nejen s jejich jménem a postavením, ale také s jejich akademickým titulem. Právě titul těmto *novým* šlechticům dává oprávnění a pocit

²⁰⁵ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 122. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922–1925. Věc: Jednání o povolení odprodeje z volné ruky a o propuštění ze záboru pro některé dvory na velkostatech Kopidlno, Náchod aj.

²⁰⁶ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 122. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922–1925. Věc: Jednání o povolení odprodeje z volné ruky a o propuštění ze záboru pro některé dvory na velkostatech Kopidlno, Náchod aj.

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ To dokazuje například

dostatečné erudovanosti v dané oblasti. Zároveň se tato vznikající nová *státní šlechta* snaží přiblížit šlechtě staré. Jak teoreticky popisuje Bourdieu, začne pravděpodobně napodobovat a postupně přejímat jejich znaky, jako je jízda na koních, angažování se v automobilových závodech či hraní tenisu.²⁰⁹ Konkrétně takovéto jednání je ve zkoumaných právních dokumentech nedohledatelné, přesto aspoň jedním ze znaků, které můžeme konkrétně u J. A. Vaníčka prokázat, je jeho získání nejprve velkostatku Všechlapy (díky jeho sňatku), později též zakoupení velkostatku Lnáře u Blatné.²¹⁰ J. A. Vaníček se tak propojuje se starou šlechtou a stává se jedním z nich – úspěšným velkostatkářem vzešlým z úřednické pozice, kterou dokládá jeho získaný akademický titul JUDr.

Jak již bylo zmíněno, tak určité starší návyky bývalá územně česká šlechta neopouští ani v novém Československu. I proto věří v pomoc nejvyššího představitele státu, na kterého se obrací stejně jako dříve na císaře. Přesto už musí vystupovat jinak – strategicky nenechávají posílat dopisy ani jednotlivými členy, ani svými advokáty, kteří jim spravují velkostatky - podepisují se jako kolektivní orgán - Svaz československých velkostatkářů v Praze a Svaz velkomoravských velkostatkářů v Brně.²¹¹ Toto je jedna z ojedinělých situací, kdy SČV vystupuje po boku Svazu velkomoravských velkostatkářů. Mnohem častěji se SČV opírá o Svaz německých velkostatkářů (SNV), ten ostatně vůči SČV činí totéž. Na tento soupis problémů a žádostí navazuje další dokument, konkrétně je to *Pamětní spis*, který SČV zasílá 5. dubna 1923.²¹² Ještě před samotným podáním prezidentu Masarykovi ho SČV nechává otisknout ve Věstníku Svazu československých velkostatkářů, který vyšel již 31. března 1923, tedy 5 dní před odesláním dopisu.²¹³

²⁰⁹ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998., str. 28-31

²¹⁰ HONC, Jaroslav. Archivní pomůcka č. 688 Národního archivu s číslem archivního souboru 558. str. 8

²¹¹ Zde konkrétně se jedná o rozsáhlý devítistranný dopis zasláný 21. července 1922. NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatecích. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků.

²¹² NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 125. Sign. Pozemková reforma na velkostatecích. Datováno 1923. Věc: Pamětní spis SČV a německého svazu velkostatkářů o chybách pozemkové reformy a o potřebě její revise, podaný prezidentu republiky

²¹³ Tamtéž, Věstník Svazu československých velkostatkářů, vydáno 31. března 1923, číslo 3. ročník V. str. 1-5 dochováno In: NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 125. Sign. Pozemková reforma na velkostatecích. Datováno 1923. Věc: Pamětní spis SČV a německého svazu velkostatkářů o chybách pozemkové reformy a o potřebě její revise, podaný prezidentu republiky

Tento Pamětní spis doplňuje několik dokumentů, které SČV zasílá na ministerstva, SPÚ i do Kanceláře prezidenta republiky. Jedním z příkladů může být čtrnáctistranný dokument zasláný Ministerstvu zemědělství Československé republiky, ve kterém SČV mimo jiné požaduje, aby byl SPÚ přeměněn na ministerstvo, jak žádají rovněž mnohé politické strany. Zároveň velkostatkáři do soupisu uvedli různé pochybení SPÚ v situacích, kdy SPÚ přesáhl své pravomoci. Dodali rovněž statistiku opatřenou z jednotlivých velkostatků, která popisovala, jak velký hospodářský propad dosud pozemková reforma způsobila.²¹⁴ Podobně jako na prezidenta republiky a ministerstvo zemědělství se snaží SČV působit i na jiné orgány. V Národním archivu v Praze se tak například dochoval tužkou psaný seznam, kam všude a s jakým datem zaslal SČV totožný dokument, jaký zaslal prezidentu republiky již v dubnu 1923.²¹⁵

Informující a apelující strategie Svazu československých velkostatkářů v prvních pěti letech jeho existence se projevila jako neúspěšná. Kromě několika reakcí odborníků i veřejnosti na publikované články a statistiky se oficiálně nedochovala žádná odpověď ani jiná reakce úřadů na zasláné dokumenty. Teprve v pozdějších letech²¹⁶ využívá SČV také politickou sílu a obrací se o pomoc ke stranám, které příliš s pozemkovou reformou nesympatizují. Takovým případem je Ústřední sekretariát Československé strany lidové, kam SČV zasílá různé přípisy a došlé komentáře ze strany veřejnosti i odborníků, například lesní správy.²¹⁷ Vyjma zasilání rozborů na vládní úřady, snahy o propagaci spisů naznačujících problémy způsobené pozemkovou reformou a vydávání průběžných

²¹⁴ Tamtéž

²¹⁵ Uvedené poznámky uvádí k dokumentu: „5. 4. 1923 zaslánu panu prezidentovi, 6. 4. zaslán opis ministerstvu vnitra, 12. 4. ministerstvu obchodu, 12. 4. Státnímu pozemkovému úřadu v Praze, 13. 4. ministerstvu zemědělství, 13. 4. Ministerstvu národní obrany.“ In: NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 125. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1923. Věc: Pamětní spis SČV a německého svazu velkostatkářů o chybách pozemkové reformy a o potřebě její revise, podaný prezidentu republiky

²¹⁶ Tehdy už počet členů svazu poklesl, pozemková reforma je na mnoha velkostatech ukončena, mnohdy v plném proudu probíhá a do pomyslné hry vstupuje po sérii soudních sporů také mezinárodní hledisko.

²¹⁷ Příkladem je zasláné potvrzení o obdržení přípisu Ústředním sekretariátem Československé strany lidové ze 7. října 1927. In: NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 10, invent. č. 154. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1927. Věc: Memorandum SČV Nejvyššímu správnímu soudu o platnosti preklusivní lhůty

oběžníků (Rundschreibung) ve spolupráci se SNV²¹⁸ nedochází k žádným viditelným výsledkům práce SČV.

²¹⁸ NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117. Sign. Pozemková reforma na velkostatech. Datováno 1922. Věc: Memorandum šéfů ústředních kanceláří velkostatků

6.3 Právo je na naší straně! – Od aktivit ve SČV k soudu v Ženevě

Již v průběhu aktivit SČV bylo zřejmé, že nedojde ani k reálné zákonné úpravě pozemkové reformy ani nebude změněn statut Státního pozemkového úřadu na ministerstvo, jak mnozí žádali. Pokud by se stal SPÚ ministerstvem, větší vliv by měly mimo agrární stranu také jiná politická uskupení participující na vládě. Z dopisů, které si psal Eugen Czernin s jednotlivými členy rodiny, je postupem času stále více patrné, jak z odporu k pozemkové reformě přechází k velké deziluzi až ke smíření s ní.²¹⁹ Jak píše Dita Jelínková-Homolová: „*Nejvíce postižen²²⁰, co do procentuální výše zabraného majetku byl Eugen Czernin (ztráta 56 % veškeré půdy). [...] Eugen Czernin, který měl velkostatky v českých i německých oblastech Čech, byl ve srovnání s ostatními velkostatkáři postižen pozemkovou reformou velmi přísně, přesto jej tato okolnost nepřivedla do tábora státu nepřátelských šlechticů. Jeho národnostní identifikace zůstala i ve vypjatých třicátých letech nevyhraněná stejně jako jeho politické postoje, nikdy však nebyl státu neloajální. Nepatřil ke šlechticům, kteří se od počátku dvacátých let snažili o zdiskreditování československého státu na mezinárodní úrovni, přestože k tomu měl nepádnější důvod.*“²²¹

Ani rod Auerspergů se nevydal soudní cestou. Jak Franz Joseph Auersperg, který měl v držení velkostatek Žleby a Slatiňany, tak ani Karel Alexandr a jeho vnuk Karel Adolf, kteří vlastnili velkostatek Vlašim, nevyužili možnosti obrátit se na soud. Stejně jako u jiných rakouských státních příslušníků byla pozemková reforma prováděná na jejich území sledována.²²² Konkrétně u vlašimského velkostatku Karla Alexandra, o jehož aktivitě v rámci SČV jsem psal výše, vypadala situace z počátku pozemkové reformy ne příliš přívětivě. Československé politické elity byly popuzeny jednáním ředitele

²¹⁹ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec. Rodinný archiv Czerninů (dále RAČ), Eugen Alfons Czernin IV. Osobní korespondence. IV B. Korespondence Eugena Czernina se členy rodiny Czerninů-Morzinů.

²²⁰ Myšleno z pohledu dvanácti šlechtických velkostatků, které Dita Jelínková Homolová ve své knize sleduje.

²²¹ JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: 2017. str. 99

²²² HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 139

velkostatku, Dr. Hufnagla, který měl úmyslně plošně kácet lesy dané do záboru SPÚ.²²³ Stížnosti na vedení správy velkostatku se vyskytly i přesto, že správa dříve spolupracovala s okolními obcemi a poskytla jim v roce 1920 žádané dřevo.²²⁴ Nakonec ale došlo i na tomto panství k uzavření vzájemné dohody s SPÚ, „jejíž podmínky nebyly pro Auersperga vysloveně nepříznivé. Až na necelých 200 ha sice musel obětovat téměř veškerou zemědělskou půdu, v lesní reformě ale získal úlevy. Odstoupit nakonec musel jen 779 ha, nikoli obcemi, resp. V jejich zastoupení SPÚ původně požadovaný 1. tis. ha. zůstalo mu tedy celých 1475 ha lesa.“²²⁵

Je tedy patrné, že jak etnický český rod Czerninů, který byl pozemkovou reformou velmi tvrdě postižen, tak rakouský rod Auerspergů dokázal ustát pozemkovou reformu a bez snahy mstít se na Československé republice pokračovali tyto šlechtici v hospodaření na půdě, která jim zůstala. Přesto je například v dopisech Františka Josefa Auersperga po ztrátě majetku patrné zklamání. V dopise hraběnce Elle píše, že mu je líto, že se dostala s manželem Raoulem do finančních problémů, bohužel oproti předchozí pomoci teď po pozemkové reformě, která jim snížila podíl lesů, není schopen zaslat další peníze.²²⁶

Kritický pohled na velkostatkáře od zastupitelů obcí i od spoluobčanů byl zřejmě poměrně častý.²²⁷ V pozůstalosti Františka Josefa Auersperga, konkrétně v albu, do kterého jeho rodina sbírala všechny možné články a proslovy sepsané po jeho smrti, se objevil zajímavý doklad určité sebereflexe ze strany jednoho z občanů. V článku nazvaném *Za Františkem Josefem Auerspergem*, který byl publikován v periodiku Havlíčkova Stráž, píše autor následující: „Žlebsší občané, když dnes budou poctivě zpytovat svědomí, že z jejich strany vyšlo více chyb a přehmatů, které nemohly mít jiný důsledek než ten, že dosavad laskavý a šlechtný majitel panství se počal straniti oblíbeného žlebského sídla a přesídlil do Slatiňan. [...] A přece nebylo nejmenších příčin k nevděku: majetek Auerspergův představoval daleko největšího poplatníka v obci, většina občanstva nacházela zde

²²³ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 140

²²⁴ NA, fond KPZ, karton č. 21, invent. j. 44. Sign. Auerspergové. Datováno 1920

²²⁵ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 140

²²⁶ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart. 10, inv. č. 220, sign. Podpora rodiny. Hraběnka Gabriela "Ella" Auersperg, roz. Baronka Balás de Gyergyo-Szentmiklós

²²⁷ Dosud v žádné mně známé práci nedošlo na zpracování změny loajality domovských obcí vůči šlechtici/velkostatkáři a jeho rodině. Jedná se o široké výzkumné pole, které by mohlo být v dalších letech zpracováno.

zaměstnání. [...] *Není možné se zabývatí jednotlivými konkrétními příklady, jen tolik budiž objektivně zjištěno: vytýká-li se Žlebákům nevděk k zesnulému majiteli panství, říkám jako jeden z nich – právem!*²²⁸

Na rozdíl od těchto dvou rodů a jejich vesměs smířeným vyrovnáním se s pozemkovou reformou (ve snaze zajistit vzájemnou dohodu s SPÚ), se Buquoyové,²²⁹ Metternichové-Winneburgové a především Schaumburgové-Lippe vydali cestou soudní. Jak potvrzuje i nedávno vydaná publikace *Cizí páni na české půdě*,²³⁰ byla tato strategie zvolená kvůli zachování si nejlepší možné ekonomické pozice, nejúspěšnější. Zároveň je nutné podotknout, že soudní spory byly pro velkostatky jak ekonomicky, tak personálně velmi nákladné, neboť trvaly celou řadu let a namísto rozsudku obvykle končily uzavřením mimosoudního vyrovnání. Zde více než u jakékoliv jiné zvolené strategie šlechticů záleželo na politické moci a také etnicitě dané rodiny.

Státní pozemkový úřad, který zahájil svou aktivitu v roce 1919, vedli ve 20. a 30. letech dva důležití předsedové Karel Viškovský (1919–1926) a Jan Voženílek (1926–1935), oba zástupci agrární strany.²³¹ Jejich moc byla rozhodující v procesu celé pozemkové reformy, podle dochovaných archivních materiálů měli obrovský význam,

²²⁸ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, FAL 12, inv. č. 557, ukl. č. J3

²²⁹ Případ Buquoyů je oproti Metternichům-Winneburgům a Schaumburgům-Lippe složitější v tom ohledu, že na ně bylo nahlíženo jako na francouzský šlechtický rod, nicméně oni postupem času tíhli k německé národnosti a ztotožňovali se s říšskými Němci. Proti SPÚ vystupovali Buquoyové aktivně, neboť v první fázi měli podporu Francie. Ta byla daná mimo jiné zájmem o Malý Buquoyův palác na Malé Straně. Více In: ²²⁹ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 234

Vzhledem k majetkovému zázemí se Buquoyové přihlásili k německé národnosti a navázali diplomatické styky s německou diplomacií. Změny v pozemkové reformě tato již od října 1918 projevovaná loajalita sice nepřinesla, na druhou stranu však vedla k stále větší politické radikalizaci Karla Buquoye, který nejen že se stal členem SdP, ale po jejím zrušení úspěšně požádal o členství v NSDAP. Více k této problematice In: GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: 2012. str. 88, 198 a 214-215

²³⁰ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Vydání první. Praha: Agentura Pankrác, 2021. 258 stran. ISBN 978-80-86781-43-3.

²³¹ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 9

protože všechny závěrečné smlouvy uzavřené mezi SPÚ a velkostatky podepisovali.²³² Jak píše Václav Horčíčka: „*Teoreticky mohl [SPÚ] ponechat celý velkostatek intaktní, protože článek 20 náhradového zákona umožňoval vlastníku ponechat půdu nad limit 500 ha, pokud to vyžadovala péče o kulturní a přírodní památky apod.*“²³³ Využit tuto zákonnou možnost se snažili například zástupci rodu Schaumburg-Lippe, kteří dokládali význam a nedotknutelnost Babiččina údolí, což se jim nakonec podařilo.²³⁴ Další faktor, který o rozsahu vyvlastnění a samotných podmínkách rozhodoval, byl ten, že půda mohla být buď přímo vyvlastněna, nebo naopak mohlo SPÚ umožnit majiteli tzv. prodej z volné ruky, případně SPÚ alespoň mohl za výhodnějších podmínek stanovit nabyvatele. Tyto kroky velmi často vedly k prodeji za vyšší ceny.²³⁵ Na opačnou stranu byl nejistý výpočet výše náhrady za vyvlastnění. Zákon stanovoval limit, kterým se SPÚ musel řídit. Legislativa sice omezovala svévolné zacházení s cenou ze strany SPÚ, na druhou stranu bylo možné manipulovat s přírážkami nebo naopak se srážkami k ceně, a upravovat tak podmínky pro vyplácení smluvené částky.²³⁶ Státní pozemkový úřad bedlivě dbal na to, aby z pohledu zákona bylo vše provedeno správně, a proto vždy písemně vyzýval vedení velkostatku, aby dosvědčilo investice provedené po 1. 8. 1914, stejně jako jiné okolnosti vedoucí ke zvýšení přejímací ceny.²³⁷

Příkladem je takovéto oznámení došlé na velkostatek Náchod rodu Schaumburg-Lippe 16. 4. 1920. V dokumentu nazvaném *Zahájení oceňovacího řízení* informuje SPÚ správu panství o přípravě oceňování pozemků a majetku připadající rodu Schaumburg-Lippe s tím, že řízení povede Ing. Ladislav Lukeš, vrchní stavební komisař a přednosta

²³² SOA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 5, inv. č. 200/10. Signatura Bodenreform Allgemeines.

²³³ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 9

²³⁴ Více k této problematice níže, zde konkrétně In: SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Konkrétně vyjádření Nejvyššího správního soudu po veřejném ústavním líčení 25. 9. 1925

²³⁵ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 9

²³⁶ Tamtéž str. 9

²³⁷ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Konkrétně Zahájení oceňovacího řízení na přijímaných nemovitostech od velkostatku Náchod. Datováno 16. 4. 1920

oddělení SPÚ v Praze.²³⁸ Zároveň je požadováno, aby velkostatek do konce října téhož roku poskytl podklady k provedeným investicím a melioraci. Velkostatek sám byl také vyzván, aby se vyjádřil podle zákona o okolnostech, které odůvodňují přírážku či srážku. Problém ale nastává v závěrečném vyjádření, že doklady budou vyšetřeny při komisionálním řízení oceňovacím.²³⁹ Toto komisionální řízení však již úplně spadalo pod pravomoc SPÚ, které mělo nebývalé možnosti, jak ovlivnit průběh řízení a potvrzení (nebo zamítnutí) důvodů pro změnu náhradové ceny.

V počátcích provádění pozemkové reformy vyvstávala však jiná zahraničně-politická otázka, která mohla úplně změnit podobu pozemkové reformy v Československu. V prvních letech totiž existovala možnost, že by SPÚ podle smyslu článku 35 zákona z 8. dubna 1920 nahlížel na říšské Němce jako na nepřátelské cizince. Takových vlastníků byla v Československu celá řada, jako například právě rod Schaumburg-Lippe či Metternichové-Winneburgové a Buquoyové. V tu chvíli by měl SPÚ možnost jim majetek zkonfiskovat bez náhrady. Vzhledem k mírovým smlouvám uzavřeným mezi německými a československými diplomaty však toto řešení nakonec nebylo možné, a tak „šéf SPÚ jasně sdělil, že Praha na říšské Němce nenahlíží ve smyslu článku 35 zákona z 8. dubna 1920 o převzetí velkostatků a náhradě za ně.“²⁴⁰ Jak uvádí Eduard Kubů ve své práci, tak československá vláda se v červnu 1920 vzdala takového nároku, tedy nároku konfiskovat německý majetek bez náhrady. Jedinou výjimkou se stalo 24 podniků, které byly pro československou vládu strategické, tudíž v tomto případě neváhala využít zmíněné zákonné možnosti. Tento krok byl německou stranou paradoxně vnímán jako kompromisní.²⁴¹

Tímto prvotním kompromisem byly sice říšskoněmecké velkostatky uspokojeny, přesto jim dohoda nezabraňovala podávat stížnosti na výši ocenění jejich majetku. Vznikala podstatná třecí plocha mezi československou vládou, kterou v těchto

²³⁸ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Konkrétně Zahájení oceňovacího řízení na přijímaných nemovitostech od velkostatku Náchod. Datováno 16. 4. 1920

²³⁹ Tamtéž

²⁴⁰ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 17

²⁴¹ KUBŮ, Eduard. *Německo - zahraničněpolitické dilema Edvarda Beneše: (hospodářské vztahy s Německem v československé zahraniční politice let 1918 - 1924)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994. 141 s., [6] s. tab. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia, 144/1992. ISBN 80-7066-853-9. str. 57

majetkoprávních záležitostech zastupoval SPÚ, a mezi říšskoněmeckými velkostatkáři. Ti se dle archivních pramenů, které zkoumal Václav Horčíčka²⁴² a které potvrzují mnou probádané archivní prameny RA Schaumburg-Lippe,²⁴³ usilovně bránili nízkým přejímacím cenám s argumentem, že je na ně nahlíženo jinak než na státní příslušníky Československé republiky. Rád bych se na tomto místě krátce podíval konkrétněji na příklad prováděné pozemkové reformy na majetku rodu Schaumburg-Lippe²⁴⁴, který je nejen z pohledu zahraničně-politické perspektivy nejvíce specifický a návodný.²⁴⁵

Friedrich Schaumburg-Lippe, zastupovaný po celou dobu řešení pozemkové reformy náhodským hospodářským radou Karlem Campem, využil možnost na odvolání provedeného usnesení o pozemkové reformě již 16. srpna 1922.²⁴⁶ Ze zkoumaných rodů tak jako první využil soudního postupu proti SPÚ, ačkoliv se sám aktivně podílel na fungování SČV i na jeho snaze o prosazení změn pozemkové reformy. Argumentace podané stížností však vykresluje pozici československých velkostatkářů, neboť si nestěžuje na to, že SPÚ s přípravnými pracemi začal,²⁴⁷ nýbrž na fakt, že SPÚ se na parcelaci

²⁴² Více k této problematice v kapitole *Pozemková reforma na statcích říšskoněmeckých státních příslušníků* IN: HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 15–100

²⁴³ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Rozhodnutí správního soudu v Praze ze dne 11. 12. 1924.

²⁴⁴ Sekundogeniturní linie rodu Schaumburg-Lippe vlastnila fideikomisní velkostatek Náchod v Čechách od roku 1842. V roce 1860 byla na náhodském panství vytvořena za souhlasu staršího Georga Adolfa mladší sekundogeniturní linie vedená jeho bratrem Wilhelmem Karlem Augustem. Poslední vlastník Friedrich Schaumburg-Lippe (1868–1945), který měl za první manželku dokonce dánskou princeznu Luisu (1875–1906), vlastnil majetek až do konfiskace roku 1945. Více například In: ŽUPANIČ, Jan, STELLNER, František a FIALA, Michal. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Aleš Skřivan ml., 2001. 340 s. ISBN 80-86493-00-8., str. 233-234

²⁴⁵ Shodou okolností se otázkou pozemkové reformy uvalené na rod Schaumburg-Lippe zabývá i kniha *Cizí páni na české půdě*. I proto, že rodinný archiv rodu Schaumburg-Lippe umístěný ve Státním oblastním archivu v Zámorsku není dosud zpracovaný, využil jsem možnosti dokreslit chybějící články příběhu z mezinárodně-politické perspektivy, kterou se zabývá kniha Václava Horčíčky. Náhodou tak dochází k studiu téhož tématu ze dvou na sobě nezávisle vytvořených perspektiv.

²⁴⁶ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Odvolání z usnesení č.j. 548 adm/22.

²⁴⁷ V dokumentu je přímo uvedeno: „Pokud by šlo o práce přípravné nemohl bych a nechtěl činiti nějakých námitek, pokud by tyto se týkaly rozhodnutí o přidělení.“ Tamtéž, č.j. 548 adm/22.

pozemku nepřipravuje, ale rovnou provádí dělení hotových přidělů. Vše navíc dokládá tím, že SPÚ bez jeho vědomí již předem vystavil prozatímní přidělové listiny, tedy ještě dříve, než přijel zaměřovat na panství.²⁴⁸ Stížnost je tak spíše formálního charakteru, protože pokud by SPÚ postupoval podle zákona č. 77/22, neměl by náhodský velkostatek možnost využít takového argumentu.

SPÚ reaguje velmi rychle a již 16. 8. 1922 odpovídá, že přípravné práce byly spojeny s přidělem pouze stavební půdy, jak zákon umožňuje, a tak pokud nastaly ještě jiné prohršky, má je správa velkostatku doložit.²⁴⁹ Karl Campe na tento dopis podává odvolání již dne 18. 8. 1922.²⁵⁰ V něm vyjmenovává konkrétní případy špatného postupu SPÚ. Dokládá několik přestupků SPÚ, jako byla nemožnost odvolat se proti přípravné fázi, parcelace v obci Starkoč, kde došlo k porušení postupu, případně také parcelace v obcích Skalice a Říkov, kde byly zastavěny SPÚ tak obrovské stavební plochy, že je dle odhadů úředníků velkostatku není možné zastavět za 100 let.²⁵¹

Druhá část odvolání je však již smířlivější a dokládá poslední, třetí strategii šlechticů, tedy za cenu určitých obětí a ústupků najít společně s SPÚ kompromisní řešení dané situace, aby byly obě strany spokojeny. Strategii, která vzešla z rychlého uvědomění si závažnosti situace a moci SPÚ, využili, jak již bylo řečeno, například Auerspergové a Czerninové. I na tomto místě se v roce 1922 snaží Schaumburgové-Lippe o dohodu, nicméně marně. Karl Campe na závěr dopisu konkrétně uvádí, že bylo předem na přání pachtýřů uzavřeno již více než 100 smluv, které umožnily rychlejší řešení pozemkové reformy, proto prý věří v nějaký vstřícný krok ze strany úřadu.²⁵²

²⁴⁸ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Odvolání z usnesení č.j. 548 adm/22.

²⁴⁹ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Oznámení SPÚ. Č.j. 724/22-V. Datováno 16. 8. 1922

²⁵⁰ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Datováno 18. 8. 1922

²⁵¹ „[SPÚ] v obci Říkovu dal si příkázati veškeré pozemky s Českou Skalicí související v rozloze takové, že ani během 100 let pozemky ty zastaveny býti nemohou.“ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Opis, datováno 18. 8. 1922

²⁵² Tamtéž, Opis, datováno 18. 8. 1922

I přes probíhající spory zahájil SPÚ oceňovací řízení na přejímaných dvorech 16. 4. 1923, jak písemně zaslali právnímu zástupci velkostatku Arturovi Fischlovi.²⁵³ Friedrich Schaumburg-Lippe po tomto dopisu končí snahu o vyjednávání a rozhodne se pozemkovou reformu prováděnou na svém panství řešit soudní cestou. Toto své rozhodnutí dává písemně předem vědět Německému vyslanectví dne 30. května 1923, kdy zároveň oznamuje důvody, proč se tak rozhodl.²⁵⁴ Přesto ani tento krok nezastaví postup SPÚ, který již 11. září 1923 oznamuje ukončení oceňovacího řízení na statcích Friedricha Schaumburg-Lippe, a žádá vlastníka s právním zástupcem, aby podepsali oceňovací protokol.²⁵⁵ Zároveň úřad znovu vyzývá k předložení dokumentů, na základě kterých by mohla být upravena konečná předávací cena.

Dne 17. května 1924 dochází k výpovědi hospodářským osobám ze strany SPÚ na velkostatku Náchod. Jedná se o sedmistránkový dokument, který je plný označených parcel a katastrálních čísel, z nichž SPÚ vypovídá majitele a případné pachtýře. Součástí je výpověď ve lhůtě šesti měsíců nejen z pozemků, ale také ze všech příslušných budov.²⁵⁶ Z informací udaných ve výpovědi vyplývá, že je možné proti rozhodnutí podat do šesti měsíců soudní odvolání. Vše vyřizuje generální plnomocník Karl Campe, který má dát pokyn Friedrichovi, Albrechtovi i Christianovi Schaumburg-Lippe, aby příslušné nemovitosti vyklidili a předali. Princ Albrecht nemá ani stanoveného plnomocníka, proto mu sám SPÚ jako plnomocníka určil Artura Fischla.²⁵⁷

Na pozadí tohoto lokálního problému jednoho velkostatkáře s říšskoněmeckým občanstvím však vypuká mezinárodně-politický střet, který potrvá až do roku 1934. Celý

²⁵³ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Zahájení oceňovacího řízení na přejímaných nemovitostech od velkostatku Náchod, datováno 16. 4. 1923. Č.j. 24623/1923-III

²⁵⁴ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Prinz Friedrich Schaumburg-Lippe, Grundbesitz. Datováno 30. 5. 1923

²⁵⁵ Tamtéž, Ukončení oceňovacího řízení na přejímaných nemovitostech od velkostatku Náchod. Datováno 11. 9. 1923, č.j. 55144

²⁵⁶ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Velkostatek Náchod. Výpověď hospodářským osobám. Datováno 17. 5. 1923, č.j.45411/24-II/2

²⁵⁷ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Velkostatek Náchod. Výpověď hospodářským osobám. Datováno 17. 5. 1923, č.j.45411/24-II/2

proces začíná 28. května 1924, kdy kníže Albert Maria Lamoral von Thurn und Taxis podává kvůli československé pozemkové reformě žalobu na československý stát ke Smíšenému soudu v Ženevě.²⁵⁸ Je zřejmé, že podobně jako Friedrich Schaumburg-Lippe, který už při podání stížnosti k Okresnímu soudu na postup SPÚ komunikoval s Německým vyslanectvím v Praze, počítá také Albert Thurn und Taxis s podporou německého vyslanectví, potažmo s podporou ministerstva zahraničí. Záhy se k této žalobě přidává kromě jiných německých velkostatkářů i Friedrich Schaumburg-Lippe, který podává dokonce žaloby dvě.²⁵⁹ Celý případ se tak dostává na mezinárodní úroveň. Zároveň na soudním rozhodnutí Thurn und Taxise začíná záviset i mnoho dalších případů ostatních německých velkostatkářů z Čech.

Při pohledu na dokumenty dochované z velkostatku Schaumburg-Lippe je patrné, že tato žaloba začala ovlivňovat i rozhodování SPÚ, proto již 31. prosince 1934 zasílá úřad tzv. zpětvzací výpověď ke třiceti dvěma domům a parcelám, které předtím 19. května 1934 vypověděl.²⁶⁰ Při pohledu na katastrální umístění vrácených parcel je patrné, že co do počtu dominují nemovitosti vrácené z okolí obce Česká Skalice, kvůli kterým již v roce 1922 došlo k podání stížnosti. Mezitím Thurn-Taxisova žaloba, kterou svými žalobami podpořili rovněž náhodští velkostatkáři, vyvolá značnou pozornost u československé i německé diplomacie.²⁶¹ Jak píše Václav Horčíčka s kolegy, v prvních letech řešení má československá strana tendenci žaloby bagatelizovat, před čím nakonec varuje i ministr zahraničí Beneš. Naopak německá strana vyčkává na soud a zároveň se připravuje na spory tím, že si nechá shromáždit dostupné údaje o rozloze velkostatků německých státních občanů a o dosavadním průběhu pozemkové reformy na těchto panstvích.²⁶² Mezitím rod Schaumburg-Lippe očekává konečné určení navržené ceny po předchozích úpravách provedených SPÚ. Nakonec dle dopisu z 8. června 1925, ve kterém Karl Campe informuje Friedricha Schaumburg-Lippe o výsledku soudního rozhodnutí, navrhuje SPÚ cenu

²⁵⁸ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 33

²⁵⁹ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 33-34

²⁶⁰ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Velkostatek Náhod. Zpětvzací výpověď. Datováno 31. prosince 1924, č.j. 281/24

²⁶¹ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 38

²⁶² Tamtéž, str. 40

přibližně 4 000 000 korun za zabrané pozemky a 27 809 Kč za převzatých necelých 81 ha půdy z takzvaných „rozptýlených parcel“.²⁶³

Na mezinárodněpolitické scéně zatím probíhá diplomatické řešení podaných žalob. V listopadu roku 1925 se setkali někteří němečtí velkostatkáři. Tohoto setkání se zúčastnil i hrabě Walter Berchem,²⁶⁴ který byl dlouholetým rodinným přítelem Metternichů-Winneburgů a po náhlé smrti Clemense Wenzla, knížete z Metternich-Winneburgu,²⁶⁵ také poručíkem jeho syna Paula.²⁶⁶ Velkostatkáři s říšským občanstvím, kteří mají od přelomu let 1925/1926 značnou podporu německé diplomacie, začnou prosazovat požadavek přiměřeného odškodného s odvoláním na článek 297 Versailleské smlouvy.²⁶⁷ V této době začne na mezinárodní úrovni zastupovat rod Schaumburg-Lippe advokát Dr. William Loewenfeld z Berlína spolu se svým bratrem Erwinem. Stávají se tak vedle Carla Kampeho generálními plnomocníky určenými pro řešení žaloby podané do Ženevy.²⁶⁸ Mezitím SPÚ zaslalo předběžné ocenění dalšímu právnímu zástupci Schaumburgů-Lippe, dr. J. A. Vaníčkovi. Ten píše, že přejímací cena byla stanovena na cca 4 miliony korun.²⁶⁹ Sám celou zprávu uzavírá tím, že není právně nic k namítání a doporučuje ji podepsat. Na

²⁶³ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Enteignung. Datováno 8. 6. 1925

²⁶⁴ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 45

²⁶⁵ Na smutečním oznámení má uvedenou celou titulaturu o Clemens Wenzel Lothar Richard Felix, 5. kníže z Metternich Winneburg Ochsenhause, Duca di Portella, Graf von Königswart, Ehrenbailli und Grosskreuz des souveränen Malteser-Ritterordens, JUDr., etc., etc

²⁶⁶ SOA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 57, inv. č. 1170. Signatura Domäne Johannisberg, konkrétně úmrtní oznámení Clemense Metternich-Winneburg

²⁶⁷ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 46

²⁶⁸ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Substitutionsvollmacht. Dátace dopsána tužkou: 28. dny 1925

²⁶⁹ „Der Ersatz (Übernahmungspreis) für alle oben angeführten Immobilien im Ausmasse von 1294 ha 5410 m² inclusive des Zugehørs und der Rechte, welche mit dem Besitze dieser Immoobilien verbunden sind, soweit dieselben von dieser Verhandlung nicht ausdrücklich ausgeschlossen wurden, nach Abzug des auf den Fond nach §42 b des Entschädigungsgesetzes entfallenden und mit 6,38 % per Kč 263.487,98 festgesetzten Betrages im Ganzen Kč 4,005.852,20.“ Citováno podle RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Bericht. Datováno 27. 6. 1925. č.j. 2218/25

tuto zprávu reagovala administrativa velkostatku Náchod s tím, že mu děkují za jeho rady a zasílají pokyny k dalšímu, především zdrženlivému postupu, kdy budou využívat 100 denní lhůty na rozmyšlení.²⁷⁰

Rok 1925 značně ovlivnil průběh pozemkové reformy v Československu. Na mezinárodní scéně dochází k otevřeným prvním diplomatickým setkáním československé a německé strany, kdy se řeší mimo jiné i otázka kompetence Mezinárodního smírčího soudu v Ženevě k záležitosti pozemkové reformy,²⁷¹ na druhou stranu Vrchní zemský soud rozhodl o stížnostech podaných Friedrichem Schaumburg-Lippe. Rozhodnutí Vrchního zemského soudu v Praze pochází z 23. listopadu 1925. Ten jakožto rekursní soud rozhodl o stížnosti podané Friedrichem Schaumburg-Lippe²⁷² ve věci stanovení přejímací ceny za nemovitosti z velkostatku Náchod.²⁷³ Soud stížnosti nevyhověl s odůvodněním, že „rozhodnutí Státního pozemkového úřadu o přejímací ceně může se opírat pouze o to, že nebylo šetřeno zvláštních předpisů vydaných pro určování a vypočítávání přejímací ceny, nebo že nebylo přihlíženo ku předpisům.“²⁷⁴ Soud tak jejich stížnost, že navržená cena na odkoupení majetku je v rozporu s versailskými úmluvami, označil za neopodstatněnou. Zároveň soud odmítl také výtku rodu Schaumburg-Lippe, že pro říšskoněmecké státní příslušníky by měly náležet finanční kompenzace dle současné ceny. Pro takovéto tvrzení totiž neexistuje „právní podepře“.²⁷⁵ Tento rozsudek podpořil předem vydané rozsudky

²⁷⁰ Tamtéž, Dopis J. A. Vaničkoví. Datováno 14. 7. 1925, č.j. Z 679/25

²⁷¹ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 51

²⁷² Z personálního pohledu je podstatné, že dle tohoto rozhodnutí Friedricha zastupovali Karl Campe, hospodářský rada v Náchodě, právně Dr. Jindřich A. Vaniček, advokát v Praze, a Dr. Artur Fischl, advokát v Praze, jako opatrovník svěřenectví a potomstva, zastupující Christiana Schaumburg-Lippe a Albrechta Schaumburg-Lippe.

²⁷³ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Vrchní zemský soud civilní v Praze. Datováno 27. 11. 1925, č.j. 200/25

²⁷⁴ Tamtéž

²⁷⁵ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Vrchní zemský soud civilní v Praze. Datováno 27. 11. 1925, č.j. 200/25

Nejvyššího správního soudu v Praze ze dne 11. 12. 1924²⁷⁶ a Zemského soudu civilního z 30. 4. 1925.²⁷⁷

Vrchní zemský soud nicméně souhlasil i s předchozími rozhodnutími správního a zemského soudu. Schaumburgové tak alespoň získali záruku, že prozatím nebude SPÚ přebírat správu nad zbytkovým statkem v Ratibořicích. K tomuto zbytkovému statku o rozloze cca 200 ha, kam mimo četné hospodářské budovy, které tu stály už od doby Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské,²⁷⁸ spadal také zámek vystavěný rodem Piccolomini na počátku 18. století. Podobně bylo rozhodnuto, že Babiččino údolí nebude prozatím zahrnuto i s přílehlými budovami do pozemkové reformy a „o nich bude rozhodnuto teprve při dalším jednání na základě komisionelního šetření vykonaného na místě samém.“²⁷⁹ Z archivních pramenů, které jsou umístěny v nezpracovaném fondu rodu Schaumburgů-Lippe nelze určit, zda k dalšímu jednání došlo, nicméně je jisté, že jak Babiččino údolí, tak zámek v Ratibořicích zůstal v držení rodiny až do roku 1945. Celkově přes faktickou soudní prohru na půdě Československa doznal rod Schaumburg-Lippe i tak dílčích úspěchů.

Přestože by se mohlo zdát, že tato rozhodnutí by mohl rod Schaumburg-Lippe přijmout i s ohledem na to, že za tři vedené soudy a své právní zástupce vydal jistě značnou částku, opak je pravdou. Reakcí na soudní rozhodnutí byla podaná žádost Schaumburgů na navýšení výměry půdy, kterou rodina odůvodňovala horším výnosem půdy v podhůří. Podle této argumentace kvůli horšímu výnosu půdy nejsou schopni udržet zámek v Ratibořicích, přílehlý zámecký park, Babiččino údolí ani cestu do České Skalice

²⁷⁶ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Rozhodnutí Zemský soud civilní v Praze. Datováno 30. dubna 1925, č.j. 391/24

²⁷⁷ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu. Datováno 25. září 1925, č.j. 17723/25

²⁷⁸ Více ke vzhledu ratibořického zámku a okolních hospodářských budov, které v blízkosti nechal vystavět již otec Kateřiny Zaháňské Petr Biron a které Schaumburgové opravili a udržovali tak, že se dochovaly do dnešní doby, například In: SOBKOVÁ, Helena. *Kateřina Zaháňská*. Vyd. 2., dopl., Praha: Paseka, 2007. 314 s., ISBN 978-80-7185-844-7. str. 91–103

²⁷⁹ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu. Datováno 25. září 1925, č.j. 17723/25

dodnes nazývanou Bažantnice.²⁸⁰ V následujících letech už se pouze opakují důvody, proč by neměla pozemková reforma na majetku rodu Schaumburg-Lippe proběhnout. Strategicky totiž majitelé náchodského velkostatku vyčkávali na zahraničněpolitické řešení tohoto problému.

Otázka vnímání pozemkové reformy v zahraničí byla stále aktuálnější, protože mnozí se k dříve podané žalobě rodu Thurn und Taxis přidávali. Například v létě roku 1927 poslal generální zplnomocněnec Friedricha Schaumburga-Lippe do Ženevy další

žalobu, což opět vyvolalo pozornost diplomatů obou států. Němečtí diplomaté záhy předložili podpůrné stanovisko k celému případu Thurn und Taxis, což donutilo československé ministerstvo zahraničí k jednání.²⁸¹

Do situace, kdy se snaží českoslovenští zástupci hledat kompromis u jednotlivých případech pozemkové reformy na velkostatech říšskoněmeckých majitelů, přichází na scénu další zkoumaný rod – Metternichové-Winneburgové. Ti se přidávají ke skupině stěžovatelů a fakticky odmítají jakoukoliv spolupráci s SPÚ.²⁸²

Tyto spory, které ale ani jeden stát nechce řešit přímo u Smíšeného soudu v Ženevě, nakonec přimějí vlády k hledání reálných a pro obě strany přijatelných kompromisů. Právě tento diplomatický obraz, kdy od tvrdého zastávání a neustupování ze svých pozic směřují zástupci obou států k hledání společných východisek, vede po letech sporů ke změně. Mnoho stěžovatelů se upokojí a stejně jako Auerspergové přijmou nabídnutou dohodu. To ale neplatí u rodů Metternichů-Winneburgů a Schaumburgů-Lippe. U těchto rodů se případy táhnou ještě do počátku třicátých let. Velká angažovanost říšských diplomatů nakonec vede k tomu, že oba rody získají nejen příznivější daňové podmínky a je jim umožněn volný prodej, ale také jsou upraveny původní výměry panství. Na oplátku však musí vzít své žaloby zpět, jako to princ Friedrich Schaumburg-Lippe učinil až v lednu 1932.²⁸³ Jak uvádí Václav Horčíčka, který se mezinárodní perspektivou tohoto případu

²⁸⁰ Tuto argumentační techniku, kdy se snažili dokázat, že výměr daný pozemkovou reformou je pro zámek, údolí i další budovy likvidační, využívali až do 30. let. SOA Zámrsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenam, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Zemskému soudu civilnímu, č.j. 16.318/24

²⁸¹ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 53

²⁸² Tamtéž, str. 69

²⁸³ HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statech cizích státních příslušníků*. Praha: 2021. str. 93

zabýval, tak „*princ získal značnou slevu na dávce z majetku a přírůstku na majetku ve výši téměř 2,8 milionu korun a byly mu odpuštěny úroky za dlužnou daň z příjmu.*“²⁸⁴ Faktem ale zůstává, že i tak musel náchodský velkostatkář souhlasit se zmenšením svého panství Náchod-Ratibořice, a to dokonce téměř o polovinu.²⁸⁵

Po letech vleklých sporů se projevuje, že legální a zároveň na mezinárodněpolitickém poli citelný odpor vedoucí k hrozbě soudních líčení u Smírčího soudu v Ženevě vedl ke zmenšení následků pozemkové reformy na velkostatech stěžovatelů.

Z pohledu střednědobého trvání tu dochází k určitým pohybům ideového světa šlechty, kdy se od strukturně ukotvené a tradicí dané loajality vůči panovníkovi přesouvá chování k voluntaristické, tedy svobodné reakci. Přesto tento proces, ačkoliv by se mohlo zdát, že se vymyká dřívějšímu chápání šlechtictví, souvisí s tím, že šlechtické velkostatky byly ve své „rebelii“ vůči Československé republice podporovány německým velvyslanectvím, později německým ministerstvem zahraničí. Spíše bych proto soudil na základě popsaného chování rodu Metternichů-Winneburgů a Schaumburgů-Lippe, že v 1. třetině 20. století opouští určitá část nobilitovaných velkostatkářů tradiční zemský patriotismus. Za vlastní tak přijímají stát, ve kterém nežijí. I když v Německu nemají hlavní rodové sídlo ani majetky a častokrát tam tráví jen malou část roku, stává se pro ně po první světové válce domovem. Je jisté, že tato změna je dána také jazykově-kulturní politikou obou stran.

Mohlo by být namítáno, že rovněž rod Auerspergů směřoval svou loajalitu spíše k Rakousku, kde měl jak ve Vídni, tak v Tyrolsku²⁸⁶ majetky. Pravdou ale je, že zůstal svým způsobem ve 20. a 30. letech loajální vůči Československu. Jak je patrné z dochovaných pramenů, tak podobně jako národnostně česká šlechta, například Czerninové z Chudenic, se Auerspergové podíleli pouze na Svazu československých velkostatkářů, jenž spojoval velké držitele půdy v Československé republice. V rámci této organizace se pak kolektivně snažili zapůsobit na úřady a vládu. Při pohledu na strategii jednotlivých rodin se jedná o analogii k období existence Rakouska-Uherska. I tehdy se

²⁸⁴ Tamtéž, str. 93–94

²⁸⁵ Tamtéž, str. 93

²⁸⁶ Součástí pohřebního průvodu Františka Jana Auersperga, který se celý život po vzoru císaře Františka Josefa I. stylizoval do mysliveckého oblečení, byla delegace myslivců z auerspergského panství v Tyrolsku. SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, FAL 12, ukl. č. J 3, inv. č. 557

šlechta v případě nespokojenosti sjednocovala a za pomoci svého orgánu, tedy panské sněmovny, předkládala své požadavky panovníkovi.²⁸⁷

Při studiu ekonomického pole bývalé šlechty po roce 1918 docházím k závěru, že šlechta svou strategii strukturně nezměnila, pouze ji v mezích svého habitu přizpůsobila okolnostem a loajalitě, kterou chovala či naopak nechovala vůči vzniklé Československé republice. První schéma, tedy vytvořit prostor, který by velkostatkáře zastupoval a dodával tím větší autoritu jejich požadavkům za pomoci odborníků na hospodářství a právo, byl společným krokem všech pěti zkoumaných rodů bez rozdílu. Nuance jsou patrné pouze v čase a intenzitě zapojení jednotlivých velkostatků v rámci SČV.

Následná reakce se pak dělí na vůli a loajalitu jednotlivých šlechticů. Část z nich, zde konkrétně zastoupena rodem Czerninů z Chudenic a Auerspergů, nešla do přímého soudního střetu s mladou republikou reprezentovanou SPÚ. Uzavřená dohoda, která měla oproti druhé agilnější straně v zásadě horší podmínky pro velkostatkáře, dokazuje, že pro tuto skupinu lidí byly loajalita a respekt k úřadům (vládě) důležitější, nežli jejich vlastní autonomní požadavky.

Naopak reakce rodů, jako byli Buquoyové, Metternich-Winneburgové a Schaumburgové-Lippe dokládá, že tyto rody opustily historicky tradovanou loajalitu vůči zemi, ve které žily. Opuštění zemského patriotismu změnilo jejich hodnotový žebříček. Domovem a podporou tak nebyla republika, ve které žili, ale stát, který je kulturně, jazykově, sociálně a později též politicky spojoval.

Ekonomické pole, o kterém pojednávala tato kapitola, nemá izolovanou pozici, naopak je strukturálně spojeno s polem sociálním, kulturním a politickým. Přesto záleželo na každém konkrétním velkostatkáři, jakou pozici zaujme. Provedená analýza ekonomického pole tak potvrzuje Burdieovu definici habitu jakožto souboru individuálních dispozic, které při samotném jednání byly neoddělitelné.

²⁸⁷ Více například In: ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2006. 452 s. ISBN 80-86781-08-9.

7 Sociální pole a kulturní kapitál šlechty

*„Hrany zní,
prapory černé vlají.
Zemřel náš kníže předobry,
smutek je v celém kraji.*

*Velký a štíhlý Jasný Pán,
Jak jsme jej všichni znali,
námi jest všemi oplakán. –
V zámku-li okna ztemněla, -*

*odejel kníže Pán, -
pod zámkem voda šuměla:
„Však se zas vrátí k nám.“*

*Dnes ponесou jej naposled
ze zámku Jeho bran,
všechn jej doprovodí hled,
věrných vždy Slatiňan.“*

Úryvek básně²⁸⁸ přednesené autorkou Mužíkovou na pohřbu Františka Josefa Auersperga, ukazuje lidový pohled na šlechtice - *Pána*, kterého *všichni znali a oplakali*. Tato kapitola má za cíl analyzovat šlechtice z hlediska jejich sociálního kapitálu. Vzhledem k tomu, že pro zkoumané období není dostatek pramenů pro všechny rody (nebo nejsou rodinné archivy dosud zpracované), rozhodl jsem se na základě nejlépe dochovaného rodinného fondu Františka Josefa Auersperga (1856–1938) analyzovat metodou sondy především jeho sociální pole a také kulturní kapitál, kterým disponoval. Tyto dokumenty následně komparuji s archivními materiály dalších šlechticů. Je třeba vzít pro celou tuto kapitolu na zřetel fakt, že výzkum proběhl na základě archivních pramenů, které jsou ze své podstaty značně omezené, proto pouze na některých místech dochází ke komparaci také s jinými dochovanými prameny ostatních zástupců zkoumaných rodů.

Dochovaná dopisní korespondence, deníky, vzpomínky potomků i komunikace se správami velkostatků naznačují obrovské sociální pole, ve kterém se šlechtici v 1. třetině 20. století pohybovali, stejně jako ukazují sociální kapitál, který ovládali. Pojem sociální kapitál můžeme chápat jako *„vztahy, do nichž je aktér zapojen a k nimž se může uchýlit v případě, že z nějakého důvodu potřebuje podporu. [...] Jde o síť vztahů, která je produktem individuální nebo kolektivní investiční strategie a která dříve nebo později*

²⁸⁸ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, FAL 12, ukl. č. J 3, inv. č. 557

MUŽÍKOVÁ. *Zemřel náš kníže*. Slatiňany 24. 11. 1938 v den pohřbu Jeho Jasnosti knížete Františka Auersperga

*slibuje určitý užitek.*²⁸⁹ Sociální kapitál naznačuje, jak ustálené zůstaly i přes rozpad Rakouska-Uherska vazby šlechty.

Se sociálním polem a sociálním kapitálem je navíc úzce spojen kulturní kapitál. Ten Bourdieu odvozoval nejen od ekonomického kapitálu, jenž mu dává nutný finanční základ, ale také od sociálního kapitálu. Sociální pole zkoumaných šlechticů bylo neobyčejně velké a dalo by se rozdělit na několik částí – okruh rodiny, okruh zaměstnanců velkostatku, okruh šlechtických kontaktů, okruh „nové šlechty“, tedy odborníků a specialistů a akademickým titulem, okruh přátel z mládí a vojny, okruh spoluobčanů obce a okruh žadatelů o pomoc, kteří mnohdy adresovaného šlechtice ani neznají.

Šlechtici 1. třetiny 20. století, a to především ti, kteří se narodili ještě před první světovou válkou, získali značný sociální a kulturní kapitál už jen tím, že se narodili jako potomci aristokracie. Výjimečné postavení dané titulem, rodovým jménem a majetkem jim vytváří značné předpoklady velkého sociálního a kulturního kapitálu již v mládí. Jak naznačuje kniha vzpomínek *Ein böhmisches Märchen* vydaná Rudolfem Czerninem (1924–2004), sociální pole jeho otce Eugena Czernina bylo obrovské. Rozsah lidí, se kterým se rodina vídala, podporuje navíc značná mobilita rodiny, tedy časté cestování a stěhování, které napomáhalo navazování nových kontaktů.²⁹⁰ Rodina Czerninů nebyla v tomto ohledu výjimkou, neboť, jak dokládají zkoumané rodinné archivy, všechny zkoumané rodiny podnikaly velmi často různé cesty.

Kníže František Josef Auersperg trávil mnoho času v zahraničí, především v Rakousku, a tak v tomto čase přebírala důležitou roli správa velkostatku. Ta jménem F. J. Auersperga odpovídala na různé dopisy, zejména výzvy k účasti na různých akcích. Často se stávalo, že vzhledem k absencím knížete musela správa odmítat mnohá zasílaná čestná předsednictví i jiné funkce. Ty mu ostatně byly hojně nabízeny i s ohledem na

²⁸⁹ ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001. 164 s. Sociologie. ISBN 80-85866-77-3., str. 111

²⁹⁰ „*Wie schon erwähnt, traten wir am Freitag, dem 13. Mai 1932, das Erbe an und übersiedelten endgültig von Welchau nach Petersburg, in unser neues Zuhause. Dies war zwar nicht unser einziges Zuhause, wohl aber das hauptsächlichste. Denn von Ende November bis Mitte Februar wohnten wir in unserem Schloss Neuhaus in Südböhmen, und die Sommerferien, also zwei Monate, verbrachten wir auf Schloß Chudenitz in Westböhmen. Wie man daraus ersieht, spielte das Übersiedeln in unserem Lebens- und Jahresrhythmus eine enorme Rolle.*“ CZERNIN, Rudolf. *Ein böhmisches Märchen: helle Tage - dunkle Zeiten - erlebte Zeitgeschichte*. Graz: 2003. str. 16

sociální kapitál, tedy vazbu na mnohé další osobnosti, jež tím chtěli organizátoři nepřímou akci přilákat, stejně jako s ohledem na kulturní kapitál, tedy schopnost daného šlechtice kultivovaně vystupovat na veřejnosti a slavnostně s noblesou celou akci zahájit.²⁹¹

I rodina Schaumburg-Lippe byla známá svými častými cestami, při nichž se s nimi stěhovala také část personálu. Pravidelně přejížděli nejen mezi zámek Náchod a zámek Ratibořice, ale jezdili také na delší pobyty do Německa, jak do Bückeburgu za primogeniturní linií rodu, se kterou udržovali vztahy, tak do Anhaltska, odkud pocházela druhá žena Friedricha Antoinetta Anna.²⁹²

I rod Buquoyů a Metternich-Winneburgů nepopřel značný rozsah svého sociálního pole. Například poslední žijící zástupce rodu Metternichů-Winneburgů Alfons (1917–1992) byl synem Isabely de Silva y Carvajal, dcery španělského krále. Sám tak v Čechách trávil minimum času, což vedlo nejen k značnému množství zahraničních kontaktů, ale také k minimálnímu zájmu o panství Kynžvart a Plasy, které předal na dlouhé roky do správy hraběti Berchemovi.²⁹³

Jistě důležitou složku každého sociálního pole šlechtice tvořila rodina. Ta byla pro rody obzvláště důležitá, protože jen díky rodině mohl rod pokračovat, rodové jméno a majetek nezanikl. Rodová kontinuita byla klíčová, proto i v rámci rodiny v této době probíhaly adopce za účelem zachování majetku. Takovým příkladem je adopce Eugena Czernina jeho prastrýcem Františkem Czerninem (1892–1932). Podmínkou tohoto dědictví, jak potvrdil ve svých vzpomínkách syn Eugena Rudolf, bylo udržení češtiny v administrativě všech panství a osvojení českého jazyka celou Eugenovou rodinou.²⁹⁴ Celkově v RA Eugena Alfonse Czernina se dochovalo značné množství dopisů, které si

²⁹¹ Jedním z příkladů může být komunikace dochovaná In: SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart 9, inv. č. 197 – 200

²⁹² SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Velkostatek Náchod. Výpověď hospodařícím osobám. Datováno 17. 5. 1923, č.j.45411/24-II/2

²⁹³ SOA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 5, inv. č. 200/92, sign. Königliche Kanonie Strahov – do této složky vložen dopis *Proslov ku příležitosti nabytí plnoletosti z 15. 5. 1938*

²⁹⁴ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: 1999. str. 54

posílal se svými blízkými i vzdálenými příbuznými a které se mimo osobních záležitostí týkají i těch politických.²⁹⁵

Přestože by se mohlo zdát, že šlechtické rodiny fungovaly bez obtíží, opak byl (například u rodu Auerspergů) pravdou. Auerspergská linie vlastníci velkostatek Žleby a Plasy spolu se zámkem a majetky ve Slatiňanech se po celou dobu 20. a 30. let velmi často vyrovnávala s nátlakem různých rodinných příslušníků, kteří žili mimo Československo. Především F. J. Auersperg hojně podporoval různé vzdálené příbuzné, kteří žádali o finanční podporu. Příkladem složitějších rodinných vztahů je dopis zasláný hraběnkou Ernestine "Nesti" Coudenkovou, roz. Brenner, která v dopise ze 17. 2. 1929 žádá o finanční podporu. Z podkladů, které k této žádosti připravila administrativa velkostatku Slatiňany, se dozvídáme, že se jedná již o několikátou žádost. Žena se ocitla bez finančních prostředků po útěku svého manžela Raoula do Buenos Aires potom, co zneužil své jméno k nelegálnímu obohacení.²⁹⁶

Právě F. J. Auersperg musí na přelomu 20. a 30. let minulého století snahu obohatit se užíváním rodového jména Auersperg vícekrát řešit. Gustav Kiss, který sám sebe nazýval Alexandr Auersperg, měl být adoptivní syn Gabriely Auersperg, velmi vzdálené příbuzné F. J. Auersperga přes několik generací. Právě G. Kiss si jako první dovolil velmi nevybíravým způsobem zaslat dopis F. J. Auerspergovi, ve kterém požaduje jako podklad pro hypotéku na bydlení v porovnání s jinými žádostmi nesrovnatelně vysokou částku 100 000 K. Zároveň se v dopise vyskytuje výhrůžka, že pokud mu nebudou prostředky poskytnuty, bude se časem špatně mluvit o jménu Auersperg.²⁹⁷

Odpověď na tento konkrétní dopis se nedochovala, nicméně z dalších materiálů víme, že se F. J. Auersperg spojil s právními zástupci ve Vídni a začal zjišťovat, o koho se jedná. Zpráva z 31. května 1930 prozrazuje, že Kiss je adoptovaný syn Gabriely Auersperg (1864–1932), kterého se jako stárnoucí dáma ujala ve svém velmi pokročilém

²⁹⁵ Při důsledném studování této korespondence, do které za účelem této práce bylo pouze v omezeném čase nahlédnuto, by bylo možné nalézt i reakce na mnohé důležité události, jako například v dopise Therese Schwarzenbergové z 15. 10. 1938, ve kterém vyslovuje svůj názor na zábor Sudet: „i když jsme ČSR nikdy neměli rádi a nikdy jsme nebyli Češi, přesto je to „Böhmerwald“, v němž jsme byli zakořeněni.“ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Eugen Alfons Czernin, IV. Osobní korespondence. IV.F/2. Korespondence Therese Schwarzenbergová roz. Trauttmansdorffova (1870–1945)

²⁹⁶ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 212. *Dopis hraběnký Ernestine "Nesti" Coudenkove, roz. Brenner ze 17. 2. 1929*

²⁹⁷ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 214, *Dopis od Gustava Kisse („Alexandr Auersperg“)*. Datováno 26. 7. 1928

věku, když jemu bylo již přes 30 let.²⁹⁸ Tato dvojice začne využívat vážnosti jména Auersperg, půjčuje si peníze a od F. J. Auersperga vyprosí alespoň měsíční podporu 50 zlatých pro Gabrielu na pobyt v sanatoriu.²⁹⁹

Tento měsíční příspěvek, kterým chce F. J. Auersperg podporovat vzdálenou příbuznou, hodlá G. Kiss alias Alexandr Auersperg zneužít, nicméně se mu to nepovede. Podle zprávy z 25. 8. 1930 přichází do kanceláře Auerspergů v Karlslustu, kde požaduje na základě adopčního listu a pasu o přepsání příspěvků zasílaných Gabriele Auersperg na svou adresu. Úředník ale použije tzv. Gotha almanach, hlavní soupis příslušníků šlechtických rodů, a jelikož v něm Alexandra nedohledá, odmítne žádané přepsání příspěvků. Zároveň k dopisu přikládá J. F. Auerspergovi novinový článek z 18. 5. 1930, který informuje o tom, že v roce 1929 se Gabriela a Alexandr pokusili u rodiny Thalhoferů (známých Auerspergů) domluvit se švýcarským obchodníkem obchod se dřevem. Vše se ale ukáže jako veliký podvod, kdy se pokusí skrze fiktivní obchod získat od Thalhoferů 120 000 šilinků. Ani tehdy neuspějí.³⁰⁰

Přesto je patrné, že vzhledem k tomu, že je Gabriela rodinná příbuzná, nepřestane ji F. J. Auersperg zasílat finanční podporu. Dokonce sama v dopise z 9. 6. 1931 navrhuje F. J. Auerspergovi, že by jí už nemusel posílat peníze, neboť jí stačí jednorázová podpora ve výši 15 000 šilinků. Žena navrhuje, že poté, až bude zdravá, odcestuje z Rakouska do zahraničí a již nebude mít další požadavky.³⁰¹ Zástupci Auerspergů z Rakouska ještě píše F. J. Auerspergovi, aby očistil jméno Auerspergů tím, že by úředně donutil G. Kisse vzdát se používání jména Auersperg. K další korespondenci už ale nedochází, protože v roce 1932 Gabriela umírá.³⁰²

Na základě tohoto dochovaného materiálu by se mohlo zdát, že rodové vazby byly tak silné, že ani skandály nezabránily tomu, aby F. J. Auersperg podporu vyplácel, přesto i on měl určité meze. Ty se prokážou ve chvíli, kdy Irene Auersperg, počtem dopisů nejčastější žadatelka o finanční podporu F. J. Auersperga, zasílá roku 1927 návrh na

²⁹⁸ Tamtéž. Dopis z 31. 5. 1930

²⁹⁹ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 217. *Dopis Vincence Kerna ohledně totožnosti Alexandra Auersperga (respektive Gustava Kisse)*, datováno 25. 8. 1930

³⁰⁰ Tamtéž, vystřižený novinový článek z 18. 5. 1930

³⁰¹ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 215. *Korespondence Gabriely Auersperg (1864-1932)*

³⁰² SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 215. *Korespondence Gabriely Auersperg (1864-1932)*

založení rodinné organizace zvané *Familienverband*.³⁰³ Z další návazné korespondence je patrné, že snahu o založení tohoto Familienverbandu (rodinného spolku) vede chudá hrabská linie rodu Auerspergů, ke které Irene patří. Na dopise z Vídně z 5. 12. 1927 je z dnešního pohledu fascinující drzost, se jakou jednají zástupci hraběcí větve Auerspergů s bohatší knížecí větví. V dopise se přímo uvádí, že hlavní důvod pro vznik spolku je ten, aby pomáhal příslušníkům rodu Auerspergů, kteří jsou ve finanční krizi. Přímou se píše o tom, že hrabská linie rodu je na tom špatně, proto se automaticky musí podpírat o tu knížecí, což ovšem vede ke zhoršení vzájemných kontaktů, protože musí obepisovat jednotlivé členy rodiny a prosit je o peníze. Kdyby ale vznikl tento Familienverbund, do něhož by všichni členové přispívali, vše by bylo jednodušší, protože by se vědělo, kdo kolik přispěl a kolik se kterému členovi z hraběcí větve zasílá na podporu. V tomtéž dopise pak Irene píše, že by o finančních prostředcích rozhodoval „předseda“ spolku, kterým sama čestně jmenuje právě Františka Josefa Auersperga. Na závěr ještě vymyslí první rodinné setkání všech Auerspergů, jež naplánuje na 11. 4. 1928.³⁰⁴

František Josef Auersperg musel být tímto dopisem, který byl rozeslán různým příbuzným, velmi nepříjemně překvapen, protože již 14. 12. 1927 přichází odpověď na předešlý nedochovaný dopis jeho bratrance Karla Auersperga z Vlašimi. Ten ho varuje jak před finanční podporou této záležitosti, tak přímo před Irene Auersperg.³⁰⁵

Šestistránkový, precizně vyargumentovaný dopis z 9. 2. 1928 obsahující zamítnutí jak funkce, tak celého Familienverbundu,³⁰⁶ zasílá F. J. Auersperg zmíněné Irene Auersperg. Ještě po dva roky pak probíhá velká korespondenční výměna, ve které Irene Franze Auersperga prosí nejen o finanční podporu sebe, ale i pro již zmíněnou Gabrielu Auersperg a potažmo i Alexandra Auersperg nebo uprchlého Raoula.³⁰⁷

Druhou, poměrně velkou část korespondence z dochovaných rodinných fondů tvoří žádosti jednotlivců, spolků a organizací o finanční a slovní podporu. Tyto aktivity navazují na zvyk už z doby Rakouska-Uherska, kdy byli mnozí lidé zvyklí získávat různé pozice za pomoci přímluvy šlechticů. V dosud nezpracovaném rodinném archivu rodu Schaumburg-

³⁰³ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 215. *podpora členů širší rodiny Auersperg - Korespondence s hraběnkou Irene Auersperg, roz. Siebert von Felsentren*. Datováno 21. 10. 1927

³⁰⁴ Tamtéž, datováno 5. 12. 1927

³⁰⁵ Tamtéž, datováno 14. 12. 1927

³⁰⁶ Tamtéž, datováno 9. 2. 1928

³⁰⁷ Tamtéž, datováno 26. 5. 1930

Lippe se dochovalo nesčetně žádostí o podporu. Jedná se například o přímluvy ve prospěch vojenských osob, jako tomu bylo u Alfreda Weinerta, který Friedricha Schaumburg-Lippe žádal o písemnou přímluvu, aby byl převelen.³⁰⁸

Ani po první světové válce, kdy šlechta ztratila své postavení, nepřestávali lidé žádat šlechtice o podporu s cílem využívat jejich sociální kapitál. Z mého pohledu je až překvapující, jak velké množství žádostí přicházelo, přičemž bylo, myslím, velmi obtížné všechny žádosti vyslyšet. Takovým příkladem je žádost Karla Jílka z Českého Krumlova, ve které žádá Friedricha Schaumburg-Lippe o přímluvu u Jana Schwarzenberga. Děje se tak v dopise z 10. 2. 1920.³⁰⁹ Je otázkou, zda Jílek spoléhal na velké propojení šlechty žijící na území Čech, nebo zda nějakým způsobem znal přímo Friedricha Schaumburg-Lippe, protože není jiného vysvětlení, proč žádost zaslal právě rodu Schaumburg-Lippe. V nezpracovaném RA rodu Schaumburg-Lippe jsem totiž, na rozdíl od Czerninů³¹⁰ či Auerspergů,³¹¹ nenalezl jediný náznak korespondence mezi Schaumburg-Lippe a Schwarzenbergem. Proto není divu, že v odpovědi, která byla zaslána dokonce až z německého zámku Wittingau 25. 2. 1920, je Karlu Jílkovi sděleno, že ho není možné na schwarzenberské panství přijmout.³¹²

Značná část dopisů, které byly adresovány na správy velkostatků či na zámky, jsou žádosti o finanční podporu. Zde můžeme nalézt poválečné žádosti různých důstojníků, přátel z armády či vdov po zemřelých vojácích.³¹³ Konkrétním příkladem takové žádosti je

³⁰⁸ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Přímluvy ve prospěch vojenských osob. 1911–1915. Dopis z 15. 11. 1913

³⁰⁹ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Žádost Karla Jílka z Českého Krumlova o přímluvu u Jana Schwarzenberga za přijetí do jeho služeb. Datováno 10. 2. 1920

³¹⁰ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Eugen Alfons Czernin, IV. Osobní korespondence. IV.F1-F5. Korespondence Eugena Alfonse Czernina s blízkými příbuznými ze strany manželky, Josefíny Czerninové roz. Schwarzenberkové.

³¹¹ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K29, kart 26, inv. č. 469. Sign. Prinz/kníže Ferdinand Auersperg - Soubor kondolenčních dopisů a telegramů k úmrtí otce, 1938

³¹² SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Žádost Karla Jílka z Českého Krumlova o přímluvu u Jana Schwarzenberga za přijetí do jeho služeb. Datováno 25. 1920

³¹³ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Žádosti důstojníků (rezervistů a ve výslužbě), vdov poddůstojníků o podporu v nouzi, děkonné dopisy. Datovány 1912-1939

dopis Gustava Appeta. Tento muž sloužil s Friedrichem Schaumburg-Lippe v husarském pluku č. 9 v Šoproni. Dopis z roku 1930, s úvodním oslovením *Liebe Lippe*, naznačuje blízkost důstojníků, která přetrvávala i po rozpadu monarchie. Samotný dopis se od mnoha dalších svým obsahem neliší, protože G. Appet v něm žádá výpomoc ve výši 10 000 Kč. Oproti jiným je ale zvláštní svou formou, je velmi jadrný a užitá familiárnost je překvapující. Zvláště výrazná je tato skutečnost při srovnání s dopisy zachovanými z RA rodu Auerspergů. Ačkoliv měl F. J. Auersperg také celou řadu přátel z armády, se nimiž si čile dopisoval a kteří ho nejen o něco prosili skrze korespondenci, ale také jej osobně navštěvovali (jako například podplukovník Viktor Meduna),³¹⁴ takováto familiárnost vůči Auerspergovi v dopisech nich není přítomna. Přesto i pro Františka Josefa Auersperga byla armáda velmi důležitá, neboť jak sám v připraveném přípitku k setkání v roce 1926 píše, nejdůležitější chvíle jeho života se odehrály ve společnosti těchto mužů - tohoto Kreisu, kde společně sloužili císaři a říši.³¹⁵

I přes tato slova neměl F. J. Auersperg vždy správný postoj k armádě ani ke svým nadřízeným. Velmi zajímavým materiálem je v tomto ohledu soubor jím kreslených karikatur vojenských důstojníků prvního sborového velitelství nazvaný *Der äußere und der innere Mensch aus Nächstenliebe gesehen von Fra Josaug 1916*.³¹⁶ Auerspergem velmi precizně namalované karikatury jsou doplněny uštěpačnými poznámkami, jež ale nejsou vulgární. Jedná se o trefný humor akcentující jak fyzické nedokonalosti (velká hlava, úzké nohy, padající oblečení), tak i některé charakterové vlastnosti (silný kuřák, pijan, staříčkový velitel o důstojnické holi apod.)³¹⁷ Součástí zkoumaného archivního materiálu jsou také tři básně. Jedna z nich pochází od Roberta Weisse s názvem *Das Plateu von Doberdo*, druhá přímo od Františka Josefa Auersperga, kterou nazval *Soldatenlied des 1. KORPS 1915*.³¹⁸

³¹⁴ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, kart 8, inv. č. 165. Sign. Viktor Meduna, podplukovník. Datováno 1924

³¹⁵ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, kart 8, inv. č. 145. Sign. Proslov k přípitku knížete F. J. Auersperga při setkání přátel z prvního sborového velitelství v říjnu roku 1926

³¹⁶ Fra Josaug je zkrácené jméno Františka Josefa Auersperga

³¹⁷ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, KRE 1, inv. č. 141. Sign. *Karikatury vojenských důstojníků prvního sborového velitelství kreslené knížetem F. J. Auerspergem*

³¹⁸ Tamtéž, báseň datována rokem 1916

třetí pochází také z pera F. J. A. a nese název *Die beiden „Alten.“*³¹⁹ Vypráví o přátelství Františka Josefa Auersperga a knížete Windischgrätze.

Mimo korespondence od rodiny, přátel či od armádních známých přichází jednotlivým šlechticům celá řada dopisů poslaných jinými šlechtickými rodina. Projevuje se tak kontinuita v chování šlechticů, která mimo jiné pramení z touhy být součástí této sociální skupiny tím, že také pokračují v zasílání korespondence ostatním. Je patrné, že ne všichni šlechtici se mezi sebou znali, někdy ostatně neznali ani vzdálené členy své vlastní rodiny, jak dokazuje příklad Gabriely Auersperg a Gustava Kisse alias Alexandra Auersperga, v jejichž případě musel F. J. Auersperg požádat o rozbor, o koho z rodiny a z jaké její větve se vlastně jedná.³²⁰ Přesto zůstávají navzájem ve svém kolektivním vědomí a dále pokračují ve vzájemné interní komunikaci zahrnující pouze šlechtice, a to především ty s vyšší titulaturou spadající do nobility. Podobně jako rodiny i jednotlivé šlechtické rody navzájem udržovaly vzájemné kontakty, které byly i přes velkou vzdálenost omezeny. Právě toto omezení bylo obzvláště patrné po ustanovení československé hranice, kdy byly jednotlivé státy Rakouska-Uherska rozděleny. I tak si, stejně jako v předchozích dobách, zachovali mezi sebou šlechtici kontakt přes tzv. „*liebenbriefe*“, jak je konkrétně František Josef Auersperg označoval,³²¹ tedy dopisy

³¹⁹ Název básně je velmi ironický, neboť se v ní F. J. Auersperg vysmívá stáří sebe i svého přítele, kteří už jsou oba staří, mají dospělé bojeschopné syny, a přesto oba museli znovu narukovat do armády. Dokladem pro to je i nadnesené „*So jung kann man nur in Österreich sein!*“ In: SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, KRE 1, inv. č. 141. Sign. *Karikatury vojenských důstojníků prvního sborového velitelství kreslené knížetem F. J. Auerspergem*

³²⁰ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart. 10, inv. č. 217. Sign. Dopis Vincence Kerna ohledně totožnosti Alexandra Auersperga (respektive Gustava Kisse)

³²¹ Typickým příkladem jsou dopisy posílané knížetem Thurn und Taxisem, které podrobně informují o tom, co se událo v rodině Thurn und Taxis. V rámci jednoho dopisu tak například kníže oznamuje nejen narození, ale zároveň i úmrtí téhož potomka, který po několika týdnech v kojeneckém věku umírá, svatbu svého syna i oznámení nadcházejícího životního jubilea a přípravy oslav na něj. Tyto dopisy, které nebyly knížetem zasílány adresně, jsou vždy datovány pouze měsícem, nikoliv přesným dnem odeslání. Dá se předpokládat, že kníže odesílal po dopsání a podepsání desítky podobných dopisů, které rozesílal několik dní. Některé dopisy knížete Thurn und Taxis jsou svým způsobem až novinovým článkem. V době, kdy lidé neměli takové možnosti předávání informací, využívá kníže svých příbuzných v Portugalsku a s určitou pravidelností skrze zprávy od ní popisuje, co se konkrétně v Portugalsku i vedlejším Španělsku odehrává, jaká je tam situace. Dokladem, že dopisy byly psány s velkým, až ročním, časovým odkladem jsou i zmínky o narození potomků, kdy zároveň děkuje za zaslání gratulace k narození a informuje, že se potomek chystá na první narozeniny. In: SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K15, kart. 14, inv.

zasílané s oslovením *Euerer Durchlaut und Liebden*.³²² V nich šlechtici shrnují, co důležitého se v jejich rodinách událo a rozesílají je bez přímého adresáta na velkostatky. Zde se jedná se o zvyk navazující na předchozí dobu, kdy typickým obsahem těchto dopisů byla úmrtní oznámení.³²³ Tento zvyk se ani po oficiálním zakázání užívání šlechtických titulů nemění.³²⁴ Pro účely rychlé odpovědi na takovéto zprávy měli šlechtici předtištěné a předem podepsané kartičky s vyjádřenou soustrastí, které na oplátku adresovali pozůstalým,³²⁵ nebo naopak kartičky s přáním ke sňatku, narozeninám či narození dítěte. Jen u bližších známých z okruhu šlechticů, kterým chtěli psát adresně, zasílaly dopisy případně telegramy.³²⁶ Určitým dokladem proměny doby jsou nalezené předtištěné děkovné lístky z roku 1926. Ty zasílal F. J. Auersperg jako poděkování těm, kteří mu napsali k narozeninám. Paradoxní je, že v době nedostatku papíru během druhé světové válce byly na zbylé děkovné lístky natištěny z druhé strany poukázky na uhlí.³²⁷ Mimo tyto neoficiální písemné gratulace se, jak dokládají deníky Eugena Czernina, šlechticové také často scházeli, kde vyjma politických a hospodářských otázek byly probírány i čistě rodinné záležitosti.³²⁸

Poslední velká část došlé korespondence šlechticů mimo úřední dokumenty ze strany obcí a SPÚ se týkala různých pozvánek a žádostí ze strany organizací. Na rozdíl od výše popsaných žádostí ze strany jednotlivců jsou tyto dokumenty často tištěné na stroji, podepsané důležitými hodnostáři dané organizace a jen v menším procentu se jedná

č. 295. Sign. kníže Albert Maria von Thurn und Taxis. Konkrétně dopisy z ledna 1923, března 1923 a září 1929

³²² SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K15, kart. 14, inv. č. 295. Sign. kníže Albert Maria von Thurn und Taxis. Datováno 1921–1936

³²³ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K6, kart. 5, inv. č. 96. Soubor kondolenčních dopisů, telegramů a vizitek k úmrtí matky Wilhelminy Auersperg, roz. Colloredo-Mannsfeld. Datováno 1898

³²⁴ Například SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K15, kart. 14, inv. č. 291. Sign. kníže Johann von Harrach. Datováno 1935

³²⁵ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K6, kart. 5, inv. č. 103. Sign. Smuteční oznámení a zbožné vzpomínky. Datováno 1885–1938

³²⁶ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K29, kart. 26, inv. č. 469. Sign. Prinz/kníže Ferdinand Auersperg - Soubor kondolenčních dopisů a telegramů k úmrtí otce. Datováno 1938

³²⁷ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K29, kart. 26, inv. č. 469. Sign. Děkovné lístky za blahopřání k narozeninám, 1926

³²⁸ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Czernin, Deník Eugena Czernina č. 7. IA10. Datováno 1. 9. 1926-31. 10. 1929

o prosebné dopisy s cílem získat od šlechticů finanční podporu. Více než jakékoliv jiné zaslané dokumenty navíc souvisí s kulturním polem šlechtice, neboť často využívají jeho zájem o danou aktivitu. O Františku Josefovi Auerspergovi se obecně vědělo, že stejně jako jeho předkové, kteří založili ve Slatiňanech hřebčín, má i on velký vztah ke koním, potažmo k motorismu.³²⁹ Proto většinu nalezených materiálů tvoří žádosti ze strany spolků a organizací mající souvislost právě s jezdeckým. Takovým dokladem je zasílání pozvánek k česnému předsedání, ať už v Pardubicích,³³⁰ Bohdanči³³¹ nebo Praze.³³² U poslední jmenované pozvánky je nutné zmínit, že Zemský jezdecký klub byl konán pod protektorátem ministra Národní Obrany Františka Machníka, který se této říjnové akce roku 1936 měl také zúčastnit. Je patrné, že na takovýchto akcích mohlo docházet k rozšiřování podstatných politických i jiných kontaktů.

Žádosti nemusely ale být vždy jen navázány na koníčky, což dokládají dokumenty nalezené v pozůstalosti rodu Schaumburg-Lippe. Zde bych jmenoval konkrétně dva příklady. Prvním je sponzorování Hasičského sboru Rokytník, které ačkoliv spadalo pod správu ministerstev, zkusilo, úspěšně, požádat Friedricha Schaumburg-Lippe o poskytnutí 500 K na novou motorovou stříkačku. V následném děkovném dopise mu poslali i fotografii celého sboru s touto stříkačkou.³³³

Druhým příkladem je dobrovolné zasílání podpory v neuvěřitelné výši 1 000 000 Kč Friedrichem Schaumburg-Lippe na účely podpory vojáků po první světové válce. Ačkoliv dopis nemá dataci, dovoluji si domnívat, že byl poslán do roku 1924, kdy i podle jiných zkoumaných pramenů byl Friedrich ve spojitosti s pozemkovou reformou mnohem obezřetnější na své finance. Tato částka byla zaslána spolku *Verein der pensionlosen*

³²⁹ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K27, kart. 25, inv. č. 462, zde konkrétně Mezinárodní jízdní výkaz zaslaný 23. 4. 1929, jehož součástí je i fotografie. Nejedná se o fotografii F. J. Auersperga, ale jeho osobního řidiče Josefa Reichenau, který s ním podnikal jeho pravidelné cesty do Rakouska.

³³⁰ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart. 9, inv. č. 200. Sign. Pozvánka do předsednictva jezdeckých závodů jezdeckého učiliště v Pardubicích

³³¹ SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart. 9, inv. č. 199. Sign. Pozvánka do předsednictva jezdeckých závodů v Bohdanči

³³² SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart. 9, inv. č. 201. Sign. Pozvánka do předsednictva Zemských jezdeckých závodů v Praze

³³³ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Finanční příspěvky a milodary institucím a organizacím. 1913–1940, zde konkrétně dopis z 27. 9. 1940

Militär in Nachfolgenstaaten.³³⁴ Zde konkrétně je tak patrná jasná soudržnost s vojáky podpořená i tím, že se až do smrti Friedrich Schaumburg-Lippe stylizoval jako bývalý generál husarů, o čemž svědčí i velmi zachovalá sbírka uniforem uložená dodnes na zámku v Náchodě.

Analýza dochovaných písemností uložených v rodinných archivech jasně dokládá kontinuitu trvání role šlechticů i po roce 1918. Ačkoli právně přišli šlechtici o své tituly a postupující pozemkovou reformou přicházeli o svůj majetek, rozsah jejich sociálního pole a potažmo kulturního kapitálu se neměnil. I lidé je vnímali podobnou perspektivou jako před rokem 1918, jen s tím rozdílem, že především ze strany Čechů již šlechtici nebyli oslovováni svými tituly, nýbrž pouze jako velkostatkáři, jak předepisoval zákon. Dopisy zaslané v německém jazyce naopak asi v 97 % potvrzují kontinuitu i v jazyce, protože jsou šlechtici stále titulováni jako *Durchlaut*. Provedená analýza kontaktů metodou sondy navíc potvrzuje stabilitu obrovského rozsahu sociálních kontaktů, které nejsou přerušeny ani vznikem Československé republiky. Tak, jako byli zvyklí zasílat jednotlivé rody, například Thurn und Taxis informace v rámci Rakouska-Uherska, nemění se nic ani ve chvíli, kdy už fakticky píší šlechtě žijící v jiném státě. Jasně se tak potvrzuje, že šlechta i přes změnu geografického rozložení Evropy neztrácí svou kosmopolitnost, která byla odedávna spojena s pravidelným stěhováním po různých panstvích držených v jejich majetku, jak ostatně potvrzuje i syn Eugena Czernina ve svých vzpomínkách.³³⁵ Na základě těchto konkrétních příkladů si tak dovoluji konstatovat, že habitus zůstává z krátkodobého pohledu zkoumaných dvou dekad neměnný. Odpovídá tak citovanému popisu Michala Růžičky a Petra Vašáta.³³⁶

³³⁴ SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumbrug-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Finanční příspěvky a milodary institucím a organizacím. 1913–1940, bez datace

³³⁵ CZERNIN, Rudolf. *Ein böhmisches Märchen: helle Tage - dunkle Zeiten - erlebte Zeitgeschichte*. Graz: 2003. str. 16

³³⁶ RŮŽIČKA, M., VAŠÁT, P., *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole-kapitál-habitus*, [online], ANTROPOWEBZIN 2/2011. [Cit. 4.3.2020]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>

Závěr

Má diplomová práce s názvem Česká šlechta v 1. třetině 20. století si kladla za cíl nastínit jednotlivá pole šlechty ve vytyčeném období. Analýza archivních pramenů a jejich následná komparace s dochovanou sekundární literaturou a ego dokumenty z období první třetiny 20. století vedly k prozkoumání popsaných procesů. Za tímto účelem byl proveden výzkum pěti vybraných reprezentativních rodů: Auerspergů, Buquoyů, Czerninů, Metternichů-Winneburgů a Schaumburgů-Lippe, a to v celkem čtyřech archivech, kterými byly Národní archiv v Praze, Státní oblastní archiv v Zámrsku, Státní oblastní archiv v Třeboni a Státní oblastní archiv v Plzni.

V úvodní teoretické části, která popisuje historický kontext, jsem nastínil rozpad vnějších struktur, jež společně vytvářely svět šlechticů. Konec první světové války, rozpad Rakouska-Uherska, odvrhnutí Habsburků i celé monarchie, vznik republiky, zrušení užívání českých šlechtických titulů i odsouhlasení první pozemkové reformy – to vše byly podstatné milníky vedoucí k celkové proměně role šlechty. Ta se minimálně z pohledu státu stává ekonomicky silnou, nicméně politicky minoritní sociální skupinou. Faktickým nepsaným cílem vlády, který je patrný z vydaných zákonů i dochovaných postupů SPÚ na jednotlivých panstvích, bylo udělat z původní privilegované skupiny řadové občany.

Díky provedené analýze dopisů, které zaslali na správu velkostatků i přímo šlechticům jednotlivci, spolky i místní obecní úřady, doznávám, že tato společenská změna postavení a vnímání šlechticů byla mnohem pomalejší, než jsem očekával. Počáteční roky nově vzniklé Československé republiky končí, což vede k postupnému mentálnímu návratu československých obyvatel do původních struktur. Opět se začnou vyskytovat žádosti o finanční podporu, prosby o přímluvu na úřadech, spolky zvou šlechtice do veřejného prostoru, na jehož podobě se mají podílet. Byla tak prokázána kontinuita jednání po celou zkoumanou dobu 20. a 30. let. Pramenně se mi, jak věřím, podařilo nastínit patrný konflikt mezi snahou vlády a centrálních úřadů o postupné odstraňování šlechticů a jejich majetku na jedné straně a udržením postavení šlechty u jednotlivců, obcí i lokálních organizací na straně druhé. Jedním z podrobně popsaných příkladů je vystoupení starosty Slatiňan v říjnu 1938 na pohřbu Františka Josefa Auersperga.

Přesto byla šlechtická identita zásahem státu narušena, jak dokládá analýza pramenů úřední provenience. Právě vztah ke státu hodnotí ve svých veskrze osobních dopisech zasílaných rodinným příslušníkům a známým šlechticům šlechtici zprvu kriticky. Tento

trend se projevuje i ve zkoumaných denících a pamětech. Prostor pro obnovení loajality vůči státu nastává až ve 30. letech a je spojen pouze s nacionálně českou šlechtou, jakou byli Czerninové. Ostatní rody buď zůstávají vůči vládě neutrální, nebo naopak značně kritičtí, což podněcuje politické nálady z Německa.

Dále bylo dokázáno postupné obnovení kolektivní šlechtické identity po prvních měsících společenského útlumu, což způsobilo vytvoření Svazu československých velkostatkářů. Jeho zkoumáním se mi podařilo zodpovědět na otázky týkající se strategií šlechty, které nutně vznikly v reakci na první pozemkovou reformu. V práci bylo dokázáno, že se strategie šlechtických rodů s ohledem na státní i mezinárodně-politickou situaci s postupem času měnily.

Zpočátku spatřovali šlechtici východisko při řešení státní pozemkové reformy v kolektivním odporu. Ten byl organizován založeným SČV, který je zastupoval a snažil se pomocí osvěty veřejnosti ukázat na všechny chyby Státního pozemkového úřadu. Tyto aktivity, kterých se zúčastnili všichni popisovaní velkostatkáři bez ohledu na nacionální příslušnost, pramenily z pozitivních zkušeností z předválečných let. Jak jsem zjistil, tak tehdy byla nobilitace zvyklá pozemkové záležitosti řešit v Čechách hojně přes tzv. Hauschildovu advokátní kancelář, na kterou po první světové válce navázala Vaníčková advokátní kancelář. Prokázaná personální kontinuita vedla k poměrně rychlému semknutí velkostatkářů a šlechticů, kteří i přes nemalý poplatek svazu dávali svou důvěru těmto etablovaným lidem, se kterými měli v minulosti dobré zkušenosti. Na pozadí pozemkové reformy tu vznikla a následně se rozšiřuje francouzským historikem Pierrem Bourdieuem definovaná nová, nebo také státní šlechta, tedy elitní skupina lidí majících expertní vědomosti, schopnosti a především vysokoškolské tituly, kterými se odlišuje od zbytku společnosti. Právě této skupině odborníků předávají postupně všechny rody majetkové i soudní záležitosti. Z aktivních šlechticů řešících pozemkovou reformu se tak s odstupem let stávají pasivní pozorovatelé celé situace, kteří mají až v závěru pozemkové reformy pouze jedinou kompetenci, a to se finálně vyjádřit k uzavíraným smlouvám. Tato skupina navíc své označení nová šlechta potvrzuje postupným přebíráním některých typických distinktivních znaků šlechty, jako je neustálé užívání titulů, zde konkrétně akademických, udržování vlastnictví velkostatků či provozování určitých finančně náročných sportů.

Kolektivní strategie SČV pocházející z doby Rakouska-Uherska se ukazuje od roku 1923 jako neúspěšná. Děje se tak i přesto, že SČV velmi ostře apeluje na jednotlivá ministerstva a, podle zvyku z doby Habsburků, píše šlechtici také několik dopisů přímo prezidentovi, v nichž jej prosí o narovnání poměrů. Reakcí je postupný přestup

zkoumaných šlechtických rodů k individuálnímu řešení pozemkové reformy. Větší část šlechticů, v tomto případě zastoupená zkoumanými rody Auerspergů, Buquoyů a Czerninů, nakonec nalézají východisko z pozemkové reformy v dohodě s SPÚ. Toto řešení, jak bylo prokázáno, je naopak od druhé strategie, opírající se o soudní žaloby, silně ekonomicky nevýhodné.

Etnicky německé rody Metternichů-Winneburgů a Schaumburgů-Lippe oproti tomu nechtějí uzavírat s SPÚ žádné (ani dílčí) smlouvy a rozhodnou se využít svého politického vlivu daného jejich říšskou národností. Zpočátku jen symbolická podpora ze strany německé diplomacie stačí k tomu, aby se vydali cestou soudních sporů. Po sérii jednotlivých žalob, kterými se zabývaly československé soudy všech úrovní a které například pro rod Schaumburg-Lippe dopadly zamítavě, nakonec šlechtici podávají žalobu k mezinárodnímu Smíšenému soudu v Ženevě. V tuto chvíli se řešení přesouvá na mezinárodně-politickou úroveň a stává se sporem diplomatickým. Ten vrcholí po roce 1933, kdy je z dochovaných archivních pramenů patrné, že obecně dochází k uzavírání pozemkové reformy. Její dopady pro soudící se rody, jak bylo v práci dokázáno, jsou hospodářsky méně zásadní, než tomu bylo u ostatních rodů.

Využití Bourdieuho pojmosloví a konceptů, stejně jako perspektivy dlouhého trvání francouzského historika Fernanda Braudela, se také ukázalo jako nosné. Byly naplněny mé předpoklady, že z pohledu dlouhého trvání se šlechtická mentalita proměňuje jen pozvolna, jak nasvědčuje zkoumaná doba i současnost (přes ekonomickou nevýhodnost například Czerninové dosud neopustili svá poničená a ekonomicky nevýhodná sídla Petrohrad a Chudenice). Bez Bourdieuho polí, kapitálu a habitu bych naopak nebyl schopen popsat šlechtictví v celé jeho šíři, tedy z pohledu úřadů, šlechty samotné skrze ego dokumenty i soukromé dopisy a z pohledu veřejnosti skrze zaslané dopisy, novinové články i uveřejněné proslovy v případě úmrtí šlechtice. V práci se mi, jak věřím, podařilo ukázat jak politické pole, tedy spleť vztahy šlechty k Československé republice na pozadí pozemkové reformy a aktivit Státního pozemkového úřadu, tak pole ekonomické. Jeho logika úzce spojená již s dobou Hauschildovy kanceláře za Rakouska-Uherska dokazuje, jak pomalá byla transformace šlechty v hospodářském ohledu, ba dokonce jak důležité pro ni dříve navázané kontakty byly.

V poslední kapitole jsem prokázal, že struktura sociálního pole, tedy síť kontaktů šlechticů, se ani po roce 1918 nemění. Na velkostatky dochází řada zpráv jak z Československa, tak i ze zahraničí, patrné jsou především kontinuity z Vídně a Tyrolska. Habitus šlechticů naopak vede jednotlivé zástupce k řešení podle osvojených

individuálních dispozic – i přes vzdálenost a nevýhodnost podporují své příbuzné v zahraničí, napomáhají místním spolkům, účastní se, i když už v poněkud jiné roli, veřejného života. Z pohledu šlechtici lidí jsou chápáni jako garanti řádu, slušnosti, morálky a spolehlivosti, což se ale nejvíce projeví, jako v případě Františka Josefa Auersperga, až po jejich smrti. Zkoumané dopisy nicméně také podírají tezi, že se šlechtici snaží i v rámci svých dispozic o zachování místa nahoře, a to především udržováním své výlučnosti. Ta se symbolicky projevuje například v účasti na finančně náročných sportech, jako bylo jezdeckví, motorismus, letectví nebo tradiční honitba. Celkově bylo archivním materiálem prokázáno, že se kolektivní identita šlechticů co do ekonomického, sociálního, kulturního a symbolického pole nemění. Jediné pole, které doznává značné změny, je pole politické, kde šlechtici ztrácí své pozice. I proto někteří, jako Buquoyové nebo Metternichové-Winneburgové, využijí příležitosti, kterou skýtá nástup národního socialismu, tedy NSDAP v Německu, a začnou se silně politicky angažovat. To pak vede, například u posledního zástupce rodu Metternichů Paula, k zapojení do mezinárodních konfliktů. Zmiňovaný Paul se jako důstojník dobrovolně zapojí jak do španělské občanské války, tak i do druhé světové války. Podobné procesy lze sledovat u Buquoyů i u potomků Friedricha Schaumburg-Lippe.

Na úplný závěr bych rád uvedl, že jsem za účelem sepsání této práce prošel celkově 59 kartonů ve čtyřech různých archivech, které mimo jiné obsahovaly několik deníků Eugena Czernina a několik alb fotografií a vzpomínek na Františka Josefa Auersperga. Z materiálů archivů, které jsem navštěvoval po celý rok 2020, bylo pořízeno přes 8 000 fotografií dokumentů. Případná nerovnoměrnost jednotlivých citovaných pramenů není dána mým výběrem, ale především dostupným archivním materiálem, který se dochoval. Největší obtíže mi činilo zpracování rodu Buquoyů. Ten je v práci zastoupen i vzhledem ke struktuře dochovaných pramenů nejméně. Naopak rodinný archiv rodu Auerspergů a Schaumburgů-Lippe se ukázal být tak bohatým, že je pro svou pestrost dokladů nejvíce citován. Největším nedostatkem této práce je z mého pohledu právě nerovnoměrnost popsaných rodů. Zároveň jsem si vědom možných drobných nepřesností či případných zobecnění, které při zpracovávání takového množství pramenného materiálu vznikly. V zásadě ale věřím, že je tato práce důstojnou analýzou šlechty první třetiny 20. století, a jako taková nejen rozšíří povědomí o roli, postavení a významu šlechty v tomto období, ale ukáže také další směry výzkumu, kterými se mohou kolegové a kolegyně v budoucnu vydat.

Seznam použitých archivních pramenů

Státní oblastní archiv v Zámrsku

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, FAL 12, ukl. č. J 3, inv. č. 557

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart 9, inv. č. 197

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart 9, inv. č. 198

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart. 9, inv. č. 199

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart. 9, inv. č. 200

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K10, kart. 9, inv. č. 201

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart. 10, inv. č. 220

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, FAL 12, inv. č. 557, ukl. č. J3

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 212

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart 10, inv. č. 214

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K11, kart. 10, inv. č. 217

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K12, kart. 11, inv. č. 226

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K15, kart. 14, inv. č. 296-327

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K15, kart. 14, inv. č. 295

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K15, kart. 14, inv. č. 291

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K27, kart. 25, inv. č. 462

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K29, kart. 26, inv. č. 484

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K29, kart 26, inv. č. 469

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K6, kart. 5, inv. č. 96

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K6, kart. 5, inv. č. 103

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, kart. 8, inv. č. 168

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, kart 8, inv. č. 165

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, kart 8, inv. č. 145

SOA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, K9, KRE 1, inv. č. 141

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, ukl. č. K15, kart. 14, inv. č. 285

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, ukl. č. K15, kart. 14, inv. č. 296-327

SoA Zámorsk, fond RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, NAD 194, ukl. č. K6, kart. 5, inv. č. 101

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich – Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Z. 679/25 Adm.

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Konkrétně vyjádření Nejvyššího správního soudu po veřejném ústavním líčení 25. 9. 1925

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Konkrétně Zahájení oceňovacího řízení na přijímaných nemovitostech od velkostatku Náchod. Datováno 16. 4. 1920

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Rozhodnutí správního soudu v Praze ze dne 11. 12. 1924

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Odvolání z usnesení č.j. 548 adm/22

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Oznámení SPÚ. Č.j. 724/22-V. Datováno 16. 8. 1922

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Datováno 18. 8. 1922

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission.

Zahájení oceňovacího řízení na přejímaných nemovitostech od velkostatku Náchod, datováno 16. 4. 1923. Č.j. 24623/1923-III

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Prinz Friedrich Schaumburg-Lippe, Grundbesitz. Datováno 30. 5. 1923

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Velkostatek Náchod. Výpověď hospodařícím osobám. Datováno 17. 5. 1923, č.j.45411/24-II/2

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Velkostatek Náchod. Zpětvzací výpověď. Datováno 31. prosince 1924, č.j. 281/24

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Enteignung. Datováno 8. 6. 1925

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Substitutionsvollmacht. Datace dopsána tužkou: 28. dny 1925

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Vrchní zemský soud civilní v Praze. Datováno 27. 11. 1925, č.j. 200/25

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission. Věc: Rozhodnutí Zemský soud civilní v Praze. Datováno 30. dubna 1925, č.j. 391/24

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission.
Věc: Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu. Datováno 25. září 1925, č.j. 17723/25

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission.
Věc: Zemskému soudu civilnímu, č.j. 16.318/24

SoA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. část Princ Friedrich. Správa majetku - Schaumburg Bodenamt, Enteignung, Beschlagnahme, Schätzungskommission.
Věc: Velkostatek Náchod. Výpověď hospodařícím osobám. Datováno 17. 5. 1923, č.j.45411/24-II/2

SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945), účast na politickém životě a veřejném dění: Finanční příspěvky a milodary institucím a organizacím

SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Přímluvy ve prospěch vojenských osob. 1911–1915. Dopis z 15. 11. 1913

SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Žádost Karla Jílka z Českého Krumlova o přímluvu u Jana Schwarzenberga za přijetí do jeho služeb. Datováno 10. 2. 1920

SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Žádost Karla Jílka z Českého Krumlova o přímluvu u Jana Schwarzenberga za přijetí do jeho služeb. Datováno 25. 1920

SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumburg-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Žádosti důstojníků (rezervistů a ve výslužbě), vdov poddůstojníků o podporu v nouzi, děkovné dopisy. Datovány 1912-1939

SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumbrug-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Finanční příspěvky a milodary institucím a organizacím. 1913–1940, zde konkrétně dopis z 27. 9. 1940

SOA Zámorsk, nezpracovaný fond RA Schaumburg-Lippe. Friedrich zu Schaumbrug-Lippe (1868-1945). Účast na politickém životě a veřejném dění. Finanční příspěvky a milodary institucím a organizacím

Státní oblastní archiv v Plzni

SoA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 57, inv. č. 1370

SoA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 5, inv. č. 200/10

SoA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 57, inv. č. 1170

SoA Plzeň, oddělení Klatovy, pracoviště Klášter, Ústřední správa Metternichů, kart. 5, inv. č. 200/92

Státní oblastní archiv v Třeboni

SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Czernin, Deník Eugena Czernina č. 7. IA7. Datováno 1. 8. 1920-30. 11. 1921

SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Czernin, Deník Eugena Czernina č. 7. IA10. Datováno 1. 9. 1926-31. 10. 1929

SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Eugen Alfons Czernin, IV. Osobní korespondence. IV.F1-F5. Korespondence Eugena Alfonse Czernina s blízkými příbuznými ze strany manželky, Josefíny Czerninové roz. Schwarzenberkové

SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec. Rodinný archiv Czerninů (dále RAČ), Eugen Alfons Czernin IV. Osobní korespondence. IV B. Korespondence Eugena Czernina se členy rodiny Czerninů-Morzinů

Národní archiv

HONC, Jaroslav. Archivní pomůcka č. 688 Národního archivu s číslem archivního souboru 558. Dostupná i online: <http://www.badatelna.eu/fond/1528>

NA, fond KPZ, karton č. 21, invent. j. 44

NA, fond KPZ, karton č. 509, invent. j. 644

NA, fond KPZ, karton č. 521, invent. j. 665

NA, fond KPZ, karton č. 63, invent. j. 110

NA, fond KPZ, karton č. 760, invent. j. 990

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 10, invent. č. 154

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 111

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 113

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 114

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 116

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 117

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 118

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 7, invent. č. 119

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 122

NA, fond SČV, NAD 268, karton č. 8, invent. č. 125

NA, fond KPZ, karton č. 760, invent. j. 989

Seznam použité sekundární literatury

BĚLÍK, Petr. *Za císaře a za vlast. Dynastický a zemský patriotismus u moravské šlechty druhé poloviny 19. století*. Brno, 2016. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc.

BENETKOVÁ, Eva. *Disent po roce 1989. Využití teorie změny habitu Pierra Bourdieu na příkladu vybraných organizací postdisentu*. 2019. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze. Vedoucí práce: Nicolas Maslowski.

BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský: otec slavného syna*. Vydání první. V Praze: Vyšehrad, 2018. 581 stran. Velké postavy českých dějin; svazek 27. ISBN 978-80-7429-342-9.

BOURDIEU, Pierre. *Die verborgenen Mechanismen der Macht.*, VSA-Verlag, 1992. ISBN 978-3879756056.

BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.

BRAUDEL, Fernand. *Das Mittelmeer und die mediterrane Welt in der Epoche Philipps II*. Kart. Ausg., 1. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994. 3 sv. ISBN 3-518-40597-7.

BOURDIEU, Pierre. *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*. Suhrkamp, Frankfurt am Main 1982. ISBN 3-518-28258-1

CZERNIN, Rudolf. *Ein böhmisches Märchen: helle Tage - dunkle Zeiten - erlebte Zeitgeschichte*. Graz: Stocker, 2003. 160 s. ISBN 3-7020-1028-9.

ČORNEJ, Petr. *České dějiny: výpravná historie českých zemí*. 1. vyd. Brno: B4U, 2012. 175 s. ISBN 978-80-87222-16-4.

ČORNEJ, Petr. *Historie českých zemí*. 4. vyd. Praha: Fragment, 2009. 127 s. ISBN 978-80-253-0919-3.

DRŠKA, Václav a PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004. 364 s. ISBN 80-86493-11-3.

EFMERTOVÁ, Marcela C. a SAVICKÝ, Nikolaj. *České země 1848-1918. Díl I., Od březnové revoluce do požáru Národního divadla*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 453 s. ISBN 978-80-7277-171-4.

GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2012. 313 s. ISBN 978-80-7407-140-9.

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 1999. 685 s. ISBN 80-85770-79-2.

HAZDRA, Zdeněk. *Šlechta ve službách Masarykovy republiky: mezi demokracií a totalitními režimy*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 333 s. Šlechtické rody Čech, Moravy Slezska; sv. 12. ISBN 978-80-7422-337-2.

HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1996. 280 s. ISBN 80-7185-050-0.

HORÁK, Ondřej. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním: příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2010. 287 s. Otazníky našich dějin; sv. 19. ISBN 978-80-7277-457-9.

HORČIČKA, Václav a kol. *Cizí páni na české půdě: pozemková reforma v meziválečném Československu na statcích cizích státních příslušníků*. Vydání první. Praha: Agentura Pankrác, 2021. 258 stran. ISBN 978-80-86781-43-3.

HORČIČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Vydání první. Praha: Agentura Pankrác, 2017. 910 stran. ISBN 978-80-86781-33-4.

HORČIČKA, Václav. *Lichtenštejnové v Československu*. Vyd. 1. Praha: Agentura Pankrác, 2014. 222 s. ISBN 978-80-86781-22-8.;

JANČÍK, Drahomír, ed. a KUBŮ, Eduard, ed. *Nacionalismus zvaný hospodářský: střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2011. 735 s. Bod. ISBN 978-80-7363-351-6.

JELÍNKOVÁ HOMOLOVÁ, Dita. *Šlechta v proměnách: osudy aristokracie v Československu v letech 1918-1948*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. ISBN 978-80-7422-520-8.

JURÍK, Pavel. *Kinští: Bůh, čest, vlast*. Vydání první. Praha: Knižní klub, 2019. 167 stran. Universum. ISBN 978-80-242-6220-8.

KALÁBOVÁ, Lenka a KONEČNÝ, Michal. *Zámek Vizovice*. První vydání. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2020. 239 stran. ISBN 978-80-907400-6-8.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. 502 s. ISBN 978-80-7363-146-8.

KAUCKÁ, Kristýna. *Pozemková reforma na velkostatku Křivoklát*. 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce prof. Kubů, Eduard.

KONEČNÝ, Michal a MÍCHALOVÁ, Zdeňka. *Zámek Bučovice*. První vydání. V Kroměříži: Národní památkový ústav, územní památková správa, 2021. 191 stran. ISBN 978-80-907400-7-5.

KRUMMHOLZ, Martin. *Parádní kočáry hraběte Gallase*. Překlad Jiří Špaček. Na Sychrově: Národní památkový ústav, územní památková správa, [2019]. 62 stran. ISBN 978-80-906784-1-5.

KUBAČÁK, Antonín. *Činnost Svazu československých velkostatkářů v letech 1919–1943*. In: Sborník archivních prací č. 37. Praha: 1987.

KUBŮ, Eduard. *Německo - zahraničněpolitické dilema Edvarda Beneše: (hospodářské vztahy s Německem v československé zahraniční politice let 1918 - 1924)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994. 141 s., [6] s. tab. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia, 144/1992. ISBN 80-7066-853-9.

KUKLÍK, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011. 114 s. ISBN 978-80-87284-25-4.

LACINA, Vlastislav. *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. 254 s. Práce Historického ústavu Akademie věd České republiky, Monografie; sv. 17. ISBN 80-7286-000-3.

LEE, Richard E. *Lessons of the Longue Durée: The Legacy of Fernand Braudel*. Historia Critica, 2018.

MAŠEK, Petr. *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. 2., rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. 330 s. ISBN 80-204-0760-X.

MEZNÍK, Jaroslav. *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*. In: *Sborník historický*. Praha: Historický ústav ČSAV Sv. 37, 1990.

NOVÁKOVÁ, Barbora. *Rod Schaumburg-Lippe v Českých zemích v období druhé světové války*. 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin. Vedoucí práce Horčíčka, Václav.

PAVELEC, Petr, Martin GAŽI a Milena HAJNÁ. *Ve znamení Merkura: šlechta českých zemí v evropské diplomacii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2020, 823 stran. ISBN 978-80-87890-31-8.

PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. V Praze: Vesmír, 1923.

RAK, Jiří. *Bývali Čechové: české historické mýty a stereotypy*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1994. 148 s. ISBN 80-85787-73-3.

SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3.

SOBKOVÁ, Helena. *Kateřina Zaháňská*. Vyd. 2., dopl., Praha: Paseka, 2007. 314 s., ISBN 978-80-7185-844-7.

SYROCHMANOVÁ, Hana. *Osud velkostatkářů během pozemkové reformy za první republiky (léta 1918 - 1923)*. 2008. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, obor Hospodářská politika. Vedoucí práce Dr. Antonie Doležalová.

ŠUBRT, Jiří. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001. 164 s. Sociologie. ISBN 80-85866-77-3.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Mýtus šlechty u nás a v nás: paměť a šlechta dvacátého století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-223-8.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007. Každodenní život. ISBN 978-80-7203-859-6.

TREGL, Vladimír. *Gallasové/Clam-Gallasové: noblesa severních Čech*. Na Sychrově: Národní památkový ústav, územní památková správa, 2019. 151 stan. ISBN 978-80-906784-2-2.

VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2004. 351 s. Šlechta zemí České koruny; sv. 1. ISBN 80-86829-05-7.

VOŽENÍLEK, Jan. *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonisace v Československé republice*. Praha: Česká agrární společnost, 1919. 80 s. Knihovna České agrární společnosti; č. 1.

ŽUPANIČ, Jan, STELLNER, František a FIALA, Michal. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Aleš Skřivan ml., 2001. 340 s. ISBN 80-86493-00-8.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2006. 452 s. ISBN 80-86781-08-9.

Seznam použitých internetových zdrojů

BENKELMANN, Greta. *Geschmack als gesellschaftlicher Orientierungssinn. Der Geschmacksbegriff bei Pierre Bourdieu*, München, 2016. GRIN Verlag. Dostupné z: <https://www.grin.com/document/354630>

BOURDIEU, Pierre. *The forms of capital*. In: Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport (1986). CT: Greenwood: 241–58. Dostupné online: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf

BRAUDEL, Fernand. *Dlouhé trvání*. Cahiers du CEFRES: Číslo 8, 2010. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/braudel_1995_dlouhe_trvani.pdf

BRAUDEL, Fernand; WALLERSTEIN, Immanuel. *Commemorating the Longue Durée*, Fernand Braudel Center: Review, Vol. 32, No. 2, 2009. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40647704>

Modrá krev - Czerninové [online]. In: <https://www.ceskatelevize.cz/> [Cit. 5.3.2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11453913494-modra-krev/414235100141001-czerninove/>

JURT, Joseph. *Die Habitus-Theorie von Pierre Bourdieu*. In: LiTheS. Zeitschrift für Literatur- und Theatersoziologie, 2010. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/264362167_Die_Habitus-Theorie_von_Pierre_Bourdieu

LEE, Richard E. *Lessons of the Longue Durée: The Legacy of Fernand Braudel*. *Historia Critica*, číslo 69, 2018. Dostupné z: <https://doi.org/10.7440/historicrit69.2018.04>

MAJERIKA, Petr. *Proč uspěl Karel*. [online]. [Cit. 24.7.2021]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2013/01/proc-uspel-karel-pet-duvodu-uspechu-jeho-kampane/ANTROPOWEBZIN 2/2011>

RŮŽIČKA, M., VAŠÁT, P., *Základní koncepty Pierra Bourdieu: pole-kapitál-habitus*, [online], ANTROPOWEBZIN 2/2011. [Cit. 4.3.2020]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/media/document/ruzicka-vasat-2-2011.pdf>

ŠRUBAŘ, Ilja. *Longue durée, cyklicita a sociální transformace*. Sociologický časopis: ročník 37., číslo 2., 2001. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2001/02/03.pdf>

Venkov: orgán České strany agrární, ročník XIII., číslo 245, výtisk z 22. října 1918, str. 3. [Cit. 29.12.2021]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:a601c660-b371-11e7-91d5-005056825209?page=uuid:5700cc80-b382-11e7-9047-5ef3fc9bb22f>

Zákon č. 179 schválený 3. července 1924. [Cit. 30.11.2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi2f6mjxhewta>

Zákon č. 215 schválený 16. dubna 1919. [Cit. 29.11.2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mrrguwtk>

Zákon č. 32 schválený 9. listopadu 1918. [Cit. 29.11.2021]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/818/1/2/zakon-c-32-1918-sb-o-obstaveni-velkostatku/zakon-c-32-1918-sb-o-obstaveni-velkostatku>

Zákon č. 329 schválený 8. dubna 1920. [Cit. 29.11.2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mzshewta>

Zákon č. 81 schválený 30. ledna 1920. [Cit. 29.11.2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6obrfuya>

ZWEIG, Stefan. *Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Europäers* [online]. Dostupné z: <https://www.literaturdownload.at/pdf/Stefan%20Zweig%20-%20Die%20Welt%20von%20gestern.pdf>

Seznam použitých zkratk

KPZ	Kancelář právních zástupců
NA	Národní archiv
NAD	Národní archivní dědictví
NPÚ	Národní památkový ústav
NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
RA	Rodinný archiv
RAČ	Rodinný archiv Czerninů
SČV	Svaz československých velkostatkářů
SdP	Sudetoněmecká strana
SNV	Svaz německých velkostatkářů
SOA	Státní oblastní archiv